

Vold og overgrep mot barn og unge

Omfang og utviklingstrekk 2007–2015

SVEIN MOSSIGE & KARI STEFANSEN (RED.)

Vold og overgrep mot barn og unge

Omfang og utviklingstrekk 2007–2015

SVEIN MOSSIGE
KARI STEFANSEN
(RED.)

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 5/2016

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Høgskolen i Oslo og Akershus 2016

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-582-7
ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-583-4

ISSN 0808-5013 (trykt)
ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, HiOA
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

I 2007 ga NOVA ut rapporten *Vold og overgrep mot barn og unge* (Mossige & Stefansen, red. 2007) basert på en landsrepresentativ undersøkelse blant avgangselever i videregående skole (her omtalt som UngVold 2007). I 2015 gjennomførte vi en ny undersøkelse, etter samme mønster som undersøkelsen i 2007 (UngVold 2015). Hensikten med den nye undersøkelsen er todelt: dels å få oppdatert informasjon om forekomsten av vold og overgrep mot barn og unge, og dels å belyse utviklingstrekk over tid. I rapporten presenterer vi resultater fra UngVold 2015 og sammenligner med resultater fra UngVold 2007. I norsk sammenheng har vi så langt hatt lite kunnskap om utviklingsstrekk, og denne rapporten er et første bidrag til å belyse dette temaet basert på sammenliknbare data – riktig nok fra kun to tidspunkter.

Rapporten er begrenset til tre former for vold som barn og unge kan oppleve: fysisk vold fra foreldre, å være vitne til vold mot foreldre og seksuell vold – i og utenfor familien. I framtidige publikasjoner vil vi belyse andre former for vold, som psykisk vold fra foreldre og poly-viktimisering, det å være rammet av flere ulike former for vold.

Rapporten er skrevet som del av NOVAs *Forskningsprogram om vold i nære relasjoner 2014–2019 (Voldsprogrammet)*. Programmet er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet og inngår i en større satsing fra myndighetenes side på forskning om vold i nære relasjoner, hvor også NKVTS er tilført ekstra midler. Bakgrunnen for denne satsingen finnes i Stortingsmeldingen om vold i nære relasjoner (Meld. St. 15, 2012–2013, se s. 46–47) og tiltak 11 i den påfølgende handlingsplanen (Et liv uten vold – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner, 2014–2017), som omhandler opprettelsen av et «eget forskningsprogram om vold i nære relasjoner».

Mange har bidratt til gjennomføringen av undersøkelsen Ungvold 2015 og fortjener en takk. Ikke minst gjelder dette Silje Hartberg som var engasjert som forskningsassistent og hadde ansvar for kontakten med skolene før og under gjennomføringen. Som ledd i undersøkelsen gjennomførte vi en pilotundersøkelse ved to videregående skoler. Takk til lærerne som muliggjorde dette, og til elevene som deltok og ga nyttige tilbakemeldinger på spørsmålene og opplegget.

Ved NOVA har forskerne i Voldsprogrammet bidratt med viktige innspill til spørreskjemaet og deler av rapporten. Takk til dere. Mira Sletten fra Seksjon for ungdomsforskning og Tonje Gundersen ved Seksjon for forskning om barndom, familie og barnevern har hatt ansvar for å kvalitetssikre hele rapporten. Takk for god hjelp.

Vi vil også takke Hilde Knotten og Line Nærnes som på vegne av Justis- og beredskapsdepartementet følger opp Voldsprogrammet, og som har vært gode samtalepartnere gjennom arbeidet med rapporten. Referansegruppen for programmet har også bidratt med gode innspill da vi la fram foreløpige resultater.

Til slutt en takk til alle rektorer og lærere som har stilt opp og latt oss gjennomføre undersøkelsen i det vi vet er en travle hverdag på skolene, og ikke minst til alle elevene som tok seg tid til å fylle ut et omfattende spørreskjema med spørsmål om vanskelige ting.

Det er vårt håp at rapporten kan bidra med kunnskap som kan komme til nytte i det videre arbeidet med å forebygge vold og overgrep mot barn og unge. Vi slutter oss til de svenska forskerne Janson et al. som skriver dette om betydningen av gjentatte undersøkelser om forekomsten av vold mot barn:

Det är angeläget att förekomsten av barnmisshandel (...) följs upp med regelbundna undersökningar. De främsta anledningarna till detta är, att i god tid uppmärksamma förändringar och anpassa förebyggande insatser till det ändrade misshandelsmönstret. (Janson, Jernbro & Långberg, 2011: 7)

Deres perspektiv er altså at kunnskap om utviklingstrekk – enten de viser til stabilitet, økning eller reduksjon i volden – er viktig for å justere kurven på det forebyggende arbeidet. I tråd med dette håper vi at det kan bli mulig å gjennomføre nye UngVold-undersøkelser i årene som kommer, for å følge utviklingen videre.

Oslo, 1. juni 2016

Svein Mossige og Kari Stefansen

Innhold

Liste over tabeller og figurer	7
Sammendrag	9
1 Introduksjon	
Kari Stefansen, Svein Mossige og Ingrid Smette.....	13
Bakgrunn	13
Barn og unges utsatthet, hva viser norske studier?.....	14
Utviklingstrekk – internasjonale trender	18
Å kartlegge vold – utfordringer og forbehold	20
Å skille mellom «mild» og «grov» vold	21
Analyser av risikofaktorer	22
Statistisk analyse av sjeldne fenomener	23
Om rapporten.....	24
2 Datagrunnlag	
Silje Hartberg, Mette Løvgren og Svein Mossige.....	25
Innledning	25
Valg av målgruppe	25
Utvalg og svarprosent.....	25
Pilotundersøkelse og tema i spørreskjemaet	27
Den praktiske gjennomføringen.....	28
Etiske betraktninger	28
Sammenligning av utvalgene i 2007 og 2015	30
Oppsummering	34
3 Fysisk vold fra foreldre	
Kari Stefansen og Mette Løvgren.....	35
Innledning	35
Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje?	36
Fysiske krenkelser fra mor og far – spesifiserte spørsmål om vold.....	41
Utsatthet for grov vold – utdypende analyser.....	45
Familieforhold og voldsutsatthet.....	47
Er de ulike familiefaktorene like viktige?	53
Oppsummering	55
4 Vitnefaringer: Fysisk og psykisk partnervold mot mor og far	
Mette Løvgren og Kari Stefansen.....	57
Innledning	57
Kartlegging av vitnefaringer i 2007 og 2015, konsekvenser for analysene.....	59
Mild og grov partnervold mot mor og far i 2015	60
Fysisk vold mot mor og far: Sammenligninger med undersøkelsen fra 2007	63
Psykisk partnervold mot mor eller far	66

Fysisk og psykisk partnervold – er det noen sammenhenger?	67
Vitneerfaringer og familieforhold.....	68
Vitne til vold og egen voldsutsatthet	71
Oppsummering	73
5 Seksuell vold i og utenfor familien	
Mette Løvgren, Svein Mossige, Lihong Huang og Kari Stefansen	75
Introduksjon.....	75
Omfanget av seksuelle krenkelser i 2015	76
Utviklingstrekk 2007–2015.....	80
Risiko for seksuelle krenkelser, multivariate analyser	82
Karakteristika ved hendelsene – i 2007 og 2015	83
Oppsummering	88
6 Avslutning	
Kari Stefansen, Svein Mossige og Ingrid Smette.....	91
Innledning	91
Studier av fysisk vold fra foreldre – gjennomgående reduksjon	92
Studier av vitneerfaringer: stabilitet, men få studier	94
Studier av seksuell vold: gjennomgående stabilitet	96
Risikofaktorer – ulik betydning for ulike typer av vold	97
Implikasjoner for forebygging.....	99
Videre forskning om omfang og utviklingstrekk: Kunnskapsbehov og muligheter	103
Summary	107
Referanser	111
Vedlegg: Spørsmål om fysisk vold, vitneerfaringer og seksuell vold.....	115

Liste over tabeller og figurer

Tabell 2.1	Beregning av svarprosent.....	27
Tabell 2.2	Fordeling på studieforberedende og yrkesfaglige program i 2015.....	30
Tabell 2.3	Landbakgrunn for respondent, mor og far i 2015 og 2007.....	31
Tabell 2.4	Mor og fars høyeste utdanning i 2015 og 2007.. ..	32
Tabell 2.5	Mor og fars arbeidsmarkedsstatus i 2015 og 2007.. ..	33
Tabell 2.6	Andel som har bodd i kommunal bolig i løpet av oppveksten i 2015 og 2007. ..	33
Tabell 3.1	Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje.. ..	36
Tabell 3.2	Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje... ..	37
Figur 3.1	Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje? ..	38
Tabell 3.3	Du svarte at du har blitt slått av en voksen i din familie, omrent hvor gammel var du første gang det hendte? Stilt til de som oppga å ha blitt slått minst en gang.....	38
Tabell 3.4	Sammenheng mellom alder ved første voldshendelse og antall voldshendelser....	39
Figur 3.2	Antall ganger utsatt for vold blant unge med voldserfaring.. ..	40
Tabell 3.5	Utsatt for vold fra flere familiemedlemmer? Kun deltakere med voldserfaring.....	40
Tabell 3.6	Har din mor/stemor noen gang gjort noe av det følgende mot deg?.....	42
Tabell 3.7	Har din far/stefar noen gang gjort noe av det følgende mot deg? ..	42
Tabell 3.8	Opplevd ulike typer fysisk vold fra hhv. mor og far.....	43
Tabell 3.9	Utsatt for mild, grov og minst en form for vold fra mor og far i 2007 og 2015.	44
Tabell 3.10	Vold fra mor / far som har medført skader, smerter dagen etter eller behov for legehjelp, etter kjønn og for alle. ..	46
Tabell 3.11	Vold fra mor / far som har medført skader, merker eller behov for legehjelp i 2007 og 2015. Samlet for begge kjønn.....	46
Tabell 3.12	Grader av utsatthet for vold fra hhv mor og far noen gang blant gutter, jenter og utvalget samlet. ..	47
Tabell 3.13	Utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter MORS FØDELAND.. ..	48
Tabell 3.14	Utsatthet for fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter FARS FØDELAND.. ..	48
Tabell 3.15	Utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter subjektivt vurderte økonomiske levekår siste 2 år.. ..	49
Tabell 3.16	Utsatthet for fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter subjektivt vurderte økonomiske levekår siste 2 år.. ..	49
Figur 3.3	Utsatthet for grov fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper.....	50
Figur 3.4	Utsatthet for grov fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. ..	51
Figur 3.5	Utsatt for grov fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter MOrs rusmiddelbruk. ..	52
Figur 3.6	Utsatt for grov fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter FARs rusmiddelbruk. ..	52
Tabell 3.17	Betydningen av ulike familiefaktorer for utsatthet for grov vold fra henholdsvis mor og far ..	53

Tabell 3.18	Betydningen av ulike familiefaktorer for utsatthet for kun mild vold fra henholdsvis mor og far.....	54
Tabell 4.1	Har du sett eller hørt din mor bli utsatt for noe av dette, av din far/stefar eller hennes kjæreste/partner?	60
Tabell 4.2	Har du sett eller hørt din far bli utsatt for noe av dette, av din mor/stemor eller hans kjæreste/partner?	61
Tabell 4.3	Mild og grov partnervold mot mor, far, mot en forelder, mot begge foreldre minst en gang.	61
Tabell 4.5	Vitnefaringer MOR tabulert med vitnefaringer FAR, noen gang i løpet av oppveksten..	63
Tabell 4.6	Mild og grov partnervold mot mor og far etter kjønn.....	65
Tabell 4.7	Har du sett eller hørt din mor bli utsatt for noe av dette, av din far/stefar eller hennes kjæreste/partner?	66
Tabell 4.8	Har du sett eller hørt din far bli utsatt for noe av dette, av din mor/stemor eller hans kjæreste/partner?	66
Tabell 4.9	Opplevd noen form for psykisk partnervold mot mor/far. Etter kjønn.	67
Tabell 4.10	Opplevd noen form for fysisk og/eller psykisk partnervold mot mor.....	68
Tabell 4.11	Opplevd noen form for fysisk og/eller psykisk partnervold mot far.....	68
Tabell 4.12	Vitne til grov partnervold mot mor/far som avhengig variabel. Logistisk regresjon... .	69
Tabell 4.13	Kun opplevd mild partnervold mot mor/far som avhengig variabel..	70
Tabell 4.14	Opplevd minst en form for psykisk vold mot mor/far som avhengig variabel.	71
Tabell 4.15	Odds ratio for å være utsatt for grov vold fra mor/far dersom man har vært vitne til noen vold og grov vold mot mor (kontrollert for øvrige risikofaktorer).	72
Tabell 5.1	«Før/etter du fylte 13 år, har du vært utsatt for noe av dette mot din vilje?» UngVold 2015, deltakere som fikk alternativ 2 av spørsmålene om seksuell vold.. .	77
Tabell 5.2	Antall typer seksuelle krenkelser (kun spesifikke spørsmål). Etter kjønn.	78
Tabell 5.3	Omfang av voldtekts, utsatt for minst en av fem / minst en av fire seksuelle krenkelser. Jenter og gutter	79
Tabell 5.4	Erfaringer med uønskede seksuelle hendelser.....	80
Tabell 5.5	Omfang av milde og grove seksuelle krenkelser i 2007 og 2015, begge spørsmålsbatterier for 2015.....	81
Tabell 5.6	Risiko for kun milde seksuelle krenkelser etter familiefaktorer og levekårsforhold, mål for mor (n=2204).	82
Tabell 5.7	Risiko for grove seksuelle krenkelser etter familiefaktorer og levekårsforhold, mål for mor (n=2202).	83
Tabell 5.8	Overgripers kjønn etter offers kjønn. 2007 og 2015.....	84
Tabell 5.9	Alder overgriper (rader) og offer (kolonner) første uønskede seksuelle hendelse. Jenter.	85
Tabell 5.10	Hvem var personen som gjorde dette mot deg? Alle, jenter og gutter.	86
Tabell 5.11	Når du tenker tilbake på denne hendelsen, passer noen av de følgende karakteristikkene? Prosent som svarer Passer svært godt og Passer nokså godt i 2015 og 2007. Etter kjønn	87
Tabell 5.12	Var det alkohol med i bildet ved første uønskede seksuelle hendelse. Jenter og gutter i 2007 og i 2015..	88

Sammendrag

Hensikten med denne rapporten er å undersøke omfanget av vold og overgrep mot barn og unge og hvordan omfanget av ulike voldsformer har utviklet seg over tid. Voldsformene rapporten belyser, er fysisk vold fra foreldre, vold mellom foreldre (vitnefaringer) og seksuell vold i og utenfor familien.

I rapporten sammenligner vi resultater fra to undersøkelser NOVA har gjennomført og der deltakerne har vært ungdom i alderen 18–19 år: UngVold 2007 og UngVold 2015. De to undersøkelsene er basert på samme type utvalg og undersøkelsesopplegg, og omfatter mange av de samme spørsmålene om utsatthet for vold og overgrep. Undersøkelsene er med andre ord sammenlignbare. Vi trekker også inn annen foreliggende forskning med sikte på å tegne et bredt bilde av omfang og utviklingstrekk.

Kunnskap om utviklingstrekk basert på sammenlignbare studier har manglet i norsk sammenheng, og denne rapporten bidrar derfor med ny kunnskap.

Hovedfunn omfang 2015

- I alt har 21 prosent av ungdommene opplevd fysisk vold fra minst en forelder i løpet av oppveksten. Andelen som har opplevd grov vold fra minst en forelder (dvs. slag med knyttneve, gjenstand, fått juling), er betydelig lavere: seks prosent.
- I alt oppga åtte prosent av ungdommene at de hadde sett eller hørt en av foreldrene bli utsatt for fysisk partnervold minst en gang. Andelen som hadde sett eller hørt grov vold, er lavere: fire prosent.
- Analysene av seksuell vold omfatter krenkelser både i og utenfor familien. I alt oppga 23 prosent at de hadde opplevd minst én form for seksuell krenkelse i løpet av oppveksten. For seksuell vold er kjønnssorskjellen stor, jenter er betydelig mer utsatt enn gutter.
- Omfanget av voldtektsvar er vanskelig å beregne. Vi spurte om dette på to måter. Basert på et sett av spørsmål som dekker den juridiske definisjonen av voldtektsvar, kan så mange som en av ti jenter være utsatt. Tilsvarende tall for gutter er to prosent. Basert på direkte spørsmål om «voldtektsvar» svarte fem prosent av jentene og en prosent av guttene bekrefte.

Hovedfunn risikofaktorer

- Vi ser en tydelig kopling mellom levetid og utsatthet for grov vold. Unge fra familier med dårlig råd og unge som har foreldre med alkoholproblemer, har større risiko for å være utsatt enn andre unge. Det samme gjelder unge med foreldre med ikke-vestlig bakgrunn, kontrollert for familieøkonomi og foreldres alkoholproblemer. Familiefaktorene slår i mindre grad ut for mild vold fra foreldre. Mild vold fra foreldre er med andre ord mer tilfeldig fordelt enn grov vold når vi ser på disse faktorene.
- Grov vold mot barn og vold mellom foreldre henger sammen. Vold mellom foreldre øker sannsynligheten for direkte vold fra foreldre, særlig fra den forelderen som utøver partnervold, men også fra den forelderen som rammes av partnervold.
- Vitneerfaringer knyttet til grov fysisk partnervold er assosiert med de samme familiefaktorene som slo ut for grov fysisk vold fra foreldre, men med litt ulik profil når mor og far er ofre. For vold mot mor innebefatter både innvandrerbakgrunn, dårlig familieøkonomi og høy beruselsesfrekvens forhøyet risiko for utsatthet. For vold mot far er det særlig beruselsesfrekvens som gir forhøyet risiko, mens innvandrerbakgrunn ikke har betydning. Familiefaktorene gir også utslag for mild fysisk partnervold og for psykisk partnervold, men ikke med samme styrke som for den grove fysiske partnervolden.
- For grov seksuell vold er risikoen forhøyet for ungdom fra familier med dårlig råd og der foreldrene hyppig er beruset. Disse risikofaktorene gir ikke utslag for mild seksuell vold. Innvandrerbakgrunn hos foreldrene har verken betydning for utsatthet for grov eller mild seksuell vold.

Hovedfunn utviklingstrekk

- I 2015 rapporterte 21 prosent at de hadde opplevd fysisk vold fra en forelder. Tilsvarende tall i 2007 var 25 prosent.
- Reduksjonen i fysisk vold fra foreldre har skjedd for den milde volden (lugging, klyping, dytting og slag med flat hånd), og særlig i mild vold fra mor.
- Det er stabilitet i den grove volden. Dette gjelder enten vi spør om konkrete, grove voldelige handlinger som slag med knyttneve eller gjenstand, eller når vi spør om vold som har medført smerter dagen etter, skader eller behov for legehjelp.

- Nivået på barn og unges vitneerfaringer – det å se eller høre fysisk vold mellom foreldre – har holdt seg stabilt mellom de to undersøkelses-tidspunktene. I 2007 hadde sju prosent opplevd partnervold mot mor. I 2015 var tilsvarende tall åtte prosent. Her er våre analyser imidlertid mer usikre enn analysene av direkte fysisk vold.
- Det er en svak tendens til nedgang i omfanget av seksuelle krenkelser fra 2007 til 2015. I 2007 oppga 27 prosent at de var blitt utsatt for minst én form for seksuell krenkelse. I 2015 oppga 23 prosent det samme. For begge kjønn ser reduksjonen ut til å gjelde både mild og grov seksuell vold, men nedgangen er ikke markant og gjelder ikke alle former for seksuell vold. Overordnet konkluderer vi med at bildet er preget av stabilitet.

Anbefalinger

Når det gjelder foreldres bruk av vold mot barn, kan våre resultater tolkes i retning av at samfunnets samlede innsats for å forebygge og avdekke vold har bidratt til reduksjon i den milde fysiske volden. Fortsatt er det imidlertid en betydelig andel – om lag en femtedel – som opplever vold fra foreldre i løpet av oppveksten. Det generelle arbeidet mot vold bør derfor opprettholdes. Når det gjelder den grove fysiske volden fra foreldre, kan det se ut som samfunnets innsats har hatt mindre effekt. Omfanget av denne volden, slik vi har målt den, ligger stabilt. Grov vold ser ut til å foregå i en ganske annen familiekontekst enn mild vold, nærmere bestemt er den innnevært i sammensatte sosiale problemer som rammer familier. Hvordan samfunnet kan nå fram til de familiene der barn kan bli utsatt for grov vold – i en kontekst der familien også har andre utfordringer – er et viktig spørsmål som må utredes nærmere. Et første bidrag vil være rapporten fra det offentlig oppnevnte Barnevoldsutvalget.

Norge har fram til nå satset lite på kunnskapsutvikling når det gjelder omfanget av vold mot barn. Vi anbefaler derfor at forskningsinnsatsen om omfanget av vold mot barn og utviklingstrekk knyttet til ulike former for vold, styrkes.

Arbeid mot partnervold er svært viktig for å forhindre vold mot barn. Vi har vist at sannsynligheten for at barn blir utsatt for vold fra både den voldsutøvende og den voldsrammede forelderen, er svært forhøyet i familier

der det forekommer vold mellom foreldrene. Dette tilsier økt innsats rettet mot å hjelpe hele familien når det har forekommert vold mellom foreldre.

Seksuell vold rammer mange unge, særlig jenter. Også på dette feltet er det blitt satset på forebygging, blant annet gjennom holdningskampanjer. Mønstrene vi finner tyder på at effekten har vært begrenset. Vår anbefaling er økt satsing på forskning om seksuell vold blant unge slik at det forebyggende arbeidet kan få et bedre kunnskapsmessig grunnlag. Et tema som peker seg ut, er koplingen mellom ulike ungdoms- og seksualitetskulturer og seksuell vold.

1 Introduksjon

Kari Stefansen, Svein Mossige og Ingrid Smette

Bakgrunn

Undersøkelsen UngVold 2015 som vi vil presentere resultater fra i denne rapporten, er en oppfølging av en tilsvarende undersøkelse NOVA gjennomførte i 2007 – omtalt i det følgende som UngVold 2007 (Mossige & Stefansen, 2007). Begge undersøkelsene har vært gjennomført som skolebaserte undersøkelser blant 18–19-åringer. Undersøkelsene handler om erfaringer med fysisk vold, seksuell vold og vold mellom foreldre.

Noe av rasjonalet for å gjennomføre studier av omfang og utviklingstrekk har vært knyttet til forebygging (Et liv uten vold – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner, 2014–2017; Meld. St. 15, 2012–2013). Det vil ofte være vanskelig å måle effekten av forebyggende tiltak. Men uten kunnskap om forekomst av vold i ulike grupper og eventuelle endringer i forekomst over tid, vil forebyggende tiltak lett kunne arte seg som slag i luften. Det blir umulig å si om de treffer den aktuelle målgruppen og hvilken effekt de måtte ha. Også Schou og medforfattere (Schou, Dyb & Graff-Iversen, 2007) understreker viktigheten av kunnskap om utviklingstrekk: «Denne mangelen på kontinuerlig overvåkning av situasjonen gjør at fagfolk faktisk ikke vet om problematikken øker eller om vi er inne i en positiv utvikling» (s. 45).

Utviklingstrekk har til nå vært et forsømt område i norsk forskning om vold og overgrep mot barn og unge (Myhre, Thoresen & Hjeddal, 2015; Schou et al., 2007). Det samme er hevdet for internasjonal forskning på området (Finkelhor, Jones & Shattuck, 2010; Finkelhor, Shattuck, Turner & Hamby, 2014; Finkelhor, Turner, Shattuck & Hamby, 2013). Hensikten med denne rapporten er å bidra med kunnskap som lenge har vært etterlyst.

Analysene av omfang og utviklingstrekk i denne rapporten bygger på data fra representative utvalg av ungdom som går i siste klasse på videregående skole. Ungdommene som har deltatt er ikke nødvendigvis representative for ungdom i Norge generelt. Riktignok begynner de aller fleste ungdommer i videregående skole i dag, men vi vet at frafallet er høyt. Om lag en tredjedel har ikke fullført videregående skole fem år etter at de begynte (Brekke, 2014:

med referanse til SSB). Når vi beskriver omfang og utviklingstrekk her, må vi derfor ta noen forbehold. Vi vet at de elevene som faller fra i løpet av videregående opplæring ikke representerer et tverrsnitt av ungdomsbefolkningen. Frafallet er høyere blant innvandreringdom og blant unge med foreldre som ikke er i jobb, med lav utdanning og lav inntekt (Støren, Helland & Grøgaard, 2007), dvs. grupper som vi vet loper høyere risiko for å være utsatt for vold (Mossige & Stefansen, 2007). Når vi snakker om representative utvalg i denne sammenhengen, mener vi altså representative utvalg av avgangselever i videregående skole og ikke representative utvalg av norsk ungdom i 18–19-årsalderen. Våre tall for forekomst vil antakelig underestimere omfanget av vold og overgrep mot ungdom generelt. For analysene av utviklingstrekk er dette mindre problematisk, etter det vi vet har ikke risikofaktorene for frafall endret seg mellom de to undersøkelsestidspunktene.

Barn og unges utsatthet, hva viser norske studier?

Som en bakgrunn for diskusjonene om utviklingstrekk vil vi kort redegjøre for hovedresultater fra UngVold 2007 og andre relevante undersøkelser om barn og unges utsatthet. UngVold 2007 ble gjennomført som en skolebasert undersøkelse. I alt deltok 7033 ungdommer i alderen 18–19 år, og svarprosenten var høy, 77 prosent. I UngVold 2007 kartla vi primært tre former for krenkelser som barn og unge kan utsettes for: 1) fysisk vold fra foreldre, 2) vitneerfaringer – det å erfare vold mellom foreldre, og 3) seksuelle krenkelser (i og utenfor familien). Vi målte disse fenomenene på flere måter, og trakk et skille mellom «milde» og «grove» krenkelser og mellom enkeltstående tilfeller og gjentatt vold.

I korte trekk var dette det vi fant:

Hovedbildet var at majoriteten av ungdommene som deltok i studien *ikke* hadde opplevd de formene for vold og krenkelser som vi kartla. En annen konklusjon var at bildet av unges voldsutsatthet så forskjellig ut avhengig av om man fokuserer på vold og krenkelser generelt, eller utelukkende ser på de grove tilfellene: Relativt mange hadde opplevd en mild krenkelse i løpet av oppveksten, mens relativt få hadde opplevd det vi definerte som grove krenkelser.

Mer spesifikt rapporterte vi disse tallene:

I overkant av 80 prosent av ungdommene svarte at de aldri hadde opplevd at en voksen i familien hadde slått dem *med vilje*. De fleste som hadde opplevd å bli slått, hadde opplevd dette én eller noen få ganger. Andelen som hadde opplevd høyfrekvent vold (slått med vilje mer enn ti ganger) fra en voksen i familien var lav, under to prosent. Basert på et sett av spørsmål om konkrete voldshandlinger fant vi videre at 25 prosent av ungdommene hadde opplevd minst ett tilfelle av fysisk vold (inkludert lugging, dytting og risting) fra en forelder i løpet av oppveksten og at syv prosent hadde opplevd dette fra begge foreldrene. Videre rapporterte åtte prosent om minst ett tilfelle av grov vold (som slag med knyttneve, gjenstand, fått julung) fra en forelder, mens to prosent rapporterte om dette fra begge foreldre.

Vitneerfaringer, det å erfare vold mot en eller begge foreldre, var mindre vanlig enn direkte eksponering. I alt oppga om lag ti prosent av ungdommene at de hadde sett eller hørt en av foreldrene bli utsatt for vold hjemme, i løpet av oppveksten. To prosent hadde opplevd dette for begge foreldrene. Nærmere seks prosent hadde opplevd et tilfelle av grov vold mot en forelder, mens under én prosent hadde opplevd grov vold mot begge foreldre. Vitneerfaringene vi kartla omfattet både vold fra den andre forelderen (partnervold) og vold fra andre utøvere. Vi estimerte at andelen som hadde opplevd grov vold mot mor fra far, var om lag to prosent.

Seksuelle krenkelser var betydelig mer vanlig blant jenter enn blant gutter – 22 prosent av jentene og åtte prosent av guttene oppga at de var blitt utsatt for et mildt seksuelt overgrep (som blotting og beføling). Videre hadde 15 prosent av jentene og syv prosent av guttene blitt utsatt for et grovt seksuelt overgrep (ulike former for penetrering, eller forsøk på dette). For begge kjønn hadde majoriteten av overgrepene skjedd utenfor nær familie og om lag halvparten av krenkelsene var begått av en jevnaldrende.

Vi kommer tilbake til disse resultatene i kapitlene 3, 4 og 5 som omhandler henholdsvis direkte vold fra foreldre, vitneerfaringer og seksuelle krenkelser.

I tillegg til UngVold 2007 er det gjennomført noen få andre studier om unges voldsutsatthet – hvor unge selv har svart på spørsmål om utsatthet. I 2007 utga Folkehelseinstituttet (FHI) og Nasjonalt kunnskapssenter om vold

og traumatiske stress (NKVTS) en rapport om unges utsatthet for vold basert på helseundersøkelser i seks fylker (Schou et al., 2007). Studien var altså geografisk avgrenset. Deltakerne var i alderen 15–16 år og fylte ut et spørreskjema på skolen. Svarprosenten var høy, 86,5 prosent av tiendeklassinger i de aktuelle fylkene deltok. Ungdommene svarte på to enkle spørsmål om utsatthet for vold og seksuelle overgrep de siste 12 månedene. Verken vold eller seksuelle overgrep ble definert for deltakerne. Spørsmålene speiler derfor ungdommenes egen forståelse av hva som faller innenfor og utenfor disse kategoriene. Forfatterne oppgir resultater for vold fra ungdom og vold fra voksne, men har ikke informasjon om hvorvidt de voksne er foreldre. Andelen unge utsatt for vold fra voksne siste 12 måneder var 3,9 prosent. Når det gjelder seksuelle overgrep er resultatene presentert separat for gutter og jenter. Andelen som oppga et seksuelt overgrep siste 12 måneder, var 6,1 prosent for jenter og 1,6 prosent for gutter. Vitneerfaringer ble ikke kartlagt i denne studien. Studien bekrefter hovedbildet fra UngVold 2007 – majoriteten av norske ungdommer har ikke vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep, samtidig som det er et betydelig mindretall som har erfart dette.

En mer relevant studie i denne sammenhengen, er NKVTS landsdekkende studie blant 16–17-åringar som ble publisert i 2015 (Myhre et al., 2015). I denne studien ble en rekke former for vold og overgrep kartlagt, men studien er ikke direkte sammenlignbar med våre UngVold-undersøkelser. Ungdommene er litt yngre enn i UngVold-undersøkelsene, spørsmålene er stilt i et telefonintervju, og utvalget er trukket fra telefonregistre. Forskerne kom i kontakt med 3.115 ungdommer fra bruttoutvalget på 30.000, og 2062 av dem valgte å delta. Svar-raten på om lag 62 prosent er beregnet med utgangspunkt i de ungdommene forskerne kom i kontakt med.

Når det gjelder direkte vold fra foreldre – målt med et batteri av konkrete spørsmål om ulike voldelige handlinger) rapporterte én av ti at de hadde opplevd dette minst én gang i løpet av oppveksten. I alt hadde åtte prosent vært utsatt utelukkende for mild vold (som lugget, kløpet, slått med flat hånd), mens 1,7 prosent rapporterte om grov vold fra en forelder (som slått med knyttneve, sparket, banket opp). Forekomsten av vold fra foreldre er altså betydelig lavere i denne studien enn i UngVold 2007. Når det gjelder vitneerfaringer er tallene ikke direkte sammenlignbare fordi spørsmålene i denne

studien i motsetning til i UngVold, var avgrenset til partnervold. I denne studien oppga tre prosent av deltakerne at en av foreldrene hadde brukt fysisk vold mot den andre. Samlet peker imidlertid de to studiene i retning av at vitneerfaringer er en mindre vanlig opplevelse enn det å selv bli utsatt for vold av foreldre.

Også tallene for seksuelle overgrep er lavere i denne studien enn i UngVold 2007, men her er spørsmålsstillingene mer ulike enn for fysisk vold fra foreldre, slik at det er mer problematisk å sammenligne. I denne studien oppga henholdsvis 13,3 og 3,7 prosent av jenter og gutter minst ett tilfelle av seksuelle overgrep i løpet av oppveksten.

I 2014 publiserte NKVTS en studie om vold og overgrep basert på telefonintervjuer med voksne informanter (18–75 år), som også kan nevnes her (Thoresen & Hjeddal, 2014). Studien brukte de samme spørsmålene som ungdomsstudien vi beskrev over for å kartlegge forekomsten av fysisk vold i barndommen. Utvalget var trukket fra telefonregisteret, på samme måte som ungdomsstudien. Svarprosenten var imidlertid lavere, om lag 43 prosent (n=4527) av de som ble kontaktet på telefon valgte å delta. Forskerne fant at om lag 30 prosent av deltakerne hadde opplevd mild fysisk vold fra en forelder eller foresatt i løpet av oppveksten. Omfanget av grov vold var betydelig lavere, ca. fem prosent. I alt hadde 31 prosent av deltakerne opplevd minst en form for fysisk vold fra en forelder eller foresatt fram til fylte 18 år. Tallene i denne voksenstudien er altså betydelig høyere enn tallene i ungdomsstudien basert på samme type spørsmål og metodikk. Også vitneerfaringer var mer vanlig i voksenstudien enn i ungdomsstudien. I alt hadde ti prosent av deltakerne i voksenstudien erfart vold mellom foreldre eller foresatte fram til fylte 18 år. Også tallene for seksuelle overgrep er høyere i denne studien enn i ungdomsstudien. Blant de voksne oppga 21,2 prosent av kvinnene og 7,8 prosent av mennene minst én form for seksuelt overgrep før fylte 18 år.

I rapporten har forskerne undersøkt om forekomsten av de ulike formene for vold – vold fra og mellom foreldre, og seksuelle overgrep – varierer mellom alderskohortene i utvalget (s. 69–70, tabell 5.14 og 5.15). For både fysisk vold fra foreldre og fysisk vold mellom foreldre ser det ut til at forekomsten er lavere i de yngre kohortene enn i de eldre kohortene. Mønsteret er særlig tydelig for den milde fysiske volden fra foreldre. For eksempel oppga om lag 33 prosent

av deltakerne født på 1950-tallet at de hadde opplevd slik vold, mens tilsvarende andel for deltakerne som var født mellom 1990 og 1995 var om lag 21 prosent. Når det gjelder seksuelle overgrep er tallene vanskeligere å tolke, for noen former er det reduksjon i forekomst, men for andre er det stabilitet.

Variasjonen i utvalg, metodikk og spørsmålsstilling, vanskeliggjør sammenligning mellom de studiene som er gjennomført og som vi har beskrevet i korte trekk her. Samtidig peker resultatene i samme retning: Volden er på den ene siden uvanlig: de fleste har vokst opp uten vold og overgrep. På den andre siden rammes et ikke ubetydelig mindretall, og noen av de som utsettes for vold har opplevd svært grove hendelser og at volden har vært vedvarende. Når det gjelder utviklingstrekk kan studiene til NKVTS tyde på at det kan være endringer i voldsbildet, og kanskje særlig knyttet til foreldres bruk av mild fysisk vold.

Utviklingstrekk – internasjonale trender

Myhre og kolleger (2015: 32) viser til at studier om vold mot barn i Skandinavia gjennomgående finner lavere forekomst enn internasjonale studier, samt at det i Sverige hvor man har gjennomført sammenlignbare studier av vold mot barn over lang tid, finner at det har vært en betydelig nedgang i vold mot barn fram mot år 2000, men at denne nedgangen ser ut til å ha stoppet opp på 2000-tallet (jf. Janson et al., 2011). Også i Finland har forskere konkludert med at det har vært en betydelig reduksjon i foreldres vold mot barn (Ellonen et al. 2011, referert i Janson et al., 2011: 40). Vi kan anta at voldsnivået i Norge i dag er lavere enn det har vært tidligere, for eksempel sammenlignet med da Norge innførte forbud mot å slå barn på 1970-tallet. Men siden det ikke ble gjennomført noen undersøkelser av voldsforekomst da, vet vi ikke hvor mye volden er redusert.

Finkelhor og medarbeidere (Finkelhor et al., 2013) har undersøkt utviklingstrekk knyttet til barns eksponering for vold og overgrep i en nordamerikansk sammenheng på 2000-tallet. I 2008 ble den første målingen i studien «The National Survey of Children's Exposure to Violence I» gjennomført. Deretter ble en tilsvarende måling gjennomført i 2011. Studien fra 2011 omfattet 4503 barn og ungdom opp til 17-årsalder. Datainnsamlingen foregikk gjennom telefonintervjuer. Denne studien avviker fra NOVAs studier

både når det gjelder hvordan utvalget ble trukket og metoden som ble brukt. Foreldrene ble her brukt som «portvoktere». De ble kontaktet først, oppga demografiske opplysninger og ga sin tillatelse til at barnet kunne delta. Dette er en svakhet ved undersøkelsen. Vi må anta at foreldre vil være tilbøyelige til å ønske at barnet deres ikke formidler negative erfaringer som kan kompromitte foreldrene. Responsraten i denne studien var også lav, 40 prosent. Undersøkelsen dekker et svært vidt spekter av volds- og overgrepserfaringer blant barn og unge som er gruppert i seks kategorier: seksuelle overgrep, barnemishandling (child maltreatment), vanlig kriminalitet, overgrep og vold via internett, overgrep mellom jevnaldrende og søskjen, og det å være vitne til vold eller overgrep.

I sin studie finner Finkelhor et al. (2013) en reduksjon i omfanget av så å si alle former for vold som ble målt i hele perioden. Ingen typer av vold eller overgrepshendelser økte i denne perioden. Hvis det er hold i disse resultatene, som altså er gjort i en nord-amerikansk kontekst, så er det grunn til å stille følgende spørsmål: Hva kan forklare nedgangen i omfanget av forskjellige former for vold mot barn? Er det spesielle forhold i det nord-amerikanske samfunnet som forklarer dette? Hvis det ikke er det, blir neste spørsmål om vi kan finne tilsvarende utviklingstrekk i en norsk sammenheng. Studien til Finkelhor et al. var ikke lagt opp slik at den i seg selv gir oss data som kan forklare utviklingstrekkene. Så forklaringene blir spekulasjoner eller hypoteser som kan virke mer eller mindre overbevisende. Et forhold som forfatterne trekker frem, er at amerikanske familier har vært gjenstand for en rekke ulike programmer både før og under den tidsperioden som studeres som har handlet om å redusere vold og seksuelle krenkelser blant ungdom. Samtidig har også foreldre vært gjenstand for ulike opplæringsprogrammer av psyko-edukativ karakter for å redusere tilfeller av barnemishandling. I USA har slike programmer blant annet omfattet hjemmebesøk i lav-inntektsfamilier. I samme periode har ikke levekårene for lavinntektsfamilier i USA endret seg til det bedre. Det er derfor vanskelig å forklare utviklingstrekkene som følge av at levekårene for vanlige og fattige amerikanske familier er blitt bedre. Men studien forteller oss heller ikke noe om hvorvidt levekårene for de spesifikke involverte familiene er blitt bedre i den aktuelle tidsperioden.

Å kartlegge vold – utfordringer og forbehold

Det kan være verd å minne om at det å måle omfanget av vold og overgrep er vanskelig og at alle tall er beheftet med svakheter og utfordringer. Vold i nære relasjoner er ikke et ensartet fenomen. Det kan være ulike former for vold, volden kan være uttrykk for ulike maktkonstellasjoner og undertrykksmekanismer, og volden kan finne sted i ulike nære relasjoner (Et liv uten vold – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner, 2014–2017, s. 5). Ungdommene som har svart på våre spørsmål kan ha ulike motiver for ikke å fortelle om erfaringer med vold eller overgrep: Det kan kjennes for ubehagelig å gå inn i. Hvis det er en forelder som er overgriper kan det hende at de ikke ønsker å blottstille dette. Svært tidlige erfaringer kan også være glemt.

Når vi sammenlikner hvordan unge besvarer samme spørsmål i 2007 og i 2015, antar vi at de oppfatter dette som det samme spørsmålet. Men det behøver ikke være sånn. Når vi for eksempel spør om voldtekt, kan det hende at terskelen for hva som gjelder som voldtekt er lavere i dag enn den var for åtte år siden. Det kan være at den økte oppmerksomheten om voldtekt i ulike sammenhenger gjør at ungdom er blitt mer sensitive for hva som gjelder som voldtekt. Måten vi har lagt opp vår studie prøver å ta høyde for denne kompleksiteten. Som vi kommer tilbake til i metodekapitlet (kapittel 2), gjenomførte vi en pilotstudie tidlig på våren 2015 hvor vi testet ut spørsmålene og skjemaet i sin helhet blant ungdom i den aldersgruppa studien dekker. Vi har også tatt i bruk mål og skalaer som er utprøvd tidligere for å øke sjansen for at spørsmålene vi stiller er valide, dvs. at de fanger opp det vi ønsker å måle. Hvis våre informanter oppfatter spørsmålene slik de var ment gir det støtte til undersøkelsens validitet: At den handler om det vi sier at den handler om.

Et viktig moment når man skal sammenligne to undersøkelser, er graden av sammenlignbarhet. Svarprosenten i de to undersøkelsene vi sammenligner er ulik. I 2007 svarte hele 77 prosent av elevene i målgruppa på undersøkelsen. Tilsvarende tall i 2015 var 66 prosent. Et viktig spørsmål er om forskjellen i svarprosent (og utvalget av skoler) har hatt betydning for utvalgssammensetningen når det gjelder kjønn, sosial bakgrunn og andre faktorer som henger sammen med voldsutsatthet. Som vi redegjør nærmere for i metodekapitlet, har vi undersøkt om utvalgssammensetningen i 2015 var lik den i 2007. Dette er viktig fordi vi vet fra studien i 2007 og mye annen forskning (se Mossige &

Stefansen 2007), at voldsriskoen ikke er jevnt fordelt i befolkningen: blant annet er unge fra familier med dårlig råd, og foreldre utenfor arbeidslivet, samt unge med foreldre fra ikke-vestlige land, mer utsatt. Vår vurdering er imidlertid at utvalgene er svært like, og at endringstrekkene vi beskriver derfor ikke springer ut fra forskjeller i de to utvalgene. Dersom utvalgene derimot hadde vært svært forskjellige ville både forskjeller og likheter være vanskelig å fortolke.

Å skille mellom «mild» og «grov» vold

Som i rapporten fra 2007, reflekterer både spørsmål og analyser i denne rapporten at vi skiller mellom mild og grov vold. Det å skille mellom mild og grov vold ikke uproblematisk: Den subjektive opplevelsen av det som skjedde behøver ikke å være i tråd med dette skillet. Vårt utgangspunkt da (og nå) er likevel at det kan være nyttig å kunne skille mellom vold som vanligvis ikke medfører (fysiske) skader og vold som har større fysisk skadepotensial. Samtidig har mild og grov vold mot barn det til felles at den utføres av en mektigere, og fysisk sterkere voksen, mot et barn som er avhengig av den voksne og fysisk svakere. Å utøve vold mot barn, innebærer dessuten uansett å markere en form for makt overfor barnet, og et – om enn situasjonsbetinget og flyktig – ønske om å sette det på plass.

En inngang som kan være fruktbar her, er Kellys (1998) begrep om voldens kontinuum: Kelly hevder at ulike fenomener – som grove og milde former for vold – både kan ha noe underliggende som er felles, samtidig som det er meningsfullt å prøve å skille mellom ulike handlinger, som kan ha ulike betydninger og konsekvenser både for den som rammes og den som er utøver. Skillet mellom mild og grov vold – og mellom det situasjonelle og det vedvarende voldsbildet har en helt klar parallel til Johnsons (2008) skille mellom ulike former for partnervold, den episodiske og milde og den som er forankret i et terrorregime. I Johnsons forståelse er det snakk om voldsformer som er vesensforskjellige. I et annet perspektiv, ofte omtalt som kjønnsmaktperspektivet, oppfatter man de ulike formene for vold som ulike uttrykk for det samme – menns dominans over kvinner. Her blir de ulike voldsformene plassert langs et kontinuum, og ikke som klart atskilte kategorier. Et argument for denne forståelsen har vært at den grove volden som regel starter med mild vold.

Med disse perspektivene som utgangspunkt, kan vi tenke oss at når barn utsettes for grov vold, så er det i mange tilfeller uttrykk for at familien har store utfordringer også med andre ting enn vold. Mild vold har ikke nødvendigvis denne koblingen til andre vansker, og tidligere studier tyder på at den kan være mer tilfeldig fordelt i befolkningen. Skillet mellom mild og grov vold er derfor relevant å ha med seg i analysen av risikofaktorer, som vi drøfter i neste avsnitt og som vi utforsker for hver av de tre voldsformene denne rapporten omfatter.

Analyser av risikofaktorer

I denne rapporten ser vi på noen risikofaktorer for vold og overgrep. Risikofaktorer kan være knyttet til karakteristika ved den utsatte og til kjennetegn ved konteksten som den utsatte befinner seg i. Vi fokuserer her på noen bestemte kontekstuelle variabler; familiens økonomi, om informanten har sett far/mor beruset og om foreldrene har innvandrerbakgrunn. Dette settet av risikofaktorer ble også benyttet i analysene vi gjorde i 2007, og vi vil sammenligne resultatene i 2015 med resultatene fra 2007.

Når vi har valgt å utelukke individuelle kjennetegn (unntatt kjønn) som risikofaktorer, er det fordi individuelle kjennetegn både kan betraktes som risikofaktorer og som konsekvenser av overgrep. Dersom vi skulle finne en samvariasjon mellom en individuell faktor som depresjon eller angst og utsatthet for vold eller overgrep kan den individuelle faktoren være et utfall (avhengig variabel) og en risikofaktor (uavhengig variabel). Denne uklarheten er ikke i samme grad knyttet til kontekstuelle faktorer og vi har derfor valgt å analysere slike variabler.

Vi har ikke grunnlag for å si noe om årsaksforhold. Når vi undersøker om noen faktorer øker risikoen for vold, betyr dette at fenomenene henger sammen i den forstand at de ofte forekommer samtidig. De som rapporterer om tilstedeværelsen av en faktor, for eksempel at mor ruser seg, kan ha høyere statistisk sjanse for å ha opplevd vold. Spørsmålet vi søker svar på når vi vurderer risiko er: Hvor stor er sjansen for at informantene i dette utvalget opplever vold eller overgrepserfaringer hvis de rapporterer om tilstedeværelsen av en bestemt faktor sammenliknet med de i utvalget som ikke har rapportert om tilstedeværelsen av den samme faktoren?

I utforskningen av kontekstuelle risikofaktorer benytter vi oss av multipel logistisk regresjonsanalyse. Resultatene av disse analysene vil bli formidlet med målet odds ratio (OR). Dette målet er et uttrykk for hvor mye høyere sjansen eller risikoen er for å bli utsatt for en bestemt type vold om personen har et bestemt kjennetegn (for eksempel mor som ruser seg) i forhold til om personen ikke hadde dette kjennetegnet. Målt på denne måten forteller begrepet risiko oss noe om statistisk risiko for et bestemt utfall.

Statistisk analyse av sjeldne fenomener

Flere av fenomenene som vi undersøker i denne rapporten er sjeldent forekommende, og dette kan påvirke de statistiske analysene som vi utfører. Selv om UngVold 2015 har mer enn 4000 deltagere, er det kun noen få titall som har blitt utsatt for et eller flere av fenomenene som vi undersøker. Med sjeldne mener vi altså statistisk sjeldne. Dette representerer en utfordring for de logistiske regresjonsanalysene som vi har utført. Et lavt antall observasjoner kan medføre at de statistiske analysene ikke identifiserer sammenhenger som faktisk forekommer.

En måte å unngå dette på, er å flytte signifikansnivåene slik at vi tillater større rom for sjanse. Vi har imidlertid valgt å ikke gjøre dette på grunn av den økte risikoen for å feilaktig identifisere sammenhenger som ikke forekommer. Vi har altså anvendt konvensjonelle signifikansnivåer.

En annen måte å unngå dette problemet på, er å målrette utvalget slik at vi får flere observasjoner eller tilfeller av de fenomenene vi har ønsket å undersøke, for eksempel ved å inkludere respondenter som vi vet at har disse erfaringene. Slik kunne vi økt antallet observasjoner og fått mer analytisk kraft i undersøkelser av sammenhenger mellom for eksempel utsatthet for grov vold og bakgrunnskarakteristikker. Denne fremgangsmåten var ikke aktuell ettersom vi ønsket å kartlegge forekomster av ulike typer vold i den generelle ungdomspopulasjonen. Vi ønsket å undersøke hvor hyppig forekommende bestemte fenomener er, og om det har vært noen endringer siden forrige undersøkelse i 2007.

I presentasjonen av resultater der vi oppgir prosentandeler har vi valgt å oppgi hele tall. Grunnen er at undersøkelser som dem vi har gjennomført ikke klarer å måle omfanget av vold og overgrep på det nivået som man kan få

inntrykk av når resultater presenteres med én eller flere desimaler. For de helt lave tallene, tallene under én prosent, oppgir vi imidlertid desimaler. Med vanlige avrundingsregler ville disse resultatene framkommet som null dersom tallet var mindre enn 0,5 – noe vi ikke anser som etisk riktig å oppgi all den tid noen av deltakerne faktisk har oppgitt at de har vært utsatt.

Om rapporten

Hvordan de ulike formene for vold som rapporten belyser er definert og operasjonalisert, kommer fram i de ulike delkapitlene. I likhet med rapporten fra 2007 oppgir vi omfangstall for hele utvalget og for gutter og jenter separat. Grunnen er voldens ofte kjønnede karakter.

I kapittel 2 redegjør vi nærmere for undersøkelsesopplegg og gjennomføring, inkludert svarprosent. Vi gjør også en grundig sammenligning av utvalgene i 2015 og 2007 når det gjelder bakgrunnsvariabler.

Kapitlene 3, 4 og 5 omhandler henholdsvis fysisk vold fra foreldre, vitneerfaringer (vold mellom foreldre) og seksuell vold i og utenfor familien. De tre kapitlene har samme grunnstruktur. Først belyser vi omfanget i 2015. Deretter belyser vi utviklingstrekk: Er omfanget i 2015 på samme nivå som i 2007, eller høyere eller lavere? Avslutningsvis belyser vi risikofaktorer for utsatthet for både milde og grove krenkelser i 2015: er bildet likt eller forskjellig?

I kapittel 6 oppsummerer vi resultatene og diskuterer hva slags bilde som framkommer gjennom våre to studier – og annen foreliggende forskning. Vi diskuterer mulige forklaringer på de utviklingstrekkene som vi ser og peker på kunnskapshull som framtidig forskning bør adressere.

2 Datagrunnlag

Silje Hartberg, Mette Løvgren og Svein Mossige

Innledning

I det følgende redegjør vi for hvordan UngVold 2015 ble gjennomført og belyser graden av sammenlignbarhet mellom denne undersøkelsen og UngVold 2007. For detaljer om gjennomføringen av UngVold 2007 viser vi til Mossige og Stefansen (2007).

Valg av målgruppe

På samme måte som i 2007 er deltakerne i UngVold 2015 elever på 3. trinn i videregående skole, dvs. ungdom i 18–19-årsalderen. Vi har valgt denne aldersgruppen av flere grunner. Yngre deltakere utløser krav om samtykke fra foreldre for at ungdommen kan delta. Siden vi kartlegger omfanget av negative erfaringer hvor foreldre kan være utøvere, er uavhengighet av foreldre-samtykke viktig. Dette fordi vi antar at foresatte i hjem der disse fenomenene er en realitet, sjeldnere vil samtykke til deltagelse. Videre er det mindre etisk problematisk å gjennomføre en omfangsundersøkelse om sensitive tema blant ungdommer på 18–19 år enn blant yngre ungdom (Mossige & Backe-Hansen, 2013).

Utvalg og svarprosent

Undersøkelsen baserer seg på et landsrepresentativt utvalg av videregående skoler. Skolene er de samme som ble valgt ut til UngVold 2007. Dette gjorde vi for å sørge for at utvalget i den nye studien ble så likt utvalget i 2007 som mulig. Den gang ble skolene trukket ut av Statistisk sentralbyrå (SSB) etter mønster fra Ung i Norge-undersøkelsene (Rossow & Bø 2003). Skolene ble gruppert i fem geografiske regioner, og innenfor hver region i tre grupper ut fra skoletype (allmennfaglige skoler, yrkesfaglige skoler og skoler med både yrkesfag og allmennfag). For nærmere beskrivelse av hvordan selve trekkingen foregikk, se Mossige og Stefansen (2007:37).

Av de 67 skolene som var med i forrige runde i 2007, var fem av skolene lagt ned, flyttet til andre skoler, eller slått sammen med andre skoler siden

2007. Disse skolene måtte erstattes, og vi fulgte det samme prinsippet som i 2007, nemlig at de nye skolene liknet de gamle hva gjaldt studieretninger og geografisk område. Vi tok kontakt med utdanningsavdelingen i de aktuelle fylkene for å få hjelp til å finne frem til aktuelle erstatningsskoler for disse, og for skoler fra det opprinnelige utvalget som takket nei til å delta. Av de 62 aktuelle skolene fra det opprinnelige utvalget, sa 41 skoler ja til å delta i 2015-studien. I tillegg til disse skolene deltok åtte erstatningsskoler, slik at det samlede antallet av skoler er 49.

Vi erfarte at det var en tyngre jobb å rekruttere skoler til denne studien enn det var til 2007-studien. Det kan være flere grunner til at rekrutteringen gikk tyngre. En mulig årsak er den nasjonale lærerstreiken som fant sted tidlig på høsten 2014, som resulterte i at skolene ikke ville prioritere spørreundersøkelser på grunn av tapt undervisningstid. En annen mulig årsak er at skolene opplever stor pågang fra forskere som ønsker å gjennomføre undersøkelser i skoletida – og at de må prioritere bort noen.

I undersøkelser som dette er det avgjørende at så mange som mulig av de som er valgt ut til å delta, fyller ut spørreskjemaet. Det ble gjort flere tiltak for å sikre høy svarprosent: Conexus, som gjennomførte den elektroniske undersøkelsen for oss, holdt oversikt over svarprosenten ved hver skole, og hadde fortløpende kontakt med oss, slik at vi i fellesskap purret på skolene med lav svarprosent. Purringen foregikk både som en automatisk e-post fra Conexus med påminnelse om lav svarprosent, samt en personlig e-post fra oss om status. I tillegg ringte vi skolene med særlig lav svarprosent. Denne ringerunden ga nyttig innsikt i hvordan gjennomføringen ved skolene hadde gått. Noen skoler hadde ikke fulgt de prosedyrene vi beskrev, men hadde for eksempel lagt opp til utfylling hjemme – noe som sjeldent ble gjennomført, jf. lave svarprosenter. Andre steder kom det fram at kontaktpersonen hadde understreket frivilligheten i deltakelsen, framfor for eksempel samfunnensnytten eller muligheten til å fortelle om egne erfaringer, og at elever derfor ikke ville delta. I tillegg hadde noen klasser ikke vært tilstede på undersøkelsesdagen. Noen av kontaktpersonene arrangerte en oppsamlingsrunde noen dager senere, mens andre ikke gjorde det.

Den samlede svarprosenten for undersøkelsen er 66 prosent. Svarprosenten (tabell 2.1) er beregnet på basis av antall elever i hver klasse som ble

forespurt om å delta i undersøkelsen. En skole hvor færre enn 10 prosent av elevene deltok ble utelatt fra datamaterialet fordi vi antok at instruksjonene for gjennomføring ikke var blitt fulgt og at det derfor var en risiko for at de få som deltok var en selektert gruppe som skilte seg fra elevene for øvrig.

Tabell 2.1 Beregning av svarprosent

Antall forespurte	Antall svar	Svarprosent
6848	4530	66

Det var variasjon i svarprosenten mellom skolene, med en median på 66,5 prosent. Halvparten av skolene hadde altså en lavere svarprosent enn 66,5 mens den andre halvparten hadde en høyere svarprosent.

Pilotundersøkelse og tema i spørreskjemaet

Vi gjennomførte en pilotundersøkelse på to skoler som hadde ulik elevsammensetning og karaktersnitt. Vi ønsket å teste hvordan nye og endrede spørsmål fungerte, og å se hvordan elevene responderte på å fylle ut et elektronisk spørreskjema, siden vi i 2007 brukte papirskjema. Elevene fylte ut spørreskjemaet på bærbare pc-er på egen pult og ga tilbakemeldinger både underveis og etterpå. I pilotstudien instruerte vi elevene om ikke å dele egne erfaringer; halve klassen ble bedt om å svare bekreftende på alle spørsmål om vold og overgrep, mens den andre halvparten skulle svare nei. Hensikten med pilotstudien var ikke å innhente erfaringer, men å stimulere til plenumsdiskusjon om skjemaet. Som følge av piloteringen forkortet vi spørreskjemaet, slik at det skulle være mulig å gjennomføre undersøkelsen innenfor den tiden som ble avsatt til dette av skolene. Vi rettet opp tekniske feil og la inn manglende svaralternativer.

Spørreskjemaet vi har brukt er omfattende og inneholder en rekke temaer i tillegg til erfaringer med vold og seksuelle overgrep, blant annet inkluderer det spørsmål om fritidsinteresser, helse, bruk av sosiale medier og familieforhold. Skjemaet inneholder også en rekke bakgrunnsvariabler om foreldre og familiesituasjon. Vi inkluderte spørsmål om ulike sider ved ungdoms tilværelse dels for at dette ville gjøre spørreskjemaet relevant for flere enn dem som hadde volds- og/eller overgrepserfaringer. Vi ønsket også å vite mer om

hvordan slike volds- og overgrepserfaringer fordeler seg mellom ulike grupper unge, for eksempel gutter og jenter med ulik sosioøkonomisk bakgrunn.

Hvordan konkrete spørsmål er stilt og hvordan vi har forholdt oss til de ulike variablene i materialet, redegjør vi for i hvert kapittel. Spørsmålene om fysisk vold fra foreldre, vitneerfaringer og seksuell vold finnes også i vedlegget til denne rapporten.

Den praktiske gjennomføringen

Den første kontakten med skolene gikk via e-post til rektorene, hvor vi orienterte om formålet med undersøkelsen og gjennomføringen. Neste trinn var at rektor ved skolene som ønsket å delta, utpekte en kontaktperson ved skolen som kunne være bindeledd mellom NOVA og skolen og ha ansvaret for gjennomføringen av undersøkelsen. Noen få rektorer stilte selv som kontaktperson, mens de aller fleste satte bort denne jobben til en rådgiver, inspektør eller undervisningslærer på skolen. Vi ga et honorar på 1000 kroner til kontaktpersonen, siden arbeidet kom i tillegg til ordinære arbeidsoppgaver.

Skolene valgte selv når undersøkelsen skulle gjennomføres, innenfor en tidsperiode angitt av oss (fra februar til mai 2015). I forkant av undersøkelsen fikk kontaktpersonene tilsendt informasjon fra firmaet Conexus som tilrettela den elektroniske løsningen slik at de kunne logge seg inn på en bestillingsportal og hente ut riktig antall brukernavn.

Selv undersøkelsen foregikk elektronisk på PC på skolen, i skoletida og med en lærer til stede. I forkant av selve utfyllingen av spørreskjemaet, leste læreren som var tilstede opp informasjon om undersøkelsen, om hvorfor og hvordan den skulle gjennomføres, og hvordan elevene kunne reservere seg fra å delta. De som samtykket til å delta (dvs. fylte ut spørreskjemaet) fikk to skoletimer til rådighet. Elevene som ikke ville delta måtte også være tilstede i klassen, men kunne arbeide med oppgaver eller lekser.

Etiske betraktninger

Undersøkelsen ble vurdert og tilrådd av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) i forkant av gjennomføringen. NSD søkte deretter Datatilsynet om konsesjon og dette ble innvilget.

I gjennomføringen har vi lagt vekt på å følge etablerte normer for etisk forsvarlig forskning. Å delta i forskning skal være frivillig og informert, det vil si at avgjørelsen om å delta skal være basert på informasjon om temaene for og hensikten med forskningen. Vi orienterte om hensikten med prosjektet og hvordan studien ville bli gjennomført i et skriv som ble distribuert til kontaktpersonene ved hver skole. Deres oppdrag var å sørge for at elevene fikk nødvendig informasjon før de eventuelt valgte å delta i undersøkelsen. I det samme skrevet og i kontakt med skolene, understreket vi at det var frivillig å delta og at det ikke ville få noen konsekvenser for den enkelte om de valgte å ikke delta og at alle svar var anonyme.

Undersøkelsen var anonym på den måten at vi ikke ba om direkte eller indirekte personidentifiserende data. Samtidig skulle skjemaet besvares i et klasserom med andre elever tilstede. Vi instruerte derfor skolene om å behandle gjennomføringen av undersøkelsen som en eksamenssituasjon, samtidig som vi forklarte hensikten med dette – å beskytte mot innsyn i andres besvarelser. Eksamener er situasjoner som skolene håndterer regelmessig og vi antok at skolenes strategier for å sikre mot juks også ville beskytte respondentene mot innsyn fra medelever.

Fordi temaene i spørreskjemaet var sensitive og kunne vekke ubehagelige minner eller følelser hos respondentene, sørget vi for at alle fikk informasjon om hvor de kunne henvende seg dersom de ønsket hjelp eller noen å snakke med i etterkant. Informasjon om dette ble gitt før undersøkelsen, på siste side i skjemaet samt at kontaktpersonen ble bedt om å orientere rådgiver/helse-søster på hver skole om undersøkelsen og undersøkelsens temaer slik at denne personen kunne være forberedt. Vi oppga kontaktinformasjon til prosjektleder Svein Mossige og til en uavhengig hjelpetelefon, og minnet om at elevene kunne kontakte rådgiver ved skolen.

Til slutt i spørreskjemaet ba vi ungdommene ta stilling til fem påstander om hvordan det hadde vært å delta i undersøkelsen. Påstandene var formulert slik: «Spørsmålene var ubehagelige», «Spørsmålene fikk meg til å tenke på flere ting jeg ikke har tenkt på før», «Spørsmålene kan påvirke på uheldige måter», «Jeg synes spørsmålene var for private» og «Spørsmålene tar opp viktige tema». Over nitti prosent sa seg helt eller litt enig i at spørreskjemaet tok opp viktige spørsmål, mens utvalget var delt når det gjaldt om spørsmålene var for private:

52 prosent sa seg litt eller helt uenig. 52 prosent var også litt eller helt uenig i at spørsmålene var ubehagelige. Dette var svært likt tilbakemeldingene vi fikk i 2007 (se Mossige & Stefansen, 2007:42). Vi ser altså at selv om utvalget var delt når det gjaldt om spørsmålene var ubehagelige eller private, mente nær alle at spørsmålene var viktige.

Sammenligning av utvalgene i 2007 og 2015

Med tanke på sammenligning av resultater fra UngVold 2007 og 2015 er det viktig å undersøke om det er forskjeller mellom de to utvalgene som vi trenger å ta hensyn til i tolkningen av resultater.

Vi har sammenliknet utvalgene fra 2007 og 2015 langs en rekke dimensjoner. Alder- og kjønnsfordelingen var lik i 2015 og 2007. I begge undersøkelsene var 59 prosent av deltakerne jenter og 41 prosent gutter. Gjennomsnittlig alder blant jenter og gutter var 18,5 i både 2015 og i 2007.

I 2007 var det andre studieprogram for elevene i 3. trinn på videregående skole enn det er i 2015. I tillegg til andre program, var det i 2015 mulighet i spørreskjemaet til å krysse av for påbygning til generell studiekompetanse for de som hadde begynt på et yrkesfaglig program. Dette var ikke en valgmulighet i spørreskjemaet i 2007. Tabell 2.2 viser andelene innen hver type studieprogram blant deltakerne i 2015, samt andelen som tar påbygning til generell studiekompetanse.

Tabell 2.2 Fordeling på studieforberedende og yrkesfaglige program i 2015. Antall og prosent.

	Antall	Prosent
Studieforberedende	3253	73
Yrkesfag	376	8
Påbygning	834	19
Totalt	4463	100

Majoriteten av elevene i utvalget går på studieforberedende. Nesten en femtedel tar påbygning (også studieforberedende, men kun for elever som tok yrkesfag i 1. og 2. trinn), og kun åtte prosent i dette utvalget oppgir at de går på et yrkesfaglig program. Det er vanskelig å avgjøre hvordan andelene i dette utvalget er sammenliknet med nasjonale fordelinger, ettersom SSB i sin statistikk ikke oppgir antall som tar påbygging til studieforberedende i 3VG.

Vi kan heller ikke uten videre sammenlikne andelene med undersøkelsen fra 2007, hvor 84 prosent oppga studieforberedende program og 16 prosent yrkesforberedende, ettersom det i 2015 er tre alternativer mens det i 2007 kun var to. En konklusjon er uansett at det i begge utvalgene er stor overvekt av elever i studieforberedende programmer.

Tabell 2.3 viser landbakgrunnen til respondentene samt deres foreldre i 2015 og 2007.

Tabell 2.3 Landbakgrunn for respondent, mor og far i 2015 og 2007. Antall og prosent.

	2015		2007	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Respondent				
Norge	4178	93	6480	93
Vestlig land	112	2	200	3
Ikke-vestlig land	212	5	303	4
Totalt	4502	100	6983	100
Mor				
Norge	3915	87	6126	88
Vestlig land	213	5	368	5
Ikke-vestlig land	373	8	499	7
Totalt	4501	100	6993	100
Far				
Norge	3889	86	6097	87
Vestlig land	241	5	373	5
Ikke-vestlig land	366	8	510	7
Totalt	4496	100	6980	100

Vi ser at utvalgene i 2015 og i 2007 har svært lik landbakgrunn, både blant respondentene og foreldrene. Tabell 2.4 viser mors og fars høyeste utdanning i 2015 og 2007.

Tabell 2.4 Mor og fars høyeste utdanning i 2015 og 2007. Antall og prosent.

	2015		2007	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
<i>Mor</i>				
Universitet eller høgskole	2512	57	3580	52
Studiespesialisering eller allmennfaglig	628	14	1275	18
Yrkesskole eller yrkesfaglig utdanning	787	18	1035	15
Ungdomsskole	261	6	511	7
Mindre enn ungdomsskole	48	1	62	1
Vet ikke	199	4	463	7
Totalt	4435	100	6926	100
<i>Far</i>				
Universitet eller høgskole	1999	45	3354	49
Studiespesialisering eller allmennfaglig	364	8	804	12
Yrkesskole eller yrkesfaglig utdanning	1428	32	1574	23
Ungdomsskole	333	8	514	7
Mindre enn ungdomsskole	42	1	67	1
Vet ikke	271	6	568	8
Totalt	4437	100	6881	100

Tabell 2.4 viser at generelt er utdanningsnivået blant foreldrene ganske likt i de to utvalgene. Vi ser samtidig at noen flere mødre har universitet eller høgskole som høyeste utdanningsnivå i 2015 sammenliknet med 2007. Blant fedre er det noen færre som har universitet eller høgskole som høyeste utdanningsnivå i 2015 enn det var i 2007. For de laveste utdanningsnivåene – ungdomsskole eller mindre enn ungdomsskole – er andelene like i 2015 og 2007.

Tabell 2.5 viser mors og fars arbeidsmarkedsstatus i 2015 og 2007.

Tabell 2.5 Mor og fars arbeidsmarkedsstatus i 2015 og 2007. Antall og prosent.

	2015		2007	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
<i>Mor</i>				
Heltid	3248	72	4409	64
Deltid	555	12	1309	19
Arbeidsledig	64	1	82	1
Annet ¹	622	14	1133	16
Totalt	4489	100	6933	100
<i>Far</i>				
Heltid	3715	83	5800	84
Deltid	132	3	219	3
Arbeidsledig	79	2	99	1
Annet ¹	528	12	822	12
Totalt	4454	100	6940	100

¹ Uføretrygdet, hjemmeværende, student, pensjonert og Annet

Generelt er foreldrenes status på arbeidsmarkedet ikke avgjørende forskjellig i 2007 og 2015. Vi finner at noen flere mødre arbeider heltid i 2015 enn i 2007, og at færre jobber deltid. Andelen som er arbeidsledig og Annet, er uforandret. Det er altså ikke samlet sett flere mødre som er i arbeid i 2015 enn i 2007, men andelen som jobber heltid har økt.

For fedre er bildet likt i 2015 og i 2007. Noe flere fedre enn mødre jobber heltid, mens andelene som er utenfor arbeidsmarkedet (kategoriene Arbeidsledig og Annet) er svært like for mor og far både i 2015 og i 2007. Den store majoriteten av foreldre er i heltidsarbeid.

Som en indikator på familiens økonomi undersøker vi hvor mange som oppgir å ha bodd i kommunal bolig i oppveksten (tabell 2.6).

Tabell 2.6 Deltakere som har bodd i kommunal bolig i løpet av oppveksten i 2015 og 2007. Antall og prosent.

	2015		2007	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Ja	304	7	573	8
Nei	3799	85	5557	80
Vet ikke	364	8	782	11
Totalt	4467	100	6912	100

Tabell 2.6 viser andelene som har bodd i kommunal bolig i oppveksten i 2015 og 2007. Andelene som svarer «Ja» er svært like i 2015 og 2007. Flere svarer «Nei» i 2015, mens flere svarte at de ikke visste i 2007.

Oppsummering

Rapporten baserer seg på analyser av to datasett som er samlet inn med tanke på sammenlignbarhet – UngVold 2007 og UngVold 2015. Framgangsmåten for UngVold 2007 er beskrevet nærmere i Mossige og Stefansen (2007). Her har vi beskrevet framgangsmåten for UngVold 2015. Nærmere bestemt har vi beskrevet hvordan skolene i studien ble rekruttert og hvordan selve undersøkelsen ble gjennomført. Vi har videre sammenlignet deltakerne i de to studiene for å få et bilde av graden av sammenlignbarhet. Vi konkluderer med at utvalget i 2015 er sammenlignbart med utvalget i 2007 når det gjelder de kriteriene som er undersøkt. Vi finner noen mindre forskjeller, men det er ikke grunn til å tro at disse vil påvirke resultatene nevneverdig. Utvalget i 2015 er basert på færre skoler og et mindre elevantall, men det er altså ingen systematiske forskjeller mellom de to utvalgene. Dette er positivt fordi vi kan sammenlikne funn fra 2007 med funn fra 2015 uten usikkerheten som er knyttet til at eventuelle forskjeller kan bli forklart av ulikheter i utvalgene.

3 Fysisk vold fra foreldre

Kari Stefansen og Mette Løvgren

Innledning

Temaet for dette kapitlet er unges utsatthet for fysisk vold fra foreldre. Med fysisk vold mener vi et bredt spekter av handlinger – fra det å bli lugget, dyttet og kløpet til å bli utsatt for vold med stort skadepotensial, for eksempel slag med knyttneve. Vi vil både beskrive omfanget av fysisk vold blant unge basert på surveyen vi gjennomførte i 2015, og utviklingstrekk over tid. Det siste gjør vi ved å sammenligne tallene fra 2015-undersøkelsen med tall fra undersøkelsen vi gjennomførte 2007, slik disse ble rapportert i Mossige og Stefansen (2007). Analysene av utviklingstrekk baserer seg altså på data fra kun to måletidspunkter, og hvordan omfanget av vold har sett ut mellom disse to tidspunktene vet vi ikke.

I både 2015 og 2007 kartla vi utsatthet for fysisk vold fra foreldre på ulike måter, både ved generelle spørsmål der det er opp til ungdommene å definere om deres erfaring tilsvarer «vold» og spørsmål om spesifikke voldelige handlinger. I kapitlet skiller vi gjennomgående mellom mild og grov vold, definert på samme måte som vi gjorde i rapporten fra 2007, og slik det er vanlig å gjøre i surveystudier om vold (se for eksempel Myhre et al., 2015; Thoresen & Hjemdal, 2014). Med mild vold forstår vi handlinger som for eksempel lugging eller dytting, mens vi med grov vold forstår handlinger som for eksempel slag med knyttneve eller gjenstand, og å få bank eller julung. Slike inndelinger er ikke uten problemer. Det forskere betrakter som mild vold, kan oppleves svært krenkende og skremmende for den som blir rammet, ikke minst når slik vold inngår i et mønster av vold og trusler, slik tilfellet kan være i noen familier. Når vi likevel skiller mellom mild og grov vold, er tanken at handlingene vi betegner som grove her, har et større fysisk skadepotensial enn handlingene vi betegner som milde.

I 2007 fant vi at det var langt flere ungdommer som hadde opplevd mild vold fra foreldrene enn som hadde opplevd grov vold. Et viktig spørsmål i kapitlet er derfor om vi ser de samme utviklingstrekkene for mild som for grov vold når vi sammenligner undersøkelsene fra 2007 og 2015.

I analysene oppgir vi omfangstall for gutter og jenter separat og begge kjønn samlet. Dette gjelder både analyser av omfang i 2015 og i sammenligninger av omfangstall i 2007 og 2015. At vi skiller mellom gutter og jenters utsatthet, har sin bakgrunn i at kjønn er en kjent risikofaktor for vold i familien, og at vi i rapporten fra 2007 fant at jenter hadde høyere sannsynlighet enn gutter for å være utsatt for vold fra foreldre. I en nyere studie gjennomført av NKVTS blant 16- og 17-åringar (Myhre et al., 2015), og som vi refererte til i innledningskapitlet, fant forskerne imidlertid ingen vesentlig forskjell mellom gutter og jenters utsatthet for vold fra foreldre: andelen som oppga at de var utsatt var tilnærmet lik. Mot denne bakgrunnen spør vi om utviklingen går i retning av større likhet i gutter og jenters risiko for utsatthet for vold fra foreldre.

Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje?

I både 2007 og 2015 spurte vi ungdommene om de hadde opplevd å bli slått med vilje av en voksen i familien. Spørsmålet skiller ikke mellom mor og far, og kan også omfatte andre voksne enn foreldrene. Resultater for 2015 vises separat for gutter og jenter i tabell 3.1.

Tabell 3.1 Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje. Antall og prosent. Etter kjønn og totalt.

	Jenter		Gutter		Alle	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Nei, aldri	90	2282	91	1533	91	3864
Ja, en gang	6	143	5	92	6	239
2–4 ganger	3	69	2	36	2	106
5–10 ganger	0,6	14	0,2	4	0,4	19
Mer enn 10 ganger	1	30	0,7	11	1	41
Total	101	2538	99	1676	100	4269

I alt svarte ni prosent av ungdommene at de hadde blitt slått med vilje av en voksen i familien minst én gang. Det er en signifikant forskjell ($p<0,05$) mellom jenter (10%) og gutter (9%), men forskjellen er for liten til å fremheve som et funn. For begge kjønn hadde majoriteten av de som var blitt slått, erfart dette en gang. En liten andel (1%) oppga at de hadde opplevd dette mer enn ti ganger. Vi ser også at signifikant ($p<0,05$) flere jenter enn gutter har svart at

de har blitt slått mer enn en gang, men igjen er forskjellen svært liten og vi tillegger den derfor lite vekt.

Hovedbildet fra denne tabellen er at de aller fleste svarer at de aldri har blitt slått med vilje av en voksen i familien, og at blant de som har blitt slått, har de fleste opplevd dette en gang. Bildet er videre svært likt for jenter og gutter.

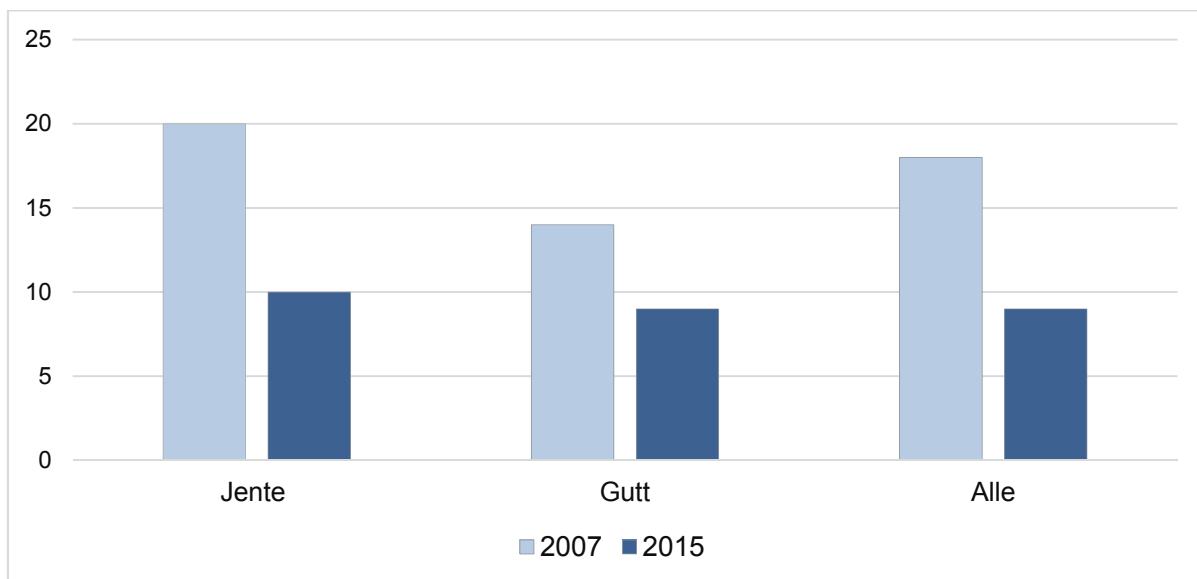
I tabell 3.2 sammenlikner vi svarene fra 2007 og 2015 for å se om det å bli slått av en voksen i familien er blitt mer eller mindre vanlig.

Tabell 3.2 Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje. Andel i 2007 og 2015. Etter kjønn og totalt. Prosent.

	Jenter		Gutter		Alle	
	2007	2015	2007	2015	2007	2015
Nei, aldri	80	90	86	91	82	91
Ja, en gang	11	6	7	5	9	6
2–4 ganger	7	3	4	2	5	2
5 –10 ganger	1	0,6	2	0,2	2	0,4
Mer enn 10 ganger	2	1	2	0,7	2	1
Total	100	101	100	99	100	100
(n=)	3958	2538	2816	1676	6805	4269

Tabellen viser at det er betydelig færre som oppgir at en voksen i familien har slått dem med vilje i 2015 sammenliknet med 2007. Andelen er halvert, fra 18 prosent i 2007 til ni prosent i 2015 for hele utvalget. I figur 3.1 viser vi andelene i 2007 og 2015 som oppgir å ha blitt slått en gang eller mer, for gutter og jenter separat og samlet for begge kjønn.

Figur 3.1 Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje? 2007 og 2015.
Prosent som oppga å ha blitt slått en gang eller mer. Etter kjønn og samlet. N i
2007=803/397/1209 (j/g/alle), i 2015=256/143/405 (j/g/alle).

*Alle forskjeller i gjennomsnitt er signifikante ($p<0,001$)

Forskjellene i gjennomsnitt fra 2007 til 2015 er signifikante for begge kjønn og for alle ($p<0,001$). Andelen som har blitt slått med vilje av en voksen i familien er særlig redusert blant jenter, slik at kjønnsforskjellen vi fant i 2007 nærmest er blitt borte i 2015.

Ungdommene ble videre spurta om hvor gamle de var første gang en voksen i familien slo dem med vilje. Spørsmålet er kun besvart av de som hadde en slik erfaring.

Tabell 3.3 Du svarte at du har blitt slått av en voksen i din familie, omtrent hvor gammel var du første gang det hendte? Stilt til de som oppga å ha blitt slått minst en gang. Antall og prosent.

	Prosent	Antall
Under 5 år	12	48
6–10 år	32	126
11–13 år	24	96
14 år eller eldre	24	94
Husker ikke	8	30
Total	100	394

Tabell 3.3 viser at litt under halvparten (44%) oppga at de var under 11 år første gang de opplevde å bli slått av en voksen i familien, mens litt flere (48%) oppga at de var 11 år eller eldre. For omtrent en fjerdedel skjedde den første

hendelsen etter fylte 14 år, altså da de var i ungdomsskolealderen. Vi stilte dette spørsmålet også i 2007, og fordelingen i 2015 avviker lite fra det vi fant da (for resultater, se tabell 3.4). I 2015 la vi imidlertid til svaralternativet «husker ikke», slik at tallene ikke er helt sammenlignbare. Når det gjelder tidfesting av voldshendelser må vi også ta i betraktning at det er vanskelig å huske hendelser fra tidlig barndom og at det er lettere å huske en hendelse jo mer alvorlig den er. Med dette forbeholdet tyder våre data – fra begge undersøkelsene – på at det vanligste er at den første voldshendelsen skjer når barnet er i barneskolealder. NKVTS fant et tilsvarende mønster i sin studie blant 16–17-åringar (Myhre et al., 2015).

I 2007 fant vi en tydelig sammenheng mellom alder ved første voldshendelse og antall voldshendelser ungdommene oppga: jo yngre man hadde vært ved første voldshendelse, jo flere ganger hadde man vært utsatt. I tabell 3.4 undersøker vi denne sammenhengen for materialet fra 2015. Analysen omfatter kun ungdommer som oppga at de hadde opplevd vold fra en voksen i familien.

Tabell 3.4 Sammenheng mellom alder ved første voldshendelse og antall voldshendelser. Prosent.

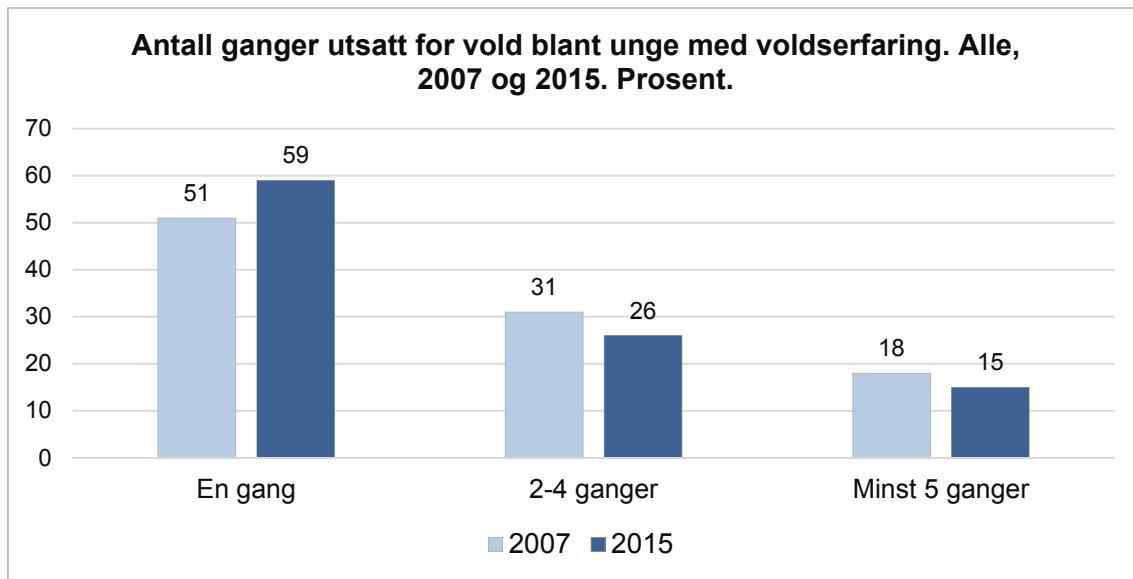
	Under 5 år	6–10 år	11–13 år	14 år eller eldre	Total
Ja, en gang	27	52	64	78	59
2–4 ganger	33	25	29	21	26
Minst 5 ganger	39	22	7	1	15
Total	99	99	100	100	100
(n=)	48	126	96	94	364

p<0,001

I tabell 3.4 ser vi at det er en sammenheng mellom antall ganger man har vært utsatt for vold fra en voksen i familien og alder. Jo yngre man var første gang man ble slått av en voksen, jo flere voldserfaringer. Sammenhengen er statistisk signifikant, og mønsteret er svært likt det vi fant i 2007.

Vi undersøkte også om gjennomsnittlig antall voldsekspesponeringer var redusert i 2015 sammenlignet med 2007. Som vist i figur 3.2 har det vært en nedgang fra 2007 til 2015 i andelen som har opplevd vold fra en voksen i familien mer enn en gang. Forskjellen i gjennomsnitt er signifikant (p<0.001).

Figur 3.2 Antall ganger utsatt for vold blant unge med voldserfaring. Prosent.

Blant de som har blitt slått med vilje av en voksen i familien, har engangserfaringer altså blitt mer vanlig. I 2007 oppga 51 prosent at de hadde vært utsatt kun en gang, i 2015 var tilsvarende andel 59 prosent. Andelene som hadde opplevd vold flere ganger var tilsvarende redusert, men fortsatt er det en relativt høy andel (15%) av de med voldserfaring som har opplevd å bli slått med vilje av en voksen i familien fem ganger eller mer.

Ungdommer som svarte at de hadde opplevd å bli slått med vilje av en voksen i familien, fikk spørsmål om hvem det var som hadde gjort dette. I de aller fleste tilfellene var det mor eller far som var utøver av volden. Ungdommene hadde mulighet til å krysse av også for andre relasjonskategorier, som steforeldre, besteforeldre, søsknen og andre slektninger. Basert på disse svarene har vi undersøkt hvor vanlig det er å være utsatt for vold fra flere familiemedlemmer – blant de som svarte at de hadde erfart slik vold. Svarene er vist i tabell 3.5, for gutter, jenter og utvalget samlet.

Tabell 3.5 Utsatt for vold fra flere familiemedlemmer? Kun deltagere med voldserfaring. Gutter, jenter og alle. Prosent

Utsatt for vold...	Gutter	Jenter	Alle
Fra ett familiemedlem	79	75	76
Fra to familiemedlemmer	18	20	19
Fra tre eller flere	3	5	4
Totalt	100	100	100
(n=)	151	249	407

I tabell 3.5 ser vi at de fleste som har blitt slått av en voksen i familien, har opplevd vold fra ett familiemedlem (76%). De som svarte ett familiemedlem, oppga mor eller far som det familiemedlemmet som stod for volden. Omrent en femtedel (19%) er utsatt fra vold fra to familiemedlemmer, mens en liten andel (4%) er utsatt fra vold fra tre eller flere familiemedlemmer. Blant de som oppga at de var blitt slått av to familiemedlemmer svarte de fleste kombinasjonen mor og bror. Vi ser at andelen gutter som har blitt slått av kun ett familiemedlem er noe høyere enn den samme andelen for jenter, men denne forskjellen er ikke signifikant.

Fysiske krenkelser fra mor og far – spesifiserte spørsmål om vold

Både i 2007 og i 2015 benyttet vi en variant av instrumentet Conflicts Tactics Scale (CTS) for å fange opp unges utsatthet for vold fra foreldre. Dette instrumentet er opprinnelig utviklet for å måle vold i parforhold (Straus, 1979; Straus, Hamby, Boney-McCoy & Sugarman, 1996) og er siden bearbeidet for å fange opp vold mot barn fra foreldre. Det er viktig å understreke at dette instrumentet ikke er en uttømmende liste over voldshandlinger, men inkluderer ofte forekommende former for vold. Varianten vi brukte er utviklet av finske forskere (Sariola & Uutela, 1992). Da vi brukte instrumentet første gang i 2007 gjorde vi noen mindre justeringer, blant annet reduserte vi antall spørsmål (se Mossige & Stefansen, 2007, s. 49 ff.). I 2015 har vi stilt de samme spørsmålene som i 2007, men vi har tatt ut innrammingen av spørsmålene som ble brukt i 2007 og som var formulert slik: «Foreldre og barn har mange ulike måter å forsøke å løse konflikter på. Har DIN MOR / DIN FAR gjort noe av det følgende mot deg når dere har kranglet?». I spørreskjemaet fra 2015 spurte vi i stedet «Har din far, stefar / mor, stemor noen gang gjort noe av det følgende mot deg?». I tillegg fjernet vi «...når dere har kranglet», for å inkludere opplevelser hvor respondenten ikke opplevde å ha kranglet med mor eller far, men hvor vold hadde forekommert. I begge undersøkelser stilte vi spørsmålene separat for hver forelder. I 2007 omfattet spørsmålene kun «mor» og «far». I 2015 endret vi til «mor/stemor» og «far/stefar». I vårt materiale er det svært få som oppgir foreldres partner som utøver av volden de er blitt utsatt for i familien. I den følgende teksten bruker vi derfor benevningene mor og far, også der spørsmålsformuleringen lyder «mor/stemor» eller «far/stefar».

Tabell 3.6 og 3.7 viser andelen unge i 2015-undersøkelsen som oppga ulike former for vold fra henholdsvis mor og far i løpet av oppveksten og om dette har skjedd en gang eller mer enn en gang. Kategorien «mer enn en gang» er en samlekategori. I spørreskjemaet kunne ungdommene krysse av for om de ulike formene for vold hadde skjedd daglig, ukentlig, månedlig og noen få ganger. Dette er en endring fra 2007. I 2007 spurte vi om antall ganger dette hadde hendt. Vi endret fordi vi ønsket å måle om volden forekom jevnlig og fordi det kan være vanskelig å huske antall ganger – selv omtrentlig. Et tegn på dette var at mange av de som i 2007 svarte at de hadde vært utsatt for en spesifikk voldelig hendelse, unnlott å besvare spørsmålet om antall ganger.

Vi rapporterer resultatene fra 2015 samlet i kategoriene aldri, mer enn en gang og en gang. Majoriteten av de som havner i kategorien «mer enn en gang» har krysset av for «noen få ganger». Det var med andre ord få som krysset av for at de hadde vært utsatt for vold jevnlig og mange ganger. Dette viser at vold, når den forekommer, som regel ikke forekommer så hyppig som daglig eller ukentlig. Tabell 3.6 viser vold fra mor og tabell 3.7 viser vold fra far.

Tabell 3.6 Har din mor/stemor noen gang gjort noe av det følgende mot deg? Prosent

	Mer enn en gang	En gang	Aldri	Total	N
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	5	3	92	100	4450
Lugget eller kløpet deg	4	3	93	100	4454
Slått deg med flat hånd	3	3	94	100	4453
Slått deg med knyttneven	0,7	0,4	99	100	4447
Slått deg med en gjenstand	1	1	98	100	4455
Gitt deg bank eller juling	0,8	0,4	99	100	4448
Gjort noe annet voldelig	2	1	98	100	4428

Tabell 3.7 Har din far/stefar noen gang gjort noe av det følgende mot deg? Prosent

	Mer enn en gang	En gang	Aldri	Total	N
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	5	3	92	100	4400
Lugget eller kløpet deg	3	1	95	100	4389
Slått deg med flat hånd	2	2	96	100	4392
Slått deg med knyttneven	0,6	0,6	99	100	4390
Slått deg med en gjenstand	1	0,4	99	100	4392
Gitt deg bank eller juling	1	0,5	99	100	4385
Gjort noe annet voldelig	2	1	97	100	4374

I tabell 3.6 og 3.7 ser vi at milder former for vold er vanligere enn grovere. Åtte prosent er blitt dyttet eller ristet, mens nesten ingen i utvalget har fått bank eller julung fra mor eller far.

Tidligere viste vi svarene på spørsmålet om en voksen noen gang har slått med vilje (tabell 3.1), og fant at én gang var den vanligste responsen blant de som svarte at de var blitt slått med vilje. Dette bildet er noe annerledes når vi spør om konkrete voldelige handlinger fra mor og far. Tre spørsmål i tabell 3.6 og 3.7 handler om slag: med flat hånd, knyttneve eller med gjenstand. Vi ser at her er det like vanlig å ha blitt slått mer enn en gang som kun en gang. Dersom vi avgrenser volden til å være fra far eller mor ser vi altså at det er like vanlig at respondenten er blitt slått flere ganger som en gang. En forklaring kan være at formuleringen «noen gang» gjør at flere krysser av for at de har vært utsatt en gang. En annen forklaring kan være at spørsmål om spesifikke handlinger trigger hukommelsen mer enn det generelle spørsmålet om en voksen i familien noen gang har slått med vilje.

I tabell 3.8 undersøker vi om det er forskjeller i andelen som har opplevd ulike typer fysisk vold fra henholdsvis mor og far. Her skiller vi kun mellom de som har og ikke har opplevd de ulike formene for vold.

Tabell 3.8 Opplevd ulike typer fysisk vold fra hhv. mor og far. Prosent.¹

	Mor har ...	Far har ...	T-test	Minst en forelder har ...
<i>Milde fysiske krenkelser:</i>				
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	8	8	n.s	13
Lugget eller kløpet deg	7	5	***	10
Slått deg med flat hånd	6	4	***	9
Minst en form for mild krenkelse	14	12	**	20
<i>Grove fysiske krenkelser:</i>				
Slått deg med knyttneven	1	1	n.s	2
Slått deg med en gjenstand	2	1	**	3
Gitt deg bank eller julung	1	1	n.s	2
Gjort noe annet voldelig mot deg	2	3	n.s	4
Minst en form for grov krenkelse	4	4	n.s	6
Minst én form for fysisk vold	14	12	*	21

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05, n.s= ikke signifikant forskjell

¹ Antall svar på spørsmål om mors bruk av vold varierte mellom 4428 og 4464. Antall svar på spørsmål om fars bruk av vold varierte mellom 4374 og 4400.

I alt er det om lag en femtedel (21%) som har opplevd mist ett tilfelle av fysisk vold fra en forelder. Videre har 20 prosent opplevd minst ett tilfelle av mild vold, mens seks prosent har opplevd minst ett tilfelle av grov vold.

Tabell 3.8 viser at det er flere som har opplevd vold fra mor (14%) enn som har opplevd vold fra far (12%). Forskjellen er tydeligst for milde former for vold.

Vi undersøkte om flere jenter enn gutter hadde opplevd de ulike formene for fysiske krenkelser fra henholdsvis mor og far. Analysene viste at det var små forskjeller og at disse ikke var signifikante. Vi undersøkte også om det var forskjell i andelen gutter og jenter som hadde opplevd minst én form for fysisk vold fra hver av foreldrene, men heller ikke her fant vi signifikante forskjeller. Resultatene peker altså i samme retning som de vi har beskrevet over (tabell 3.1, figur 3.1). I 2007 fant vi at flere jenter enn gutter hadde blitt utsatt for milde fysiske krenkelser enn gutter (21 % versus 17 %), men denne kjønnssforskjellen i voldsutsatthet fant vi altså ikke i 2015 (se Mossige & Stefansen 2007: 54–55).

I tabell 3.9 sammenligner vi andelen unge som har oppgitt å ha vært utsatt for mild vold, grov vold og noen form for vold totalt i 2007 og 2015, fra henholdsvis mor og far. Hva som inngår i kategoriene mild og grov vold er vist i tabell 3.8 over.

Tabell 3.9 Utsatt for mild, grov og minst en form for vold fra mor og far i 2007 og 2015. Prosent.¹

	Mor 2007	Mor 2015	T-test	Far 2007	Far 2015	T-test
Mild vold	19	14	***	14	12	**
Grov vold	3	4	n.s	4	4	n.s
Minst én form for vold	20	14	***	14	12	**

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05, n.s= ikke signifikant forskjell

Tabell 3.9 tyder på at nedgangen i volden barn og unge eksponeres for særlig dreier seg om mild vold, og at den er aller tydeligst for mild vold fra mor. I 2007 oppga 19 prosent av ungdommene at de hadde vært utsatt for mild vold fra

---

¹ 2007: Mor, n=6953/6943/6677 (mild/grov/min en), far, n=6816/6796/6509 (mild/grov/min en). 2015: Mor, n=4457/4455/4373 (mild/grov/min en), far, n=4402/4398/4232 (mild/grov/min en).

mor. Tilsvarende tall for 2015 er 14 prosent. For mild vold fra far er det også en nedgang, men den er mindre, fra 14 prosent i 2007 til 12 prosent i 2015.

Når det gjelder den grove volden – målt med konkrete spørsmål om slag med knyttneve, gjenstand eller «noe annet voldelig» – peker analysene mot stabilitet i omfanget, og ikke reduksjon. Dette gjelder både for mødre og fedre. I 2007 oppga tre prosent at de hadde opplevd grov vold fra mor, i 2015 var tilsvarende andel fire prosent. Forskjellen er ikke signifikant. Andelen som oppga grov vold fra far var fire prosent på begge tidspunkt og altså helt lik.

I 2007 var det flere som oppga at de hadde vært utsatt for vold fra mor enn fra far (hhv. 20 og 14 prosent). Vi ser den samme tendensen i 2015, og forskjellen er fortsatt signifikant, men andelen som har vært utsatt er betydelig redusert (til hhv 14 og 12 prosent, se tabell 3.9).

Utsatthet for grov vold – utdypende analyser

Analysene over tyder altså på at det har vært nedgang i den milde volden, og stabilitet i den grove volden. I spørreskjemaet kartla vi grov vold på ulike måter ut fra tanken om at ulike inntak til samme problematikk kan gi oss et sikrere bilde av omfang og utviklingstrekk enn om vi baserer oss på ett mål alene. I tabell 3.10 ser vi på den grove volden, målt med et sett spørsmål hvor det er voldens fysiske konsekvenser som definerer grovheten. Spørsmålene var formulert slik: Har din mor, stemor / far, stefar noen gang brukt vold mot deg slik at du ...

- Fikk synlige merker eller fysiske skader?
- Hadde smerter dagen etter?
- Trengte legehjelp?

I tabell 3.10 er resultatene fra 2015-undersøkelsen vist separat for gutter og jenter og totalt, samlet for de tre spørsmålene. Å ha blitt utsatt for vold slik at man trengte legehjelp, var minst vanlig. I hele utvalget oppga to prosent at mor/stemor hadde utsatt dem for slik vold, og en prosent at far/stefar hadde utsatt dem for slik vold. Etter at ungdommene hadde krysset av for om de var blitt utsatt fikk de spørsmål om hvem som hadde utført volden – mor, stemor eller begge og far, stefar eller begge. I majoriteten av tilfellene var det mor eller far som var utøver. Noen få oppga både mor og stefar, eller både far og stemor.

Tabell 3.10 Vold fra mor / far som har medført skader, smerter dagen etter eller behov for legehjelp, etter kjønn og for alle. Prosent.¹

	Jenter	Gutter	T-test	Alle
Mor har brukt slik vold	5	3	*	4
Far har brukt slik vold	6	4	**	5
Både mor og far har brukt slik vold	1	1	n.s	1

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05, n.s= ikke signifikant forskjell

¹Antall svar på spørsmål om mors bruk av vold varierte mellom 2614 og 2616 for jenter, og for fars bruk av vold mellom 2595 og 2598. Antall svar på spørsmål om mors bruk av vold varierte mellom 1776 og 1778 for gutter, og for fars bruk av vold mellom 1752 og 1753.

I tabell 3.10 ser vi at jenter oftere enn gutter har fått merker, smerter dagen etter hatt behov for legehjelp etter vold fra mor eller far. Det er rimelig å tenke seg at det er grove krenkelser som har ført til disse konsekvensene. Tallene i tabell 3.10 er litt høyere for jenter sammenlignet med tallene i tabell 3.8 som var basert på konkrete fysiske handlinger, mens de er like for gutter. Spørsmålene om vold med fysiske konsekvenser ser altså ut til å fange opp flere grove voldserfaringer hos jenter, enn spørsmålene om konkrete fysiske handlinger.

I tabell 3.11 under, sammenligner vi andelen som oppga grov vold som hadde medført skader, smerter dagen etter eller behov for legehjelp i 2007 og 2015 – samlet for begge kjønn.

Tabell 3.11 Vold fra mor / far som har medført skader, merker eller behov for legehjelp i 2007 og 2015. Samlet for begge kjønn. Prosent.

	2007	2015
Mor har brukt slik vold	4	4
Far har brukt slik vold	4	5
Både mor og far har brukt slik vold	1	1

Tabell 3.11 bekrefter analysene vi gjorde tidligere i kapitlet om utviklingstrekk knyttet til grov vold (tabell 3.9), nemlig at det er stor grad av stabilitet. Verken for grov vold fra mor, far eller fra begge foreldre, er det signifikant forskjell mellom de to måletidspunktene.

I tabell 3.12 under skiller vi mellom tre grupper av unge, basert på en inndeling vi benyttet i 2007 (Mossige & Stefansen, 2007: 57–58) og som vi vil benytte i videre analyser i dette kapitlet. Vi skiller mellom de som ikke har vært utsatt for noen form for vold, de som kun har vært utsatt for mild vold og de som har vært utsatt for grov vold (dvs. enten krysset av for grove voldelige handlinger eller for vold som har medført skade, merker eller behov for legehjelp – eller begge deler). Spørsmålet om å ha blitt slått av en voksen i

familien er ikke tatt med fordi vi ikke vet om hendelsen var mild eller grov slik dette er definert med utgangspunkt i Conflict Tactics Scale.

Tabell 3.12 under viser hvordan jenter og gutter fordeler seg på tre kategorier: 1) ikke utsatt, 2) kun utsatt for mild vold og 3) utsatt for grov vold (eventuelt i kombinasjon med mild vold). Vi viser også andelen i totalutvalget som oppgir de ulike voldserfaringene fra henholdsvis mor og far.

Tabell 3.12 Grader av utsatthet for vold fra hhv mor og far noen gang bland gutter, jenter og utvalget samlet. Prosent.

	Mor			Far		
	Jenter	Gutter	Alle	Jenter	Gutter	Alle
Ikke utsatt	84	85	84	86	86	86
Kun mild vold	9	9	9	6	8	7
Grov vold	7	6	6	7	6	7
Total	100	100	99	99	100	100
(n=)	2588	1749	4393	2578	1729	4361

Tabell 3.12 viser at andelen utsatt for grov vold er høyere når vi slår sammen de to målene på grov vold (de konkrete grove voldshandlingene fra tabell 3.8 og vold som har hatt fysiske konsekvenser fra tabell 3.10) enn når vi ser på dem hver for seg. Basert på samlemålet for grov vold viser tabellen at syv prosent har opplevd slik vold fra far og seks prosent har opplevd slik vold fra mor. Bildet er likt for gutter og jenter. Tallene er litt høyere enn tilsvarende tall fra 2007. I 2007 oppga seks prosent av jentene og fire prosent av guttene grov vold fra mor, mens tilsvarende tall for vold fra far var seks prosent blant jenter og fem prosent blant gutter (tabell 3.8, s. 58).

Familieforhold og voldsutsatthet

I 2007 fant vi at det var sammenheng mellom utsatthet for vold og faktorer som innvandrerbakgrunn, familieøkonomi og foreldres problembelastning i form av rus. Noen sammenhenger var sterkere enn andre. For eksempel var det en særlig sterk sammenheng mellom mors beruselsesfrekvens og utsatthet for grov vold fra mor, mens sammenhengen mellom fars beruselsesfrekvens og utsatthet for grov vold fra far ikke var like sterkt. Samlet bekreftet analysene imidlertid sammenhengen mellom familieforhold og risiko for voldsutsatthet som er vel kjent fra både norsk og internasjonal forskning (se Mossige & Stefansen, 2007).

Finner vi disse sammenhengene også i 2015? For å belyse dette spørsmålet har vi gjennomført tilsvarende analyser som vi gjorde i 2007. Fordi bildet av vold har endret seg på den måten at det er mindre mild vold fra mor, undersøker vi også sammenhenger mellom mild vold og de nevnte familiefaktorene. Nærmere bestemt undersøker vi om familiefaktorene gir mindre utslag for mild vold enn for grov vold, og om den milde familievolden dermed er mer tilfeldig fordelt i befolkningen enn det den grove familievolden er. Vi minner om at vi ikke undersøker årsakssammenhenger, men samvariasjon.

INNVANDRINGSBAKGRUNN

I 2007 fant vi at ungdom med innvandringsbakgrunn var mer utsatt for vold enn ungdom uten slik bakgrunn. Er dette fremdeles tilfelle? I tabell 3.13 og 3.14 undersøker vi voldsutsatthet etter innvandringsbakgrunn for vold fra henholdsvis mor og far. Vi benytter grove inndelinger. Norge er slått sammen med andre nordiske land, vestlige land er Europa og Nord-Amerika/Oceania, mens ikke-vestlige land er land i Asia, Afrika og Sør-Amerika. Tall for hele utvalget er oppgitt i tabell 3.12 over, for mor og far separat.

Tabell 3.13 Utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter MORS FØDELAND. Prosent.

	Norge/Norden (n=3883)	Vestlige land (143)	Ikke-vestlige land (n=349)
Ikke utsatt	86	81	73
Kun mild vold	9	13	8
Grov vold	5	6	19
Total	100	100	100

Tabell 3.14 Utsatthet for fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter FARS FØDELAND. Prosent.

	Norge/Norden (n=3849)	Vestlige land (155)	Ikke-vestlige land (n=337)
Ikke utsatt	87	83	80
Kun mild vold	7	10	6
Grov vold	6	7	14
Total	100	100	100

Som vi ser av tabellene varierer voldsutsatthet med innvandringsbakgrunn. Andelene som er utsatt for vold fra foreldre er høyere blant unge med foreldre med bakgrunn fra vestlige og ikke-vestlige land enn blant unge med foreldre med bakgrunn fra Norge eller Norden. Mønstret er likt for vold fra både mor og far.

Sammenliknet med 2007 (se Mossige & Stefansen 2007, tabell 3.9 og 3.10, s. 61), har utviklingen gått i retning av mindre voldsutsatthet i alle tre grupper. Andelene som *ikke* var utsatt for vold fra mor i gruppene med bakgrunn fra henholdsvis Norge/Norden, vestlige land og ikke-vestlige land, var 82, 76 og 66 prosent i 2007. Tilsvarende andeler i 2015 var 86, 81 og 73. Vi kan altså konkludere med at ungdom i 2015 rapporterer å være mindre voldsutsatt enn det ungdom rapporterte i 2007, og dette er også tilfelle blant unge med innvandringsbakgrunn.

FAMILIENS ØKONOMI

Dårlig økonomi er en risikofaktor for voldsutsatthet, og i spørreskjemaet har vi stilt ungdommene spørsmål om hvordan de har opplevd familiens økonomi de siste to årene. Vi mäter altså ungdommenes subjektive opplevelse og ikke familiens absolute økonomiske levekår. Fordi slike subjektive oppfatninger er funnet å korrelere med familiens faktiske økonomiske situasjon (Sletten, Fløtten & Bakken 2004, Skevik 2004), vil vi i det følgende benytte dette målet (se for øvrig Mossige & Stefansen 2007 for en grundigere redegjørelse). Tabell 3.15 viser utsatthet for vold fra mor etter økonomiske levekår, mens tabell 3.16 viser utsatthet for vold fra far.

Tabell 3.15 Utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter subjektivt vurderte økonomiske levekår siste 2 år. Prosent.

	God råd	Verken eller	Dårlig råd
Ikke utsatt	87	80	68
Kun mild vold	8	12	15
Grov vold	5	9	17
Total	100	101	100
(n=)	3283	737	236

Tabell 3.16 Utsatthet for fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter subjektivt vurderte økonomiske levekår siste 2 år. Prosent.

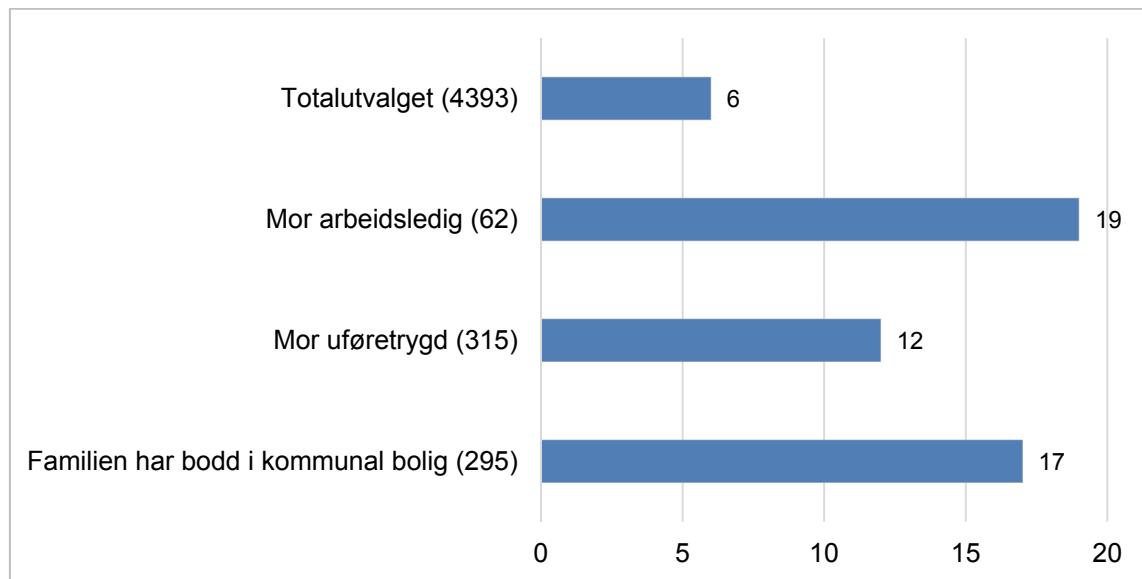
	God råd	Verken eller	Dårlig råd
Ikke utsatt	89	83	69
Kun mild vold	6	8	11
Grov vold	5	9	20
Total	100	100	100
(n=)	3268	725	232

Som vi ser av tabellene, er det sammenheng mellom familiens økonomiske situasjon og voldsutsatthet. Voldsutsattheten er høyere blant ungdom hvor familien har dårlig råd. Dette gjelder både for vold fra mor og fra far, og for både mild og grov vold. Særlig er det en stor andel som er utsatt for grov vold i familier med dårlig økonomi; 17 og 20 prosent oppga grov vold fra henholdsvis mor og far.

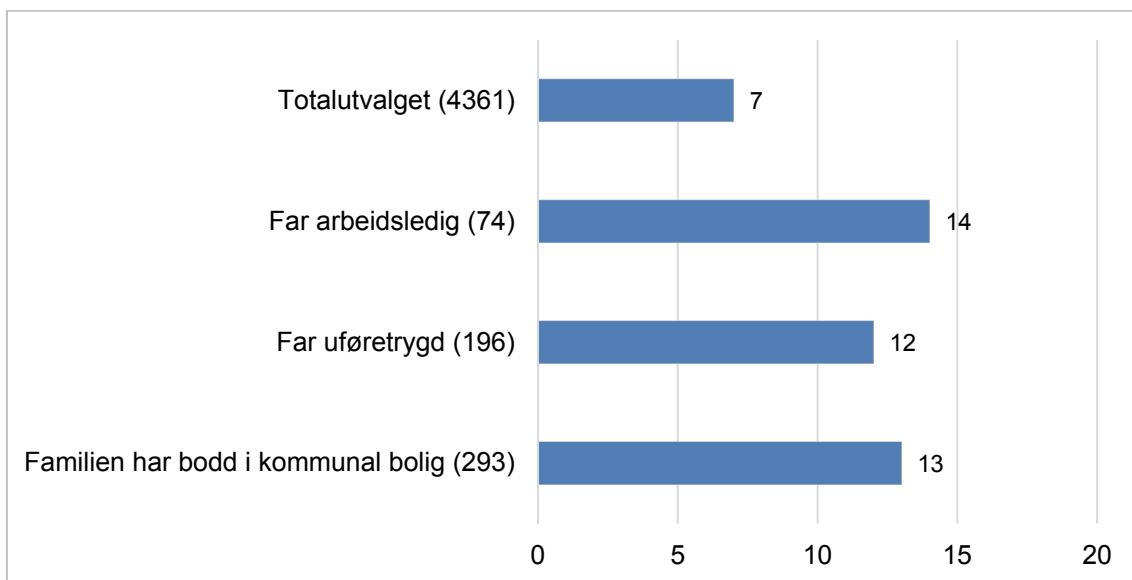
Sammenliknet med 2007 er endringene små. Andelene som ikke var utsatt for vold er omrent de samme i 2007 og i 2015, og mønsteret var det samme da som nå – at dårligere økonomi henger sammen med mer utsatthet for vold.

Andre former for levekårsutfordringer er også assosiert med økt risiko for voldsutsatthet. Under (figur 3.3 og 3.4) har vi undersøkt andelene som har blitt utsatt for grov vold blant unge med foreldre som er arbeidsledige, mottar uføretrygd og hvor familien bor i kommunal bolig. Vi har med andelen i totalutvalget for sammenlikning.

Figur 3.3 Utsatthet for grov fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. Prosent (n).

Figur 3.4 Utsatthet for grov fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. Prosent (n).

Vi finner at andelene som har vært utsatt for grov vold er betraktelig høyere i gruppene hvor foreldrene er arbeidsledige, uføre eller familien bor i communal bolig, sammenliknet med totalutvalget. Arbeidsledighet, uføre og å bo i communal bolig kan også indikere at familien har dårlig økonomi. Tallene stemmer overens med det vi fant tidligere, da vi så på familiens økonomi og voldsutsatthet.

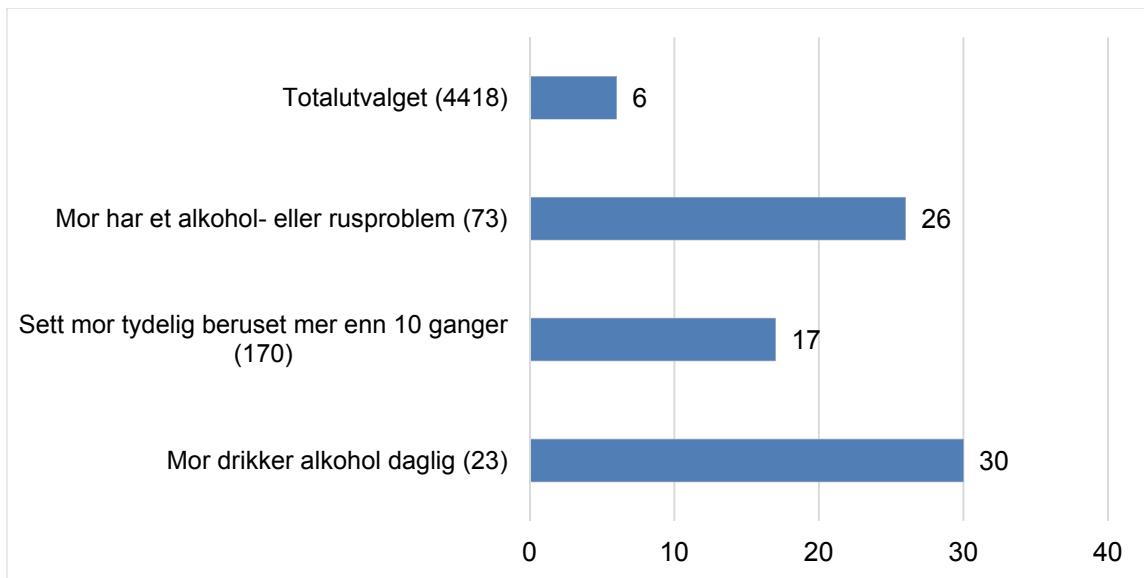
Sammenliknet med 2007 er andelene som har vært utsatt for vold fra både mor og far, noe høyere i alle risikogruppene (se Mossige & Stefansen, 2007, s. 60-65). Forskjellene går konsistent i samme retning, noe som styrker bildet av en høyere voldsutsatthet i risikogruppene i 2015 sammenliknet med 2007. For eksempel oppga 12 prosent av ungdommene hvor mor var arbeidsledig at de hadde opplevd grov vold fra mor i 2007. Tilsvarende andel i 2015 er 19 prosent, dvs. en forskjell på syv prosentpoeng.

RUSPROBLEMER HOS FORELDRE

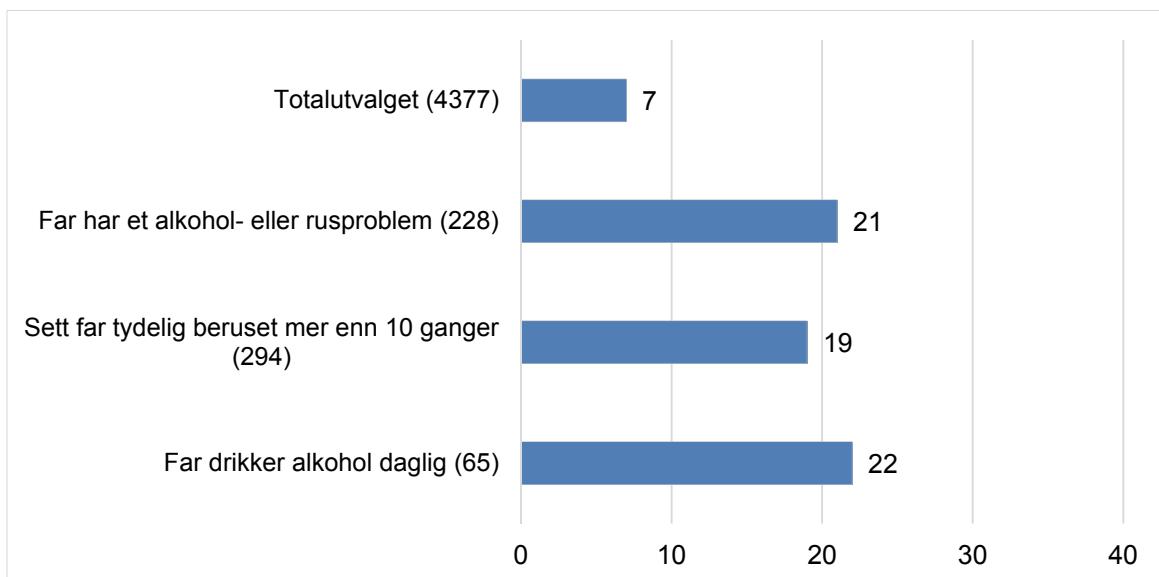
Vi stilte flere spørsmål om foreldres bruk av rusmidler, og i det følgende undersøker vi om det er sammenheng mellom voldsutsatthet og foreldres bruk av rusmidler. Figur 3.5 og 3.6 under viser andelen som har vært utsatt for grov vold fra henholdsvis mor og far i totalutvalget, blant unge som har svart at mor/far *Til en viss grad, I ganske stor grad eller Ja, helt klart* har alkohol- eller rusproblemer, blant unge som har oppgitt at de har sett mor/far tydelig beruset

mer enn 10 ganger (øvrige alternativer var Aldri, 1 gang, 2–4 ganger eller 5–10 ganger) eller har svart at mor/far drikker daglig (øvrige alternativer var Nei, En sjeldent gang, Vanligvis omrent en gang i uka, Vanligvis flere ganger i uka). Vi har beregnet andelen innen hver av disse kategoriene som har vært utsatt for grov vold.

Figur 3.5 Utsatt for grov fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter MORs rusmiddelbruk. Prosent (n).

Figur 3.6 Utsatt for grov fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter FARs rusmiddelbruk. Prosent (n).

Begge figurene viser at andelene som er utsatt for grov vold er betraktelig høyere når foreldre har rusproblemer. Blant ungdom med mødre som drikker daglig, er det nærmere en tredjedel (30%) som svarer at de har blitt utsatt for grov vold.

Er de ulike familiefaktorene like viktige?

Til nå har vi undersøkt familiefaktorer og levekårsdimensjoner hver for seg. I det følgende presenterer vi noen multivariate analyser. Her ser vi på sammenhenger mellom alle faktorene samtidig. Det betyr for eksempel at dersom vi finner at dårlig økonomi gir forhøyet risiko for utsatthet, gjelder dette både for ungdom med norsk bakgrunn og ungdom med innvandrerbakgrunn.

Tabell 3.17 Betydningen av ulike familiefaktorer for utsatthet for grov vold fra henholdsvis mor og far (n=4466 og n=4466)

	Grov vold fra MOR	Grov vold fra FAR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>		
Jente	1,2	1,3*
<i>Mors/fars føde land (ref. Norge/Norden)</i>		
Vestlig land	1,2	1,1
Ikke-vestlig land	4,2***	2,3***
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig	1,7**	1,6**
Dårlig	3,2***	3,8***
<i>Sett mor/far beruset (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang	1,0	0,9
2–4 ganger	1,4	1,2
5–10 ganger	1,3	2,0**
Mer enn 10 ganger	3,9***	4,1***

***p<0,01, **p<0,05, *p<0,1

I tabell 3.17 undersøker vi risikoen for å være utsatt for grov vold fra mor og far. Hovedfunnene er at ikke-vestlig bakgrunn, dårlig økonomi og om ungdommen har sett forelderen beruset mer enn 10 ganger, øker risikoen for grov vold – uavhengig av de andre faktorene. Risikoen øker med fire ganger for å bli utsatt for grov vold når mor kommer fra et ikke-vestlig land som når mor kommer fra Norge/Norden. Det samme tallet for far er 2,3. Dårlig økonomi gir omtrent samme utslag for begge foreldre, med henholdsvis 3,2 og 3,8 ganger større risiko for utsatthet for grov vold fra mor/far. Å ha sett mor eller far beruset mer enn 10 ganger, gir omtrent fire ganger så høy risiko for grov

vold sammenlignet med det å ikke ha sett foreldrene beruset. Flere variabler enn disse er signifikant ulike fra referansegruppen, men odd ratioen er svært lav og vi kan derfor ikke legge vekt på variablenes sammenheng med risiko for utsattethet for vold.

Bildet er likt det vi fant i 2007 (tabell 3.13, s. 66–67), men odds ratioen er lavere for ikke-vestlig bakgrunn. I 2007 var risikoen for å være utsatt for grov vold fra mor 5,8 ganger større når mor hadde ikke-vestlig bakgrunn, sammenlignet med når mor hadde norsk/nordisk bakgrunn. I 2015 var tilsvarende odds ratio 4,2. For far var odds ratioen 3,7 i 2007 sammenlignet med 2,3 i 2015.

Vi har tidligere sett at mild vold fra mor har sunket fra 2007 til 2015. Et spørsmål vi har ønsket å belyse er om familiefaktorene som slår ut for grov vold også gir økt risiko for det å utelukkende være utsatt for mild vold. Resultatene er vist i tabell 3.18.

Tabell 3.18 Betydningen av ulike familiefaktorer for utsattethet for kun mild vold fra henholdsvis mor og far (n=4466 og n=4466)

	Kun mild vold fra MOR	Kun mild vold fra FAR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>		
Jente	1,0	0,8
<i>Mors/fars fødeland (ref. Norge/Norden)</i>		
Vestlig land	1,4	1,3
Ikke-vestlig land	0,8	0,9
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig	1,4*	1,3
Dårlig	1,7**	1,7*
<i>Sett mor/far beruset (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang	1,4*	1,4
2–4 ganger	1,3	1,1
5–10 ganger	2,1**	1,5
Mer enn 10 ganger	1,9**	1,9**

***p<0,01, **p<0,05, *p<0,1

I motsetning til den grove volden finner vi ikke at risikoen for mild vold er signifikant forhøyet når foreldre har bakgrunn fra land utenfor Norden. Både dårlig økonomi og foreldres beruselse gir noe forhøyet risiko, men det er ikke slik at odds ratioen for disse variablene – økonomien er særlig dårlig eller når foreldrene har høy beruselsesfrekvens – er stor, slik vi så for den grove volden.

Alt i alt er vår konklusjon at den milde volden er mindre forbundet med kjente risikofaktorer enn den grove volden. Den er med andre ord mer tilfeldig fordelt mellom ulike grupper av befolkningen.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi belyst hvor vanlig det er å ha opplevd fysisk vold fra foreldre i løpet av oppveksten, utviklingstrekk knyttet til fysisk vold i perioden 2007 til 2015 samt risikofaktorer for utsattethet for både grov og mild vold. Resultatene kan oppsummeres slik:

- I 2015 har en av ti (9%) opplevd at en voksen i familien har slått dem med vilje minst en gang i løpet av oppveksten. Dette er en nedgang fra 2007, da nær to av ti (18%) svarte det samme. I 2007 var jenter mer utsatt for denne formen for vold. I 2015 er gutter og jenter utsatt i like stort omfang. Andelen unge som har blitt slått av en voksen i familien gjentatte ganger er også redusert. I 2007 svarte fire prosent at de hadde opplevd slik vold fem ganger eller mer. Tilsvarende tall i 2015 er en prosent. Alt i alt er færre utsatt for denne formen for vold og blant de som har blitt utsatt er engangs-hendelser blitt mer vanlig.
- Når vi spør om konkrete voldelige handlinger, er andelen som svarer at de har blitt utsatt høyere enn når vi spør om de noen gang har blitt slått med vilje. I løpet av oppveksten har 14 prosent opplevd minst en form for fysisk vold fra mor, 12 prosent har opplevd minst en form for fysisk vold fra far og 21 prosent har opplevd minst en form for vold fra en forelder. Også disse analysene peker mot en reduksjon i volden fra foreldre fra 2007. I 2007 oppga 25 prosent at de var blitt utsatt for vold fra en forelder.
- Videre analyser viser at det er den milde formen for vold fra foreldre, og særlig den milde volden fra mor som er redusert. I 2007 oppga 19 prosent slik vold fra mor, mot 14 prosent i 2015. For far er tallene 14 prosent i 2007 og 12 prosent i 2015.
- For den grove volden tyder våre analyser på større grad av stabilitet. Basert på spørsmål om slag med knyttneve, gjenstand, julung eller andre voldelige handlinger, finner vi at ca. fire prosent har vært utsatt for grov vold fra henholdsvis mor og far, både i 2015 og 2007. Andelen i 2015 som har opplevd grov vold fra (minst) en forelder var seks prosent.

- Vi har undersøkt om det å være utsatt for både mild og grov vold er knyttet til kjente risikofaktorer for vold, knyttet til familiens situasjon. For mild vold er bildet at risikofaktorene i liten grad slår ut. Denne formen for vold er relativt tilfeldig fordelt i befolkningen.
- For grov vold ser vi det samme bildet som tidligere forskning har dokumentert: innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land, dårlig familieøkonomi og rusproblematikk hos foreldrene gir forhøyet risiko for å være utsatt. De ulike faktorene slår ut kontrollert for hverandre.

4 Vitneerfaringer: Fysisk og psykisk partnervold mot mor og far

Mette Løvgren og Kari Stefansen

Innledning

Temaet for dette kapitlet er unges eksponering for indirekte vold, dvs. det å se eller høre at en nær omsorgsperson blir utsatt for vold, med særlig fokus på partnervold. Slike opplevelser kan ha alvorlige følger for barn og unge, men forskningen på temaet viser også variasjon når det gjelder konsekvenser (Kitzmann, Gaylord, Holt & Kenny, 2003). I litteraturen brukes ulike begreper om denne formen for vold, blant annet «indirekte vold» og «vitneerfaringer». Vi har valgt å bruke begrepet vitneerfaringer. Det er enklere språklig sett enn flere av alternativene som er i omløp, som «barn som opplever vold i familien» (Eriksson, 2007), «barn som opplever vold i hjemmet» (Øverlien, 2012) og «barn som lever med vold i familien» (Heltne & Steinsvåg, 2011), og det er presist nok for vårt formål her – som er å belyse hvor vanlig det er å ha opplevd fysisk og psykisk partnervold mot mor og far i løpet av oppveksten. Det er verdt å nevne at begrepet vitneerfaringer er omdiskutert. Kritikken har vært av to typer. Dels har den handlet om at begrepet er bagatelliserende fordi det plasserer barn utenfor voldshendelsen, og ikke som ofre eller deltagende i situasjonen. Dels har den handlet om at barn kan vite om at foreldre utsettes for vold uten at de har vært tilstede når volden har skjedd (se Mossige & Stefansen, 2007: 76). Når det gjelder det siste viser imidlertid en nyere norsk studie at blant ungdom som hadde vært vitne til vold mellom foreldre, var det kun et fåtall (0,4%) som visste om at det hadde skjedd, uten at de hadde vært et direkte vitne (Myhre et al., 2015: 58).

Vi har valgt å fokusere på vitneerfaringer både i form av fysisk og psykisk partnervold i dette kapitlet. Vitneerfaringer knyttet til fysisk vold er målt med et sett av spørsmål om konkrete handlinger, slik vi gjorde for den direkte volden som vi belyste i kapittel 3. På samme måte som i kapittel 3 vil vi skille mellom mild og grov vold. Med mild vold mener vi vold som i utgangspunktet har lavt (fysisk) skadepotensial for den som rammes, som å bli lugget, kløpet,

dyttet og slått med flat hånd. Med grov vold mener vi vold der risikoen for skade og vedvarende smerter er større, som å bli slått med gjenstand, knyttneve eller bli banket opp. For den som rammes er det ikke gitt at dette skillet gir mening. Å være vitne til mild vold mot en forelder kan oppleves som en svært alvorlig hendelse, ikke minst hvis hendelsen er en del av et større voldskompleks i familien. Imidlertid har tidligere studier funnet at alvorlighetsgraden av volden har større betydning for om barnet blir traumatisert enn om barnet har sett volden bli utført (Holt et al., 2008). Vi finner altså støtte i litteraturen for at vold av ulik alvorlighetsgrad oppleves ulikt, og benytter skillet mild og grov vold i det følgende.

Begrepet psykisk vold kan defineres på ulike måter (se Follingstad, 2007). I denne sammenhengen handler psykisk vold om intensionale verbale krenkelser, dvs. ytringer som er ment å såre, ydmyke eller gjøre den andre redd. Helt konkret handler vitneerfaringer knyttet til psykisk vold her om det å ha opplevd at mor eller far er blitt skjelt ut, hånet og ydmyket eller truet med vold av den andre forelderen/steforelderen eller av en kjæreste/partner. Spørsmålene vi stilte er ment å fange opp psykisk partnervold av en viss alvorlighetsgrad, og ikke «vanlig krangling», men vi kan ikke vite helt sikkert om ungdommene har oppfattet spørsmålene slik.

I kapittel 3 belyste vi omfanget av (direkte) fysisk vold, med et særlig fokus på om andelen unge som var utsatt hadde endret seg i perioden mellom de to studiene som vi baserer oss på i denne rapporten, gjennomført i henholdsvis 2007 og 2015. Også i dette kapitlet ønsker vi å belyse både omfang og utviklingstrekk. Som vi redegjør for i avsnittet under, ble spørsmålene om vitneerfaringer formulert litt forskjellig i de to studiene, noe som gjør at sammenligningene vi gjør er befeftet med usikkerhet. Derfor fokuserer vi mer på omfang og mindre på utviklingstrekk i dette kapitlet sammenlignet med kapittel 3.

På samme måte som i kapittel 3 vil vi belyse sammenhengen mellom risikofaktorer og utsatthet. Mer spesifikt vil vi undersøke om de risikofaktorene vi benyttet i analysene i kapittel 3 – foreldres innvandringsbakgrunn, dårlig familieøkonomi og foreldres rusproblemer, slår ut også for vitneerfaringer – både vitneerfaringer som gjelder fysisk partnervold og vitneerfaringer som gjelder psykisk partnervold. Vi vil også belyse sammenhengen

mellan det å være vitne til vold og det å selv være utsatt for vold, en sammenheng som var svært sterk i undersøkelsen fra 2007 (Mossige & Stefansen, 2007: 93).

Kartlegging av vitneerfaringer i 2007 og 2015, konsekvenser for analysene

I 2007 kartla vi vitneerfaringer gjennom å omformulere spørsmålsbatteriet Conflict Tactics Scale (CTS) (Straus, 1979; Straus et al., 1996) som vi brukte til å fange opp direkte vold fra foreldre til å gjelde vitneerfaringer – eller indirekte vold. Vi har gjentatt disse spørsmålene i 2015, men har også gjort noen endringer. I 2007 spurte vi om ungdommene hadde «sett eller hørt DIN MOR / DIN FAR bli utsatt for noe av dette hjemme» og listet deretter opp de ulike voldshandlingene. Ungdommene kunne svare ja eller nei, og de som svarte ja ble bedt om å oppgi antall ganger de hadde opplevd de ulike handlingene. Etter disse spørsmålene fulgte en liste over utøvere, som inkluderte den andre forelderen. Denne måten å spørre på innebærer at spørsmålet om vitneerfaringer fanger opp ulike typer av vitneerfaringer, og ikke kun de som er relatert til partnervold, som er det fenomenet begrepet vitneerfaringer vanligvis viser til. Analysene våre den gang viste at det meste av det ungdom oppgir som vitneerfaringer handler om partnervold, dvs. om å ha sett eller hørt mor eller far bli utsatt for vold fra den andre forelderen eller hans eller hennes partner. Samtidig fant vi at vitneerfaringer knyttet til far var noe mer varierte og omfattet vold fra andre mannlige utøvere, som onkler, bestefedre og arbeidskollegaer: 34 prosent av volden mot far hadde kun andre utøvere enn mor/stemor, mens 21 prosent av volden mot mor hadde kun andre utøvere enn far/stefar. Andre utøvere kunne være søsken, andre slektninger, en selv eller andre (Mossige & Stefansen, 2007).

I spørreskjemaet i 2015 var de konkrete spørsmålene om ulike typer vitneerfaringer introdusert slik: «Har du hørt eller sett **din mor (din far)** bli utsatt for noe av dette, av din far/stefar (mor/stemor) eller hennes (hans) kjæreste/partner?». Vi avgrenset altså aktuelle utøvere, for å kunne få et mer presist mål på vitneerfaringer som gjelder partnervold. Vi endret også svar-skalaen fra ja/nei og antall ganger, til daglig, ukentlig, månedlig, noen få ganger, en gang og aldri. Tanken var at denne skalaen bedre fanger opp

hyppigheten av volden gjennom oppveksten enn spørsmålet om antall ganger – som det kan være vanskelig å gi et presist svar på og særlig hvis volden har forekommert ofte. Svarprosenten i 2007 på spørsmålet om antall ganger var dessuten svært lav, og dette motiverte oss til å forsøke en annen svarskala. Den nye svarskalet er samtidig befeftet med svakheter – den kombinerer svaralternativer for antall ganger (en gang, noen få ganger) med svaralternativer for regelmessighet (ukentlig, månedlig). I analysene vi presenterer vil vi derfor ofte slå sammen svaralternativer til grovere kategorier.

For å oppsummere: Når vi sammenligner tall fra 2007 og 2015 er det viktig å ha i mente at spørsmålene er ulike både når det gjelder inngang og svaralternativer, og vi tar høyde for dette i våre sammenlikninger.

Mild og grov partnervold mot mor og far i 2015

I tabell 4.1 og 4.2, under viser vi andelen ungdommer som oppga at de hadde sett eller hørt henholdsvis mor og far bli utsatt for ulike former for vold noen gang i løpet av oppveksten. Listen av voldshendelser er ikke uttømmende, men omfatter de voldelige handlingene som er vanligst å inkludere i denne typen undersøkelser. Vi viser andelen i utvalget totalt som ikke har vært utsatt, andelen som har opplevd en voldshendelse og andelen som har opplevd mer enn en voldshendelse.

Tabell 4.1 Har du sett eller hørt din mor bli utsatt for noe av dette, av din far/stefar eller hennes kjæreste/partner? Prosent.

	Aldri	En gang	Mer enn en gang	Total	N
Dyttet eller ristet voldsomt	95	3	2	100	4449
Lugget eller kløpet	98	0,8	1	100	4447
Slått med flat hånd	98	1	1	100	4455
Slått med knyttneven	99	0,6	0,8	100	4450
Slåt med en gjenstand	99	0,6	0,7	100	4453
Fått bank/juling	99	0,8	0,8	100	4447
Utsatt for noe annet voldelig	98	1	1	100	4430

Tabell 4.2 Har du sett eller hørt din far bli utsatt for noe av dette, av din mor/stemor eller hans kjæreste/partner? Prosent.

	Aldri	En gang	Mer enn en gang	Totalt	N
Dyttet eller ristet voldsomt	98	0,7	0,9	100	4419
Lugget eller kløpet	99	0,2	0,6	100	4419
Slått med flat hånd	99	0,7	0,7	100	4423
Slått med knyttneven	99	0,2	0,3	100	4424
Slåt med en gjenstand	99	0,5	0,5	100	4419
Fått bank/juling	99	0,2	0,3	100	4420
Utsatt for noe annet voldelig	99	0,5	0,5	100	4412

I tabellene over ser vi at de fleste svarer at de ikke har sett mor og far bli utsatt for de ulike formene for vold som er inkludert i spørsmålsbatteriet. Bortsett fra å ha sett mor bli dyttet eller ristet voldsomt, som fem prosent har opplevd, svarte mellom 98 og 99 prosent at de aldri hadde sett eller hørt mor/far bli utsatt for dette. Andelen som har opplevd de ulike formene for vold mot respektive mor og far er altså svært lav, og den er særlig lav for å ha sett eller hørt vold mot far.

Hvordan ser bildet ut når vi lager samlekategorier for de mildere formene for vold (dytting, lugging, slått med flat hånd) og for de grovere formene (slag med knyttneve, med gjenstand, juling eller noe annet voldelig)? I tabell 4.3 under viser vi andelen i utvalget totalt som har opplevd minst en form for mild vold mot mor og far, andelen som har opplevd minst en form for grov vold mot mor og far og andelen som har opplevd minst en form for vold mot mor og far.

Tabell 4.3 Mild og grov partnervold mot mor, far, mot en forelder, mot begge foreldre minst en gang. Prosent.¹

	...mot mor	...mot far	T-test	...mot en forelder	... mot begge foreldre	T-test
Mild vold	6	3	***	7	1	***
Grov vold	4	2	***	4	0,7	***
Noe av dette	7	3	***	8	2	***

¹ ***p<0,001, ¹ N=4431-4455 for mild vold, n=4432-4456 for grov vold, n=4432-4456 for noe av dette

I alt oppga seks prosent at de hadde opplevd mild vold mot mor. Tilsvarende tall for vold mot far var tre prosent. Det var en tilsvarende forskjell for grov vold: fire prosent hadde vært vitne til grov vold mot mor og to prosent hadde

vært vitne til grov vold mot far. Samlet sett hadde syv prosent vært vitne til vold mot mor og tre prosent hadde vært vitne til vold mot far. Andelen som hadde vært vitne til vold mot mor var altså om lag dobbelt så høy som andelen som hadde vært vitne til vold mot far. Dette mønsteret stemmer overens med bildet som tegnet seg i tabell 4.1 og 4.2. Det at andelene øker når vi slår sammen på denne måten, betyr at det ikke er de samme ungdommene som har sett far blitt slått med knyttneve og blitt dyttet.

I tabell 4.4 under viser vi andelen som ikke opplevd noen former for vold mot mor og far, andelen som kun hadde sett eller hørt mild vold mot mor og far og andelen som hadde sett eller hørt grov vold. Hensikten er å gi et bilde av hvor vanlig grov vold er relativt sett sammenlignet med kun mild vold.

Tabell 4.4 Vitnefaringer som gjelder MOR/FAR noen gang i løpet av oppveksten. Prosent.

	...mot MOR		...mot FAR	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Ingen vitnefaringer	93	4120	97	4262
Kun sett eller hørt mild vold	3	137	2	67
Sett eller hørt grov vold	4	156	2	78
Total	100	4413	101	4407

p<0,001

Når vi kategoriserer på denne måten ser vi at grov og mild vold overlapper en del. Andelen som kun har opplevd mild vold mot mor er tre prosent. Tilsvarende tall for far er to prosent. Andelen som har opplevd grov vold mot mor (eventuelt i kombinasjon med mild vold) er fire prosent. Tilsvarende tall for far er to prosent.

I tabell 4.5 under belyser vi sammenhengen mellom vold mot mor og vold mot far: Hvor vanlig er det å ha opplevd ulike kombinasjoner av vitnefaringer?

Tabell 4.5 Vitneerfaringer MOR tabulert med vitneerfaringer FAR, noen gang i løpet av oppveksten. Prosent.

...mot MOR	...mot FAR		
	Ingen vitneerfaringer	Kun sett eller hørt mild vold	Sett eller hørt grov vold
Ingen vitneerfaringer	92	0,7	0,7
Kun sett eller hørt mild vold	2	0,5	0,3
Sett eller hørt grov vold	2	0,3	0,8

Tabellen viser at de aller fleste verken har opplevd vold mot mor eller vold mot far i løpet av oppveksten. I alt oppga 92 prosent av ungdommene at de aldri hadde opplevd dette. Andelene som hadde vært vitne til vold er gjennomgående lave, og det er få som har opplevd vold mot begge foreldrene. Kun en halv prosent oppga kombinasjonen mild vold mot far og mild vold mot mor. Andelen som oppga kombinasjonen grov vold mot mor og grov vold mot far var tilsvarende lav.

Fysisk vold mot mor og far: Sammenligninger med undersøkelsen fra 2007

I tabell 4.3 viste vi at i 2015 oppga syv prosent partnervold mot mor og fire prosent oppga partnervold mot far. Slik vi redegjorde for over, var spørsmålet om vitneerfaringer i undersøkelsen fra 2007 mer generelt, og omfattet alle former for vitneerfaringer som hadde skjedd *hjemme*. I rapporten fra 2007 forsøkte vi å beregne hvor mye av vitneerfaringene som handlet om partnervold – altså vold mot mor og far fra den andre forelderen eller fra forelderens partner. I 2007 kom vi fram til at om lag syv prosent hadde opplevd partnervold mot mor og at om lag to prosent hadde opplevd partnervold mot far (se Mossige & Stefansen 2007: 81–82). Tallene er med andre ord svært like, men kan være noe høyere for vitneerfaringer som gjelder far i 2015 enn i 2007. Måten beregningene ble gjort på i 2007 gjør det imidlertid vanskelig å teste om forskjellen mellom de to resultatene er signifikant, slik at vi må være varsomme med å trekke noen bastant konklusjon her.

Mønsteret vi finner i begge undersøkelsene, hvor mor er mer utsatt enn far, stemmer godt overens med undersøkelser av partnervold i den norske

befolkningen. Det er et gjennomgående funn at kvinner er mer utsatt for vold i parforhold enn det menn er, og særlig for grov vold (Haaland, Clausen & Schei, 2005; Pape & Stefansen, 2004; Thoresen & Hjeddal, 2014).

I 2007 analyserte vi ungdommenes egne beskrivelser av partnervolden de hadde vært vitne til mot henholdsvis mor og far (Mossige & Stefansen 2007: 83 ff.). Beskrivelsene ga innblikk i en variert voldsvirkelighet. Blant beskrivelsene som omhandlet fedre var det flest beskrivelser av det Michael Johnson (2008) har omtalt som «*situational couple violence*», dvs. mild og episodisk partnervold. Men det var også beskrivelser av grovere og gjentatt vold – som fanges av Johnsons betegnelse «*intimate terrorism*», der volden inngår i et mønster av krenkelser. Vi fant de samme kategoriene i beskrivelsene av partnervold mot mor, men det var en høyere andel beskrivelser av grov og/eller gjentatt vold sammenlignet med beskrivelsene av partnervold mot far.

I rapporten fra 2007 brukte vi de kvalitative beskrivelsene som utgangspunkt for å beregne omfanget av *grov* partnervold mot mor. Det var 143 ungdommer som beskrev vold mot mor av grov eller gjentatt karakter. Av totalutvalget på 7033 utgjør dette ca. to prosent. I rapporten konkluderte vi med at minst to prosent av ungdommene hadde opplevd grov vold mot mor i løpet av oppveksten. Vi snakket om «minst» to prosent fordi vi antok at ikke alle som har opplevd slik vold har ønsket å beskrive hendelsen(e) med egne ord. Av alle som oppga en partnervoldserfaring som gjaldt mor, valgte ca. to tredjedeler å beskrive hva som hadde skjedd. I materialet fra 2015 kan vi bruke avkryssinger på konkrete spørsmål for å beregne grov partnervold mot mor. I tabell 4.3 og 4.4 viste vi at om lag fire prosent oppga slik vold mot mor – minst en gang i løpet av oppveksten. Med de forbeholdene som må tas her og hvis vi utgår fra at to prosent i 2007 var et minimumsanslag, mener vi det er rimelig å tolke forskjellen mellom de to studiene som liten. Alt i alt er det vår konklusjon at undersøkelsene tyder på at omfanget av partnervold mot mor i familier med barn verken ser ut til å ha gått vesentlig ned eller opp i perioden mellom de to studiene. Fordi det kun var en tredjedel av de som hadde krysset av for partnervold mot far i 2007 som også beskrev hendelsen, gjorde vi ikke tilsvarende beregning av andelen som hadde opplevd grov partnervold mot far. Derfor kan vi heller ikke sammenligne forekomsten av dette fenomenet på de to undersøkelsestidspunktene.

I 2007 fant vi gjennomgående stor forskjell i andelen gutter og jenter som rapporterte om vold mot mor og far: Jenter rapporterte oftere enn gutter om slike erfaringer. Et slikt mønster er funnet også i andre studier (for eksempel Ellonen, Kääriäinen, Sariola, Helweg-Larsen & Bøving Larsen, 2011). Forklaringer kan være at jenter enten oftere er tilstede når volden skjer eller at de har høyere sensitivitet for vold enn gutter. Over tid kan dette endre seg. Vi undersøkte om vi fant en tilsvarende forskjell mellom gutter og jenter i materialet fra 2015 som i 2007. Resultatene for 2015 er vist i tabell 4.6 under.

Tabell 4.6 Mild og grov partnervold mot mor og far etter kjønn. Prosent.

	Basistall j/g	Jenter	Gutter
Mild vold mot mor	2610/1786	6*	5
Mild vold mot far	2602/1771	3	2
Grov vold mot mor	2611/1786	4	3
Grov vold mot far	2602/1772	2	2

*P<0,05

Tabell 4.6 viser at det er svært liten eller ingen forskjell mellom jenter og gutter når det gjelder vitneerfaringer. Jenter rapporterte gjennomgående noe oftere om vold mot mor og far, men forskjellen var kun signifikant for mild vold mot mor: seks prosent av jentene oppga slik vold, sammenlignet med fem prosent av guttene. En årsak til at vi ikke finner en tilsvarende kjønnsforskjell for vitneerfaringer i 2015 som i 2007, kan være at vi i 2015 fokuserte på vitneerfaringer knyttet til partnervold – og ikke vitneerfaringer generelt.

For å få et innblikk i andre vitneerfaringer enn de som handler om partnervold, fikk deltakerne i 2015 følgende spørsmål: «Har du sett din mor (far) bli utsatt for vold av noen andre enn din far/stefar, eller hennes kjæreste/partner (din mor/stemor, eller hans kjæreste/partner)?» Svaralternativene var «ja» og «nei». Vi spurte deretter hvem som hadde gjort dette, og ungdommene ble bedt om å krysse av på en liste over mulige utøvere. I alt svarte to prosent at de hadde opplevd at mor var blitt utsatt for vold som ikke var partnervold. Tilsvarende tall for far var tre prosent. Forskjellen er ikke statistisk signifikant (analyse ikke vist). Når det gjelder utøvere var kategorien «andre» vanligst for begge foreldre. Ellers var bildet av hvem som var utøvere variert og omfattet brødre, søstre, mors og fars foreldre, onkler og tanter og andre slektninger. Dette varierte utøverbildet er noe vi kjenner igjen fra undersøkelsen i 2007.

Som i 2007 finner vi at vitneerfaringer knyttet til partnervold er mer vanlig enn andre vitneerfaringer og at dette gjelder både for mødre og fedre.

Psykisk partnervold mot mor eller far

I tillegg til spørsmålene om vitneerfaringer knyttet til fysisk vold, spurte vi om ungdommene hadde vært vitne til tre spesifikke former for psykisk vold utført mot mor av far eller mors partner/kjæreste og mot far av mor eller hans partner/kjæreste: om mor og far var blitt skjelt ut, hånet eller ydmyket og/eller truet med vold. Dette er ikke en uttømmende liste over former for psykisk vold som folk kan bli utsatt for, men handlinger som ofte inngår i operasjonaliseringer av fenomenet. I det følgende presenterer vi andelen som oppga at de hadde vært vitne til hver av disse formene for psykisk vold, samt andelen som har vært vitne til minst en form for psykisk vold. Tabell 4.7 viser svarene som gjelder mor og tabell 4.8 viser svarene som gjelder far.

Tabell 4.7 Har du sett eller hørt din mor bli utsatt for noe av dette, av din far/stefar eller hennes kjæreste/partner? Prosent og N.

	Månedlig eller oftere	Noen få ganger	En gang	Aldri	Total	N
Skjelt ut	5	13	8	75	101	4455
Hånet eller ydmyket	3	7	5	86	101	4448
Truet med vold	1	2	2	95	100	4453

Tabell 4.8 Har du sett eller hørt din far bli utsatt for noe av dette, av din mor/stemor eller hans kjæreste/partner? Prosent og N.

	Månedlig eller oftere	Noen få ganger	En gang	Aldri	Total	N
Skjelt ut	4	13	7	77	101	4431
Hånet eller ydmyket	2	5	3	91	101	4424
Truet med vold	0	1	1	98	100	4427

Vitneerfaringer knyttet til psykisk vold er vanligere enn vitneerfaringer knyttet til fysisk vold. Å ha sett mor og far bli skjelt ut noen få ganger er den vanligste vitneerfaringen. Av alle deltakerne oppga om lag 25 prosent at de hadde opplevd at mor var blitt skjelt ut enten av far/stefar eller mors partner/kjæreste. Tilsvarende tall for far var om lag 24 prosent. Å ha vært vitne til at mor og far var blitt hånet eller ydmyket var mindre vanlig, 15 prosent oppga en slik opplevelse knyttet til mor, og ni prosent knyttet til far. Den minst vanlige

vitneerfaringen var trusler om vold. Fem prosent hadde opplevd at mor var blitt truet med vold, og to prosent hadde opplevd at far var blitt truet med vold. Det er verdt å fremheve at en stor majoritet ikke hadde erfaring med noen av de tre formene for psykisk vold mot verken mor eller far.

Tabell 4.9 Opplevd noen form for psykisk partnervold mot mor/far. Etter kjønn. Prosent. (n=4531/2644/1822, alle/jente/gutt)

	Alle	Jente	Gutt	T-test
Mot mor	27	28	25	**
Mot far	24	25	23	ns
Mot en av foreldrene	34	35	32	*
Mot begge foreldrene	17	18	16	ns

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05

Samlet har noen flere ungdommer opplevd at mor har blitt utsatt for psykisk vold, enn at far har blitt utsatt. 27 prosent oppga at mor var blitt utsatt for psykisk vold. Tilsvarende tall for far er 24 prosent. Denne forskjellen er signifikant. Andelen som har opplevd psykisk vold mot minst en av foreldrene er 34 prosent. Andelen som har opplevd slik vold mot begge foreldrene er lavere, 17 prosent. Jenter rapporterte oftere enn gutter om psykisk vold mot mor. For psykisk vold mot far var det ingen slik forskjell. Vi ser også en kjønnsforskjell i psykisk vold mot en av foreldrene; 35 prosent blant jentene mot 32 prosent blant guttene rapporterer å ha sett psykisk vold mot en av foreldrene. Denne forskjellen er signifikant.

Fysisk og psykisk partnervold – er det noen sammenhenger?

I litteraturen om partnervold fremheves kombinasjonen av fysisk og psykisk vold som et kjennetegn ved den alvorlige volden, som vi tidligere refererte til som «intimate terrorism» (Johnson, 2008). Vi kan anta at det å være eksponert for slik vold i familien er mer alvorlig enn om man er eksponert for enten fysisk eller psykisk vold. Vi har undersøkt sammenhenger mellom det å være vitne til psykisk og fysisk vold blant våre deltakere. I tabell 4.10 og 4.11 under, viser vi andelen ungdommer som oppgir ulike kombinasjoner av psykisk og fysisk vold mot henholdsvis mor og far. Et forbehold kan være på sin plass: de ulike voldsformene behøver ikke ha forekommert samtidig eller i samme parforhold, men de kan ha gjort det. Uansett gir analysene et inntrykk av hvor vanlig multi-viktimering er knyttet til vitneerfaringer.

Tabell 4.10 Opplevd noen form for fysisk og/eller psykisk partnervold mot mor. Prosent. (N=4456)

	Ingen psykisk vold	Psykisk vold
Ingen fysisk vold	72	21
Fysisk vold	0,7	6

Tabell 4.11 Opplevd noen form for fysisk og/eller psykisk partnervold mot far. Prosent. (N=4432)

	Ingen psykisk vold	Psykisk vold
Ingen fysisk vold	75	22
Fysisk vold	0,5	3

Majoriteten av ungdommene hadde verken opplevd fysisk eller psykisk vold mot mor eller far. For mor gjaldt dette 72 prosent av ungdommene, og for far 75 prosent. Videre ser vi i begge tabellene at fysisk vold uten psykisk vold forekommer sjeldent; 0,7 prosent hadde opplevd fysisk, men ikke psykisk vold mot mor. Tilsvarende tall for far var 0,5 prosent. Flere ungdommer oppga fysisk og psykisk vold i kombinasjon når det gjelder mødre, enn når det gjelder fedre. Seks prosent hadde opplevd at mor var blitt utsatt for både fysisk og psykisk vold, mens tre prosent hadde opplevd det samme for far. Dette stemmer godt overens med tidligere funn, hvor vi har sett at flere respondenter rapporterer om å ha sett fysisk og psykisk vold mot mor enn mot far. Hovedfunnet er allikevel at bildet er svært likt.

Vitneerfaringer og familieforhold

Koplingen mellom dårlige levekår og partnervold er godt dokumentert i norsk voldsforskning (Haaland et al., 2005; Mossige & Stefansen, 2007; Myhre et al., 2015; Pape & Stefansen, 2004; Vatnar, 2015). I kapittel 3 undersøkte vi om risikoen for å være utsatt for mild og grov vold fra foreldre hang sammen med et sett av bakgrunnsvariabler knyttet til familien – foreldres beruselsesfrekvens, familieøkonomi og foreldrenes innvandrerbakgrunn. Vi fant at utsatthet for mild vold varierte lite etter disse variablene. For grov vold hadde de betydning: høy beruselsesfrekvens, dårlig familieøkonomi og ikke-vestlig bakgrunn hos foreldrene økte risikoen for å være utsatt for grov vold. Vi har undersøkt om risikoen for vitneerfaringer er knyttet til de samme bakgrunnsfaktorene. Hvordan disse variablene er konstruert, har vi redegjort for i kapittel 3.

I tabell 4.12 viser vi resultatene for vitneerfaringer som gjelder grov fysisk partnervold mot henholdsvis mor og far.

Tabell 4.12 Vitne til grov partnervold mot mor/far som avhengig variabel. Logistisk regresjon. N=4397/4374, mor/far.

	Vitne grov vold MOR	Vitne grov vold FAR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>		
Jente	1,4*	1,4
<i>Mors/fars fødeland (ref. Norge/Norden)</i>		
Vestlig land	3,4***	2,0
Ikke-vestlig land	2,7***	1,8
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig	2,4***	1,4
Dårlig	6,5***	4,2***
<i>Sett mor/far beruset (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang	1,5	2,4*
2–4 ganger	1,5	2,8**
5–10 ganger	2	4**
Mer enn 10 ganger	4,3***	7***

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,5

Tabell 4.12 viser at dårlig økonomi, fulgt av å ha sett mor/far beruset mer enn ti ganger og å ha mor/far fra annet land enn Norge, øker risikoen for å ha opplevd grov vold mot mor. Risikoen for å ha opplevd grov vold mot mor er forhøyet både for unge med foreldre fra vestlige og ikke-vestlige land. Risikoen for å ha opplevd grov vold mot far øker særlig med fars beruselsesfrekvens samt dårlig familieøkonomi. Unge som opplever families økonomi som dårlig har mer enn seks ganger så stor sannsynlighet for å ha opplevd grov partnervold mot mor sammenlignet med de som opplever familiens økonomi som god. For grov partnervold mot far er sannsynligheten mer enn fire ganger høyere blant de som opplever familieøkonomien som dårlig som blant de som opplever den som god. Når det gjelder beruselsesfrekvens er sannsynligheten for å ha opplevd grov vold mot mor mer enn fire ganger høyere blant de som har sett mor beruset mer enn ti ganger, enn blant de som aldri har sett mor beruset. Unge som har sett far beruset mer enn ti ganger har syv ganger så stor sannsynlighet for å ha opplevd grov vold mot far enn unge som ikke har sett far beruset. Vi finner altså at det er liknende risikofaktorer for å ha vært vitne til grov vold som det er for å selv å ha blitt utsatt for grov vold.

Tabell 4.13 viser sammenhenger mellom de samme bakgrunnsvariabler som tabell 4.12 og det å kun ha opplevd mild vold mot henholdsvis mor og far.

Tabell 4.13 Kun opplevd mild partnervold mot mor/far som avhengig variabel. Logistisk regresjon. N=4396/4366, mor/far.

	Vitne til kun mild vold mor	Vitne til kun mild vold far
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>		
Jente	1,2*	1,5
<i>Mors/fars fødeland (ref. Norge/Norden)</i>		
Vestlig land	0,9	2,1
Ikke-vestlig land	2**	1,3
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig	2,5***	1,6
Dårlig	3,1***	3,1***
<i>Sett mor/far beruset (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang	1,4	2*
2–4 ganger	1,5	1,8
5–10 ganger	1,2	4,3***
Mer enn 10 ganger	3,1***	5,5***

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,5

For milde vitnefaringer finner vi et liknende mønster som for grove vitnefaringer (tabell 4.12) – med unntak av foreldres fødeland. Dårlig økonomi i familien og høyere beruselsesfrekvens – særlig hos far – øker risikoen betydelig for å ha sett mor/far utsatt for kun mild vold. Blant unge som har sett far beruset 5–10 ganger er sannsynligheten mer enn fire ganger høyere for å ha opplevd mild partnervold mot far enn blant unge som aldri har sett far beruset. Blant unge som har sett far beruset mer enn ti ganger er risikoen enda høyere, sannsynligheten for å ha opplevd mild partnervold mot far er mer enn fem ganger høyere sammenlignet med unge som aldri har sett far beruset. Disse funnene står i kontrast til direkte eksponering for mild vold, der vi fant få eller ingen sammenhenger med bakgrunnsvariabler (jf. Kapittel 3). Når dette er sagt, slår risikofaktorene mindre ut for vitnefaringer som gjelder mild vold enn for vitnefaringer som gjelder grov vold.

Hva med psykisk vold, er også denne formen for vitnefaringer assosiert med bakgrunnsfaktorene vi fokuserer på her?

Tabell 4.14 viser sammenhengen mellom vitneerfaringer knyttet til psykisk vold mot henholdsvis mor og far og de bakgrunnsfaktorene vi benyttet for analysene over, knyttet til fysisk vold.

Tabell 4.14 Opplevd minst en form for psykisk vold mot mor/far som avhengig variabel. Logistisk regresjon. N=2866 mor og far.

	Psykisk vold mot MOR	Psykisk vold mot FAR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>		
Jente	1,3**	1,2
<i>Mors/fars fødeland (ref. Norge/Norden)</i>		
Vestlig land	1,5	1,1
Ikke-vestlig land	1,7***	1,0
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig	1,4**	1,6**
Dårlig	3,5***	2,9***
<i>Sett mor/far beruset (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang	1,4*	1,4*
2–4 ganger	1,8***	2,1***
5–10 ganger	2,0**	2,5***
Mer enn 10 ganger	2,9***	4,1***

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,5

I tabell 4.14 ser vi et liknende mønster for risikoen for å ha opplevd minst en form for psykisk vold mot mor/far og bakgrunnsvariabler som vi så for både milde og grove vitneerfaringer. Dårlig økonomi og økende beruselsesfrekvens innebærer forhøyet risiko for å ha opplevd at mor og far er blitt utsatt for minst en form for psykisk vold. I tillegg har barn med foreldre fra ikke-vestlige land forhøyet risiko for å ha opplevd psykisk vold mot mor men ikke mot far. Vi finner imidlertid ikke en slik sammenheng for barn med foreldre fra andre vestlige land enn Norge/Norden.

Vitne til vold og egen voldsutsatthet

Vi har undersøkt om det er en sammenheng mellom det å være vitne til vold mot mor eller far, og å selv bli utsatt for vold fra mor eller far. Vi fant at det var sterke og signifikante sammenhenger. Vi har gjort de samme analysene som over. De øvrige variablene (se tabell 4.12, 4.13 og 4.14) er med som kontrollvariabler i analysen, men vi presenterer dem ikke her. I det følgende presenterer vi odds ratioen for å ha vært utsatt for grov vold fra mor respektive

fra far dersom man har opplevd at mor respektive far er blitt utsatt for noen form for mild partnervold og noen form for grov partnervold. Denne analysen er begrenset til respondenter som oppgir at mor og far er gift eller samboere. Respondenter hvor foreldre ikke bor sammen, er altså ikke inkludert. Dette innebærer at vi undersøker familier hvor foreldre bor med felles barn. Ettersom barnet – respondenten – er en eldre ungdom, kan vi konkludere med at relasjonen mellom foreldrene har vart over mange år. Det vi undersøker i det følgende er altså vold mellom foreldre som er i en langvarig relasjon, og hvordan denne henger sammen med voldsutsatthet for deres felles barn.

Tabell 4.15 Odds ratio for å være utsatt for grov vold fra mor/far dersom man har vært vitne til noen vold og grov vold mot mor (kontrollert for øvrige risikofaktorer). N=2888-2889

	Grov vold fra mor	Grov vold fra far
Vitne til noe vold mot mor	5,5***	10,3***
Vitne til grov vold mot mor	5,7***	14***
Vitne til noe vold mot far	8,7***	7,6***
Vitne til grov vold mot far	15,6***	8,6***

***p<0,001

Vi ser i tabell 4.15 at å ha vært vitne til vold mot en forelder øker risikoen betydelig for selv å ha vært utsatt for vold fra den andre forelderen. Denne risikoen er særlig høy for grov vold. For respondenter som har sett mor utsatt for grov vold av far, er sjansen 14 ganger høyere for at de selv har blitt utsatt for grov vold av far. Det samme tallet for vold fra mor er 15,6. Samtidig ser vi at det er økt risiko for vold også fra den forelderen som har vært voldsutsatt. Sammenlikner vi med resultatene fra tidligere analyser hvor vi undersøkte voldsutsatthet og forskjellige bakgrunnsvariabler (kapittel 3), ser vi at å ha opplevd vold er det som øker risikoen mest for at respondenten selv skal ha vært voldsutsatt.

Vi har også gjort den samme analysen uten å avgrense til foreldre som er gift eller samboere. Da øker mangfoldet av voksenrelasjoner og inkluderer foreldre som er i en langvarig relasjon som over, og dessuten kjærestes og steforeldre. Mønsteret vi fant var det samme; vitnefaringer øker risikoen for voldsutsatthet fra forelderens partner og dessuten – men i mindre grad – også

risikoen for voldsutsatthet fra forelderen som ble utsatt for vold. Sammenhengene var dog gjennomgående svakere.

En svensk studie finner et lignende mønster som vi beskriver her. Forskerne oppsummerer funnene slik:

Den i särklass starkaste riskfaktorn för kroppslig bestraffning är dock en annan, nämligen om det förekommer våld mellan de vuxna i familjen. Detta ger en riskökning på tio gånger jämfört med familjer där något våld mellan de vuxna inte förekommer. Denna risk sjunker obetydligt, även när man justerar för andra riskfaktorer som dålig ekonomi, ensamstående förälder eller att vara född utomlands. (Jason et al. 2011:14)

Oppsummering

I dette kapitlet har vi belyst hvor vanlig det er å oppleve fysisk og psykisk vold mellom foreldre i løpet av oppveksten. Vi har også belyst om vitneerfaringer knyttet til fysisk partnervold er blitt mer eller mindre vanlig fra 2007 til 2015 og om risikofaktorer kjent fra tidligere forskning slår ut for vitneerfaringer knyttet til både fysisk og psykisk partnervold. Resultatene kan oppsummeres slik:

- Vitneerfaringer knyttet til fysisk partnervold er et relativt lavfrekvent fenomen. I alt oppga åtte prosent at de hadde sett eller hørt en av foreldrene bli utsatt for fysisk partnervold, syv prosent oppga slike erfaringer der mor var utsatt, mens tre prosent oppga slike erfaringer der far var utsatt.
- Vitneerfaringer knyttet til psykisk partnervold er mer vanlig. Av de tre formene for psykisk vold vi kartla er utskjelling mest vanlig, mens trusler om vold er minst vanlig. I alt oppga om lag en tredjedel at de hadde opplevd psykisk partnervold mot en av foreldrene, og 17 prosent hadde opplevd dette mot begge foreldrene. Både gutter og jenter oppga at mor oftere enn far var utsatt for psykisk partnervold, men forskjellen var ikke spesielt stor (henholdsvis tre og to prosentpoeng for jenter og gutter).
- Når det gjelder utviklingstrekk må vi ta høyde for at spørsmålene i 2007 og 2015 ikke er direkte sammenlignbare. Når vi likevel sammenholder resultater, ser vi at nivået på vitneerfaringer som gjelder fysisk partnervold mot mor er likt i 2007 og 2015, syv prosent på begge tidspunktene. For far er andelen høyere i 2015 enn i 2007, henholdsvis fire og to prosent. Vår konklusjon er likevel at bildet i all hovedsak peker mot stabilitet i forekomsten av vitneerfaringer.

- Vitneerfaringer knyttet til *grov* fysisk partnervold er assosiert med de samme risikofaktorene som slo ut for direkte vold fra foreldre, men med litt ulik profil når mor og far er ofre. For vold mot mor slår alle risikofaktorene ut: både innvandrerbakgrunn, dårlig familieøkonomi og høy beruselsesfrekvens slår ut. For far er det særlig beruselsesfrekvens som slår ut, mens innvandrerbakgrunn ikke gir signifikant forhøyet risiko. Risikofaktorene slår også ut for mild fysisk partnervold, og for psykisk partnervold, men ikke med samme styrke som for den grove fysiske partnervolden.
- Det er sterke sammenhenger mellom vitneerfaringer og utsatthet for direkte fysisk vold fra foreldre. Kontrollert for de øvrige risikofaktorene fant vi at vitneerfaringer knyttet til grov fysisk partnervold økte sannsynligheten for å være utsatt for direkte vold både fra den voldsutøvende forelderen og den forelderen som hadde vært offer.

5 Seksuell vold i og utenfor familien

Mette Løvgren, Svein Mossige, Lihong Huang og Kari Stefansen

Introduksjon

Temaet i dette kapitlet er unges utsatthet for seksuell vold i og utenfor familien. I kapitlet veksler vi mellom begrepene seksuell vold og seksuelle krenkelser. Begge begrepene rommer hendelser av seksuell karakter som skjedde mot respondentens vilje. I studien har vi stilt et bredt spekter av spørsmål om slike erfaringer og om ulike utøvere, fra fremmede til familiemedlemmer. I dette kapitlet vil vi belyse omfanget av seksuell vold i 2015. Vi undersøker også utviklingstrekk over tid ved å sammenlikne to undersøkelsestidspunkter. I undersøkelsen fra 2015 gjentok vi de samme spørsmålene som vi stilte i 2007 og vi prøvde ut et sett nye spørsmål. Dermed kan vi både sammenligne omfanget i 2015 med omfanget i 2007 og vi kan belyse hvordan ulike mål slår ut på omfangstallene. Vi omtaler spørsmålene som er gjentatt fra 2007 som alternativ 1 og det nye settet av spørsmål som alternativ 2.

Å måle seksuell vold innebærer noen metodiske utfordringer. En slik utfordring er å definere hvilke handlinger som utgjør seksuell vold. Vi har ikke hatt som mål å lage en uttømmende liste, men å inkludere de vanligst forekommende formene for seksuell vold. Det vil si at vi har inkludert både uønsket beføling, forsøk på grove seksuelle krenkelser samt et bredt spekter av spesifikke seksuelle krenkelser.

En annen metodisk utfordring i målingen av seksuelle krenkelser, er at begreper kan ha ulikt innhold, avhengig av kontekst og relasjon til utøver. Med dette mener vi at to forskjellige respondenter kan forstå det samme spørsmålet på ulike måter. Dette gjelder også seksuell vold, kanskje særlig i sosiale relasjoner mellom jevnaldrende.² For eksempel kan det være at noen forbinder begrepet voldtekts med overfallsvoldtekts utført av en fremmed (se for eksempel Stefansen & Smette, 2006). Andre igjen vil, i tråd med loven, også tenke på

---

² Vi tror ikke denne metodiske utfordringen er like stor når det gjelder seksuell vold i familien. De fleste vil enes om at enhver form for seksuelt betont atferd fra et familiemedlem rettet mot et annet, er et overgrep eller seksuell vold. Dette gjelder særlig dersom familiemedlemmet er eldre enn offeret, eller er en omsorgsperson.

uønsket samleie påtvunget av en bekjent på fest hos venner som en voldtekts. Slike forskjeller må man ta høyde for når resultatene skal fortolkes.

I en undersøkelse av omfang er det problematisk om ulike respondenter har ulike forståelser av det som det blir spurt om. En løsning som er blitt vanlig i nyere omfangsundersøkelser av *voldtekts* både i Norge (Thoresen & Hjemdal, 2014; Myhre et al., 2015) og andre land (Fisher & Cullen, 2000), er å stille spørsmål om spesifikke seksuelle handlinger som utgjør voldtekts i strafferettlig forstand. I 2015 har vi – etter mønster fra slike undersøkelser – gjort nettopp dette. En tilfeldig halvpart fikk slike spørsmål (alternativ 2), mens den andre halvparten fikk spørsmål formulert på samme måte som i 2007 (alternativ 1), hvor vi spurte om «utsatthet for voldtekts». Tester vi har gjennomført viser at de to gruppene er like når det kommer til bakgrunnsvariabler. Det betyr at eventuelle forskjeller mellom de to gruppene når det gjelder hvor mange som svarer at de har blitt utsatt for ulike former for seksuell vold, skyldes måten spørsmålene er formulert på og ikke kjennetegn ved gruppa.

Dette kapitlet begynner med å se på omfanget av seksuell vold i 2015. Nærmore bestemt vil vi belyse andelen unge som i løpet av oppveksten har opplevd ulike former for seksuelle krenkelser, og voldtekts. Deretter undersøker vi utviklingstrekk knyttet til den seksuelle volden: er det blitt mer eller mindre vanlig å ha erfart mild og grov seksuell vold i 2015 sammenliknet med 2007? Et tredje tema vi belyser er risikofaktorer: er utsatthet for mild og grov seksuell vold koplet til de samme risikofaktorene, eller er det forskjell? Avslutningsvis går vi nærmere inn på seksuelle voldshendelser og belyser karakteristika ved den seksuelle volden som deltakerne har rapportert om. Stikkord er utøverens kjønn, alder ved første hendelse, graden av tvang og innslaget av alkohol eller annen rus.

Omfanget av seksuelle krenkelser i 2015

I det følgende belyser vi omfanget av seksuelle krenkelser i 2015. I disse analysene benytter vi spørsmålsbatteriet som inneholdt spesifikke spørsmål om voldtekts, altså alternativ 2, fremfor spørsmålsbatteriet vi også brukte i 2007. Disse analysene omfatter dermed halvparten av deltakerne i undersøkelsen. Ved å ta utgangspunkt i disse spørsmålene kan vi sammenholde våre resultater med resultater fra NKVTS ungdomsstudie som vi omtalte i innledningskapitlet, og

hvor disse spørsmålene ble benyttet (Myhre et al., 2015). Undersøkelsen til NKVTS ble gjennomført i 2014, blant ungdom i alderen 16–17 år.

I tabell 5.1 viser vi hvor mange i vårt utvalg av 18–19-åringar som hadde vært utsatt for ulike typer seksuelle krenkelser noen gang i løpet av oppveksten. I analysen har vi skilt mellom gutter og jenter. Det er viktig å være oppmerksom på at de ulike krenkelsene vi har spurt om, ikke er gjensidig ute-lukkende. Noen kan ha erfart flere typer krenkelser, de kan for eksempel ha blitt utsatt for både beføling og for samleie mot sin vilje. I andre tilfeller kan alle krenkelsene referere til den samme hendelsen, altså at de ble utsatt for ulike seksuelle krenkelser på omtrent samme tidspunkt.

I spørreskjemaet ble det skilt mellom hendelser før og etter fylte 13 år. I tabellen under – og i påfølgende analyser – er opplysningene fra de to batteriene slått sammen til noen-gangs erfaringer. I introduksjonen til spørsmålene ble det understreket at de gjaldt hendelser *mot din vilje*.

Tabell 5.1 «Før/etter du fylte 13 år, har du vært utsatt for noe av dette mot din vilje?»
UngVold 2015, deltakere som fikk alternativ 2 av spørsmålene om seksuell vold.
Gutter (n=891-898) og jenter (n=1298-1306). Prosent og antall.

	Jenter		Gutter		T-test
	Prosent	Antall	Prosent	Antall	
Blitt befølt på en seksuell måte mot din vilje?	23	294	4	40	***
Du har befølt en annen på en seksuell måte mot din vilje?	6	72	2	20	***
Noen har presset deg til seksuelle handlinger mot din vilje?	11	149	2	14	***
Forsøkt å tvinge deg til samleie eller munalsex	9	121	2	14	***
Tvunget eller truet deg til å ha samleie	5	62	1	9	***
Tvunget eller truet deg til å ha oralsex	3	43	1	9	***
Tvunget eller truet deg til å ha analsex	2	24	1	8	ns
Puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus	6	79	1	9	***
Noen har hatt sex med deg mot din vilje når du har sovet eller vært for full til å motsette deg det	8	102	2	20	***
Minst én form for seksuell krenkelse	29	373	7	62	***

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,5, ns=ikke signifikant

Når vi slår sammen alle krenkelsene til et samlemål, finner vi at 29 prosent av jentene og syv prosent av guttene har opplevd minst en form for seksuell krenkelse i løpet av oppveksten.

I tråd med tidligere studier (for eksempel Mossige & Stefansen, 2007; Myhre et al., 2015; Thoresen & Hjemdal, 2014) finner vi at jenter gjennomgående er mer utsatt for seksuelle krenkelser enn gutter. Kun en seksuell krenkelse i tabell 5.1 er ikke signifikant forskjellig mellom jenter og gutter, nemlig å ha blitt tvunget eller truet til å ha analsex. Dette er en form for krenkelse som få har opplevd. Det å ha blitt befølt på en seksuell måte mot sin vilje er den seksuelle krenkelsen som flest gutter og jenter rapporterer om, 23 prosent av jentene og fire prosent av guttene har opplevd dette. Det er også her forskjellen mellom kjønnene er størst, med 19 prosentpoeng.

I 2007 fant vi at jenter oftere enn gutter hadde opplevd flere typer seksuelle krenkelser. Er dette også bildet i 2015? I tabell 5.2 viser vi andelen gutter og jenter som ikke har opplevd noen seksuelle krenkelser, samt andelen som har opplevd 1–3 og fire eller flere seksuelle krenkelser.

Tabell 5.2 Antall typer seksuelle krenkelser (kun spesifikke spørsmål). Etter kjønn. Prosent og antall.

	Jenter		Gutter	
	Prosent	N	Prosent	N
Ingen seksuelle krenkelser	72	924	93	828
1–3 typer seksuelle krenkelser	22	280	5	47
4 eller flere typer seksuelle krenkelser	7	87	1	11
Totalt	101	1291	100	886

Tabell 5.2 bekrefter det kjønnede mønsteret vi så i tabell 5.1. Blant jenter har vel en fjerdedel (29%) opplevd minst en form for seksuell krenkelse. Tilsvarende tall for gutter er syv prosent. For begge kjønn er det vanligst å ha opplevd 1–3 typer seksuelle krenkelser, men blant jenter er det en betydelig andel (7%) som har opplevd fire eller flere typer seksuelle krenkelser. Tilsvarende tall for gutter er en prosent. I tillegg til å være utsatt for seksuelle krenkelser langt hyppigere enn gutter (jf. tabell 5.1), rapporterer altså jentene også oftere å ha vært utsatt for multiple krenkelser.

De fem siste spørsmålene i tabell 5.1 var fra vår side ment å dekke handlinger som i norsk lovgivning er definert som voldtekts. Spørsmålene er: Tvuget eller truet til deg til å ha samleie/oralsex/analsex, Puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus, og Noen har hatt sex med deg mot din vilje når du har sovet eller vært for full til å motsette deg det. Måten det siste

spørsmålet er formulert på, er imidlertid tvetydig. Spørsmålet er ikke spesifisert til «seksuell omgang» som er lovens uttrykk for penetrerende overgrep, men favner videre gjennom formuleringen «hatt sex med deg» – som også kan romme ulike former for beføling. Dette spørsmålet var også brukt i NKVTS ungdomsundersøkelse (Myhre et al., 2015). Men her ble det etterfulgt av et spørsmål om hendelsen omfattet penetrering. Forskerne fant at andelen som var voldtatt i bevisstløs tilstand ble halvert når man kontrollerte for at hendelsen omfattet penetrering, fra fem til 2,5 prosent (s. 60, tabell 5.6). I vår undersøkelse inkluderte vi ikke et slikt oppfølgingsspørsmål. Hvorvidt spørsmålet om overgrep i bevisstløs tilstand skal inkluderes i et samlemål eller ikke er ikke gitt. Dersom vi inkluderer det risikerer vi å overestimere voldtekt. Det motsatte er tilfelle om vi ikke inkluderer det, da risikerer vi å underestimere voldtekt. Vi har derfor valgt å lage to samlemål, ett for alle fem spørsmålene og ett for de fire første. Forekomsten av voldtekt i vårt materiale vil ligge et sted mellom disse estimatene.

I tabell 5.3 oppgir vi andelen gutter og jenter som har opplevd minst en av fire og minst en av fem typer krenkelser som i juridisk forstand kan være voldtekt.

Tabell 5.3 Utsatt for minst en av fem / minst en av fire seksuelle krenkelser. Jenter og gutter. Prosent og N.

	Jenter		Gutter		T-test
	Prosent	N	Prosent	N	
Mål basert på 5 spørsmål	14	1305	3	896	***
Mål basert på 4 spørsmål	9	1305	2	895	***

I tabell 5.3 ser vi at omtrent tre prosent av guttene har blitt utsatt for minst en av fem krenkelser som kan være voldtekt, mens tilsvarende andel for jenter er hele 14 prosent. Når vi tar ut spørsmålet om krenkelser i bevisstløs tilstand reduseres andelen til to prosent for gutter og ni prosent for jenter.

Dette omfanget – uansett mål – er høyere enn det som ble funnet i NKVTS undersøkelse, der seks prosent av jentene hadde opplevd å bli voldtatt mot 0,9 prosent av guttene (Myhre et al., 2015). Noe av forklaringen er trolig at respondentene i NKVTS undersøkelse var yngre enn respondentene i vår undersøkelse: Det er i ungdomsårene at risikoen for å bli utsatt for voldtekt er

størst, og ungdommene i vår studie har vært ungdommer lenger enn ungdommene i NKVTS studie. Vi kan heller ikke utelukke at forskjeller i utvalg og svarprosent kan ha hatt betydning.

Utviklingstrekk 2007–2015

Er det noen endringer i omfanget av seksuell vold fra 2007 til 2015? Som redegjort for over, fikk halvparten av respondentene i 2015 identiske spørsmål som de vi stilte i 2007 (alternativ 1). Dette gjør at vi kan sammenlikne tall fra 2015 med tilsvarende tall fra 2007 for å se om det har vært noen endringer. Begge gangene var spørsmålene introdusert med formuleringen: Før/etter at du fylte 13 år, har du vært utsatt for noe av dette **mot din vilje**. I 2007 kunne deltakerne svare nei eller ja for hver type krenkelse, og de som svarte bekreftende ble bedt om å oppgi antall ganger. I 2015 endret vi svaralternativene til Nei, aldri, Ja, en gang og Ja, flere ganger. Vi tror ikke denne endringen har påvirket svarene, men vi kan ikke vite det helt sikkert.

I tabell 5.4 skiller vi bare mellom de som har og de som ikke har opplevd de ulike formene for krenkelser. Siden vi er opptatt av utviklingstrekk sammenligner vi svar fra jenter i 2015 og 2007 og svar fra gutter i 2015 og 2007. Materialet fra 2007 er re-analysert for dette formålet, og andelene vi rapporterer avviker noe fra andelene som ble rapportert i 2007 (se Mossige & Stefansen, 2007: tabell 5.1 og 5.4).

Tabell 5.4 Erfaringer med uønskede seksuelle hendelser. Alle, Jenter og Gutter i 2015 som fikk alternativ 1 av spørsmålene om seksuell vold (n=1295-1306 og n=859-864) og Alle, Jenter og Gutter i 2007 (n=3953-4063 og n=2794-2899). Prosent.

	Alle			Jenter			Gutter		
	2007	2015	T-test	2007	2015	T-test	2007	2015	T-test
Noen har befølt deg	16	16	ns	23	22	ns	7	6	ns
Du har befølt deg selv foran noen	3	2	ns	3	2	ns	3	2	ns
Du har befølt en annen	6	5	*	7	6	ns	5	4	ns
Du har onanert foran noen	2	2	ns	2	2	ns	3	2	ns
Du har hatt samleie	10	8	**	12	9	**	7	5	ns
Du har hatt munalsex	7	6	ns	8	7	ns	6	4	ns
Du har hatt analsex	2	2	ns	2	2	ns	2	2	ns
Du har hatt annen form for sex	3	3	ns	3	3	ns	2	2	ns
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	4	5	ns	7	7	ns	0,7	1,4	*
Du har vært utsatt for voldtekt	3	4	*	4	5	ns	0,4	1,0	*
Minst én form for seksuell vold	27	23	***	36	30	***	14	11	*

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,5, ns=ikke signifikant

Hovedbildet i tabell 5.4 er at seksuell vold er blitt litt mindre vanlig. I utvalget samlet oppga 27 prosent minst en form for seksuell vold i 2007, mens 23 prosent gjorde det i 2015. Reduksjonen har vært større for jenter enn for gutter. Når vi ser på enkeltpørsmål, er bildet samtidig preget av stabilitet. De ulike formene for krenkelser oppgis av omtrent like mange på de to tidspunktene. Det er kun for jenter og samleie mot sin vilje at vi ser en tydelig nedgang, fra 12 prosent i 2007 til ni prosent i 2015.

Vi har også undersøkt hvordan fordelingen av milde og grove seksuelle krenkelser ser ut i 2015 (både alternativ 1 og alternativ 2) sammenlignet med fordelingen vi fant i 2007. Med milde seksuelle krenkelser mener vi krenkelser som ikke omfatter penetrering eller forsøk på penetrering. Grove seksuelle krenkelser er de som omfatter penetrering eller forsøk på penetrering. Tallene for 2007 er i likhet med tallene i tabell 5.4 basert på reanalyser av 2007-materialet.

Tabell 5.5 Omfang av milde og grove seksuelle krenkelser i 2007 og 2015, begge spørsmålsbatterier for 2015. For jenter og gutter. Prosent.*

	2007		Alternativ 1 2015		Alternativ 2 2015	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter
Milde seksuelle krenkelser	24	9	23	7	25	5
Grove seksuelle krenkelser	18	8	16	6	17	4

* Basistall: Generelle spørsmål 2007, milde krenkelser: 3798/2879 J/G, grove krenkelser: 3914/2888 J/G. Generelle spørsmål 2015, milde krenkelser: 1307/864, grove krenkelser: 1307/866 J/G. Spesifikke spørsmål 2015, milde krenkelser: 1306/898 J/G, grove krenkelser: 1305/897 J/G.

Når vi sammenligner resultatene fra 2007 med alternativ 1-spørsmålene i 2015, altså de likelydende spørsmålene, bekrefter tabell 5.5 bildet i analysen over av en svak nedgang i forekomsten av seksuell vold, for både milde og grove krenkelser og for begge kjønn. Når vi sammenligner 2007-resultatene med alternativ 2-spørsmålene i 2015, finner vi reduksjon i seksuell vold for gutter og stabilitet for jenter. Alt i alt kan vi si at bildet er mer preget av stabilitet enn av endring, men dersom det er en endring vi fanger opp så er det snakk om reduksjon.

Risiko for seksuelle krenkelser, multivariate analyser

I kapitlene om utsatthet for vold fra foreldre og vold mellom foreldre undersøkte vi om det var noen forskjeller i risiko etter familiefaktorer og levekår. Vi har gjort det samme for milde og grove seksuelle krenkelser, basert på det nye spørsmålsbatteriet (alternativ 1, se tabell 5.1). Analysene er altså basert på halve utvalget.

En sentral forskjell mellom den direkte og indirekte familievolden, er at seksuelle krenkelser – slik vi har målt det her – ikke er begrenset til familien, men for det meste er begått av personer utenfor familien (se tabell 5.10). Det vi undersøker i det følgende er altså ikke om familien oftere begår seksuelle krenkelser, men om individer med forskjellige oppvekstbetingelser har ulik risiko for å ha opplevd seksuelle krenkelser i løpet av barndom og ungdomstid.

Tabell 5.6 viser risikoen for å ha opplevd milde seksuelle krenkelser etter ulike familieforhold, med mål for mor. Vi har gjort tilsvarende analyser med mål for far. Resultatene ble de samme, og vi viser derfor for enkelthets skyld kun resultatene for analysene basert på opplysninger om mor.

Tabell 5.6 Risiko for kun milde seksuelle krenkelser etter familiefaktorer og levekårs-forhold, mål for mor (n=2204). Logistisk regresjon.

	OR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>	
Jente	4***
<i>Mors fødeland (ref. Norge/Norden)</i>	
Vestlig land	1,5
Ikke-vestlig land	1
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>	
Verken god eller dårlig	1
Dårlig	1,4
<i>Sett mor beruset (ref. 0 ganger)</i>	
1 gang	1
2–4 ganger	1
5–10 ganger	1
Mer enn 10 ganger	1

***p<0,01, **p<0,05, *p<0,1

Bakgrunnsvariablene slår ikke ut for milde seksuelle krenkelser. Analysene peker slik sett i samme retning som analysene av direkte og indirekte mild fysisk vold.

Vi gjorde de samme analysene for grove krenkelser. På samme måte som for milde krenkelser var bildet likt enten vi målte de ulike faktorene for mor eller far. Derfor presenterer vi kun resultatene basert på opplysninger om mor (tabell 5.7).

Tabell 5.7 Risiko for grove seksuelle krenkelser etter familiefaktorer og levekårs-forhold, mål for mor (n=2202). Logistisk regresjon.

	OR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>	
Jente	5,7***
<i>Mors fødeland (ref. Norge/Norden)</i>	
Vestlig land	0,3
Ikke-vestlig land	0,5*
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>	
Verken god eller dårlig	1,5*
Dårlig	2,3**
<i>Sett mor beruset (ref. 0 ganger)</i>	
1 gang	1,3
2–4 ganger	1,8**
5–10 ganger	1
Mer enn 10 ganger	2,5**

***p<0,01, **p<0,05, *p<0,1

Av tabell 5.7 ser vi at risikoen for utsatthet varierer med bakgrunnsfaktorene. Som for milde seksuelle krenkelser er jenter mer utsatt enn gutter; risikoen for å ha opplevd grove seksuelle krenkelser er nesten seks ganger så stor dersom respondenten er jente. Når det gjelder foreldres fødeland er bildet motsatt for seksuell vold sammenlignet med direkte og indirekte vold fra foreldre. Risikoen for grov seksuell vold er lavere blant unge med foreldre som ikke er født i Norge/Norden, og lavest for unge med foreldre fra ikke-vestlige land. På samme måte som for direkte og indirekte fysisk vold fra foreldre, er dårlig økonomi i familien og høy beruselsesfrekvens koplet til høyere risiko for grov seksuell vold.

Karakteristika ved hendelsene – i 2007 og 2015

I undersøkelsen i 2007 stilte vi et sett oppfølgingsspørsmål til de som krysset av for at de hadde opplevd en eller flere seksuelle krenkelser – både for «den første» og «den siste» hendelsen. I 2015 gjorde vi det samme. I det følgende viser vi resultater fra spørsmålene knyttet til den første hendelsen når det

gjelder utøverens kjønn, alder da det skjedde, relasjonen til utøveren, graden av tvang og hvorvidt det var alkohol med i bildet da krenkelsen skjedde.

Hva er overgriperens kjønn når offeret er enten jente eller gutt, og hvordan er fordelingen i 2015 sammenliknet med 2007? I 2007 fant vi at overgripere mot jenter i nær sagt alle tilfeller var gutter/menn, og at noe over halvparten av overgripere mot gutter var jenter/kvinner. I tabell 5.8 viser vi fordelingen i 2015 og i 2007 for gutter og jenter separat.

Tabell 5.8 Overgripers kjønn etter offers kjønn. Prosent. 2007 og 2015.

	2007		2015	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter
Overgriper var mann/gutt	99	47	97	32
Overgriper var kvinne/jente	1	53	3	68
Total	100	100	100	100
(n=)	1117	189	654	92

Tabell 5.8 viser at overgrep mot jenter overveiende blir begått av menn/gutter; for nær sagt alle uønskede seksuelle hendelser var overgriperen en mann/gutt. Dette gjelder både i 2015 (97 %) og i 2007 (99 %). Vi finner ikke et like entydig bilde når det gjelder overgripers kjønn for uønskede seksuelle hendelser begått mot gutter. I 2007 ble noe over halvparten av overgriperne oppgitt å være kvinner/jenter (47 %), og nesten halvparten var menn/gutter (53 %). I 2015 har andelen menn/gutter som utøvere av uønskede seksuelle hendelser rettet mot gutter, sunket til en tredjedel (32 %).

En omfangsundersøkelse gjennomført i 2004 (Mossige, Ainsaar & Svedin, 2007) viser imidlertid de samme kjønnskonstellasjonene overgriper/offer som vi finner i 2015 (Mossige & Stefansen, 2007). Oppsummert har disse tre undersøkelsene funnet at overgripere mot gutter er hhv. en tredjedel kvinner, halvparten kvinner, og en tredjedel kvinner. Det er altså ingen tydelig tendens til endring i en bestemt retning.

Er det noen sammenhenger mellom alder på offer og alder på overgriper ved første uønskede seksuelle hendelse? I 2007 var bildet at mange overgripere var i samme alderskategori som offeret, men at enda oftere var overgriperen 20 år eller eldre.

I det følgende (tabell 5.9) viser vi fordelinger av alder på offer og overgriper. Vi har delt inn i ulike alderskategorier. Vi inkluderer kun jenter i denne tabellen.

Tabell 5.9 Alder overgriper (rader) og offer (kolonner) første uønskede seksuelle hendelse. Jenter. Prosent.

Overgripers alder	Offers alder			
	Yngre enn 10 år	10–14 år	15 år eller eldre	Totalt
Inntil 14 år	39	29	1	13
15–19 år	11	40	63	51
20 år eller eldre	51	31	36	36
Totalt	101	100	100	100
(n=)	64	183	371	618

I tabell 5.9 ser vi at i halvparten av hendelsene som skjedde før fylte ti år, altså i barndommen, var utøveren en voksen (mann) på 20 år eller eldre. For hendelser som skjedde da jenta var mellom 10 og 14 år, er det noe eldre gutter (ungdom i alderen 15–19 år) som er vanligst. For hendelser som skjedde da jenta var 15 år eller eldre, er andelen overgripere i ungdomskategorien enda høyere, 63 prosent. Resultatene tyder på at de fleste av overgrepene jenter opplever i tenårene begås av jevnaldrende eller noe eldre gutter, mens de fleste overgrepene i barndommen enten begås av voksne eller yngre ungdommer og barn.

Vi har også undersøkt aldersfordelinger ofre/overgripere for gutter. Som vi har påpekt tidligere, er det relativt få gutter som er blitt utsatt for seksuelle krenkelser, og de prosentvise andelene blir dermed sårbar for enkeltobservasjoner. Vi fant at når ofrene var gutter tilhørte overgriperne oftest samme alderskategori, unntatt når ofrene var i den yngste alderskategorien (under 10 år). For denne aldersgruppen var over halvparten av overgriperne eldre enn 25 år. For gutter og jenter er bildet altså noe ulikt når det gjelder alderskonstellasjoner mellom offer og overgriper.

Vi spurte respondentene om hvem som var utøver den første gangen de var utsatt for en seksuell krenkelse. Etter spørsmålene om seksuelle krenkelser fulgte vi opp med «Tenk på den første gangen du ble utsatt for en uønsket seksuell hendelse. Hvem var personen som gjorde dette mot deg?»

Alternativene vi listet opp dekket et bredt spekter av personer i omgivelsene, fra familiemedlemmer, venner og bekjente til voksne med ansvar for

fritidsaktiviteter eller på skolen. Vi presenterer tallene samlet i kategorier, for eksempel er familiemedlemmer lagd sammen til en kategori (for fullstendig oversikt, se tabell 5.10).

I 2007 ble overgriper oppgitt å være en venn/venninne, kjæreste eller bekjent i nær halvparten av tilfellene, etterfulgt av fremmede i nær en tredjedel av tilfellene.

Tabell 5.10 Hvem var personen som gjorde dette mot deg? Alle, jenter og gutter. Prosent. 2007 og 2015.

	2007	2015	2007	2015	2007	2015
	Jenter	Jenter	Gutter	Gutter	Alle	Alle
Far, mor, bror, søster, bestemor, bestefar	4	5	6	4	5	5
Venn/venninne, kjæreste, bekjent	47	67	54	70	49	67
Stefar, stemor, annen slekting	6	6	3	4	5	5
Trener, lærer, annen	9	2	14	2	10	2
Fremmed	33	22	24	19	31	21
Totalt	100	100	100	100	100	100
(n=)	1220	656	308	91	1530	747

Tabell 5.10 viser at på samme måte som i 2015 var «venn/venninne, kjæreste eller bekjent» oftest utøver av seksuelle krenkelser, både når gutter var ofre og når jenter var ofre. Sammenliknet med 2007 er denne andelen mye større i 2015.

Ettersom over en halvparten av utøverne falt i kategorien «venn, kjæreste, bekjent», undersøkte vi andelene innen kategorien. Andelene er ulike, med 37 prosent, 24 prosent og 9 prosent for hhv. venn/venninne, bekjent og kjæreste. Over en tredjedel av de første seksuelle krenkelsene har altså blitt utført av en venn/venninne. Også bekjente er hyppige utøvere, ansvarlige for så mange som en fjerdedel av de første uønskede seksuelle krenkelsene respondentene hadde opplevd. Når vi sammenlikner jenter og gutter i 2015, ser vi at det er små forskjeller i hvilke utøverkategorier de oppgir.

I 2007 var det større forskjeller mellom jenter og gutter når det gjelder utøverkategorier. Flere jenter enn gutter hadde blitt utsatt for seksuelle krenkelser av en fremmed, mens gutter var mer utsatte for overgrep fra trenere, lærere, annen.

Det er verdt å merke at mens andelene familiemedlemmer som utøvere av seksuelle krenkelser er svært like i 2007 og 2015, er andelen trener, lærer og

annen, betydelig lavere i 2015. Andelen fremmede er også lavere i 2015 enn den var i 2007. Dette kan bety at unge er mindre utsatt for seksuelle krenkelser fra disse gruppene nå enn tidligere. Det kan imidlertid også bety at overgrep fra andre grupper har økt, slik at den relative størrelsen er mindre uten at omfanget er det.

Et annet oppfølgingsspørsmål vi stilte om den første seksuelle krenkelsen, handlet om opplevelsen av den: «Når du tenker tilbake på denne hendelsen, passer noen av de følgende beskrivelsene på det som skjedde?». Respondentene kunne svare om ulike utsagn Passet svært godt, Passet nokså godt, Passet svært dårlig eller Passet nokså dårlig. Utsagnene var «Jeg var for ung til å forstå», «Jeg ble lurt», «Jeg ble utsatt for mildt press», «Jeg ble utsatt for sterkt press», «Jeg ble holdt fast» og «Jeg ble truet med vold». Tilsvarende spørsmål ble stilt i 2007. I tabell 5.11 viser vi andelene blant jenter og gutter som mente at de ulike karakteristikkene passet svært eller nokså godt i 2007 og 2015.

Tabell 5.11 Når du tenker tilbake på denne hendelsen, passer noen av de følgende karakteristikkene? Prosent som svarer Passer svært godt og Passer nokså godt i 2015 og 2007. Etter kjønn, prosent.

	2007	2015	N	2007	2015	N
	Jenter	Jenter		Gutter	Gutter	
Var for ung til å forstå	35	36	1058/611	31	20	207/87
Ble lurt	35	35	1039/592	29	36	209/86
Mildt press	35	42	1036/596	23	29	208/82
Sterkt press	29	31	1027/599	15	21	205/86
Holdt fast	38	40	1043/598	18	14	203/84
Truet med vold	10	10	1028/585	7	4	200/85

Når vi sammenlikner andelene som sier seg enige i hvert utsagn i 2007 og i 2015, ser vi at bildet er svært likt for jenter. Om lag en tredjedel mener de var for unge til å forstå, ble lurt, var utsatt for mildt eller sterkt press, eller ble holdt fast. Å bli truet med vold er mindre vanlig, ti prosent har opplevd dette både i 2007 og i 2015. For gutter ser vi at andelen som har opplevd det utsagnene rommer er lavere enn for jenter. For gutter er det større forskjeller i svarene i 2007 og 2015. I 2015 er det færre gutter som oppgir at de var for unge til å forstå (20% vs. 31% i 2007), men flere som oppgir at de ble lurt (36% vs. 29% i 2007), eller ble utsatt for mildt press (29% vs. 23% i 2007) eller sterkt press (21% vs. 15% i 2007).

Vi har frem til nå sett at mange seksuelle krenkelser ble utført av jevnaldrende mot jevnaldrende. Det samme var tilfelle i 2007, og et spørsmål som ble stilt den gangen var om seksuelle krenkelser fant sted i sosiale situasjoner hvor det forekom alkohol. Bildet da var at flertallet av hendelsene foregikk uten at alkohol var med i bildet. I de tilfellene hvor alkohol var involvert var dette noe oftere tilfelle for jenter enn for gutter.

Vi stilte det samme spørsmålet i 2015, og har sammenliknet med resultatene fra 2007 (tabell 5.12).

Tabell 5.12 Var det alkohol med i bildet ved første uønskede seksuelle hendelse. Jenter og gutter i 2007 og i 2015. Prosent.

	2007	2015	2007	2015
	Jenter	Jenter	Gutter	Gutter
Nei	62	56	60	47
Ja, både jeg og den/de andre var beruset	21	29	24	31
Ja, jeg var selv beruset	5	9	7	13
Ja, den/de andre var beruset	11	6	9	9
Totalt	99	100	100	100
(n=)	374	679	67	100

Av tabell 5.12 ser vi at andelen jenter som svarer at det var alkohol med i bildet da den uønskede seksuelle hendelsen skjedde, har økt noe fra 2007 til 2015, fra 38 prosent til 44 prosent. For gutter har denne andelen økt enda mer, fra 40 prosent i 2007 til 53 prosent i 2015. For begge kjønn var det vanligst at både respondenten og den eller de andre involverte hadde vært beruset – når det hadde vært alkohol med i bildet.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi undersøkt omfanget av seksuell vold i 2015, utviklings-trekk i perioden 2007–2015, samt noen omstendigheter rundt første seksuelle krenkelsen deltakerne hadde opplevd. Hovedfunnene er at:

- Flere jenter enn gutter har vært utsatt for seksuelle krenkelser. 93 prosent av guttene har aldri blitt utsatt for en seksuell krenkelse, mot 72 prosent blant jentene.

- Uønsket beføling er den vanligste formen for seksuell krenkelse både blant jenter og blant gutter. Blant jenter har 23 prosent hatt en slik erfaring. Tilsvarende tall for gutter er fire prosent.
- Flere jenter enn gutter har blitt utsatt for seksuelle krenkelser som juridisk er definert som voldtekt. Andelen som er utsatt varierer med hvilke spørsmål vi tar utgangspunkt i. Med en bred definisjon har 14 prosent av jentene opplevd voldtekt, mot tre prosent av guttene. Med en smalere definisjon har ni prosent av jentene opplevd voldtekt, mot to prosent av guttene.
- Andelen som oppgir at de har blitt voldtatt på direkte spørsmål om dette, er lavere enn andelen som svarer bekreftende på handlinger som kan være voldtekt i juridisk forstand. I 2015 oppga fem prosent av jentene og en prosent av guttene voldtekt når innholdet i begrepet ikke var spesifisert.
- De som hadde erfart seksuelle krenkelser svarte på et sett av spørsmål om den første hendelsen. Svarene bekrefter for en stor del funn i tidligere forskning. For gutter kan det imidlertid se ut som at vi fanger opp en mulig endring i retning av økt andel alkoholrelaterte overgrep og økt andel overgrep der jenter/kvinner er i utøverrollen.
- Det er en svak tendens til nedgang i omfanget av seksuelle krenkelser fra 2007 til 2015. I 2007 oppga 27 prosent at de var blitt utsatt for minst en form for seksuell krenkelse. I 2015 oppga 23 prosent det samme. Redusjonen er større blant jenter (6 prosentpoeng) enn blant gutter (tre prosentpoeng). For begge kjønn ser reduksjonen ut til å gjelde både mild og grov seksuell vold.
- Risikofaktorene slår ikke ut for mild seksuell vold. For grov seksuell vold er risikoen forhøyet for ungdom fra familier med dårlig råd og der foreldrene hyppig er beruset, mens innvandrerbakgrunn hos foreldrene ikke slår ut.

6 Avslutning

Kari Stefansen, Svein Mossige og Ingrid Smette

Innledning

Hensikten med denne rapporten har vært å beskrive omfanget av og utviklingstrekk knyttet til tre former for vold barn og unge utsettes for – vold fra foreldre, vold mellom foreldre og seksuell vold i og utenfor familien.

Det empiriske grunnlaget for analysene av utviklingstrekk er to undersøkelser, gjennomført med åtte års mellomrom. Med data fra kun to måletidspunkt må vi selvsagt være varsomme med å trekke bastante konklusjoner om trender. Vi vil samtidig framheve at de to undersøkelsene vi har benyttet her, til nå gir det beste grunnlaget i norsk sammenheng for å si noe om utviklingstrekk.

Våre to studier, gjennomført med åtte års mellomrom, tyder samlet sett på at utviklingen går i riktig retning, mot mindre bruk av vold i familien i løpet av 2000-tallet. Om utviklingen har vært raskere tidligere og har bremset opp i denne perioden – slik som i Sverige – vet vi imidlertid ikke. Vi kan heller ikke vite sikkert om det i løpet av denne perioden kan ha vært andre endringer – som for eksempel en periode med enda lavere nivå og deretter økning til nivået vi har målt, eller en periode med økning i volden, og deretter en reduksjon til nivået vi har målt.

Et viktig spørsmål er hvorvidt våre funn støttes av funn i andre studier i norsk og nordisk sammenheng. Dersom flere studier peker i samme retning, gir det større troverdighet til konklusjonene vi trekker. I det følgende vil vi derfor sammenholde våre funn med funn i andre studier, med særlig vekt på å diskutere betydningen av forskjeller knyttet til utvalg og spørsmålsstillinger.

Før denne diskusjonen minner vi om at det ikke er gitt at våre funn om omfang kan generaliseres til ungdomsbefolkningen generelt. Deltakerne i de to studiene har vært avgangselever i videregående skole. Vi vet at frafallet i videregående skole er høyt, og at det er sosialt skjevt. De som faller fra kan ha kjennetegn som også er koplet til forhøyet risiko for å være utsatt for vold eller overgrep, for eksempel svak familieøkonomi. Det samme kan gjelde de som ikke var på skolen da undersøkelsene ble gjennomført.

Studier av fysisk vold fra foreldre – gjennomgående reduksjon

I rapporten har vi målt unges utsatthet for vold fra foreldre (og andre voksne i familien) på flere måter, og vi finner at resultatene generelt peker i samme retning, og mot reduksjon i den fysiske foreldrevolden.

Når vi spør unge om de har opplevd at en voksen i familien har slått dem med vilje, svarer om lag en av ti ja. De fleste (59%) som har opplevd dette har opplevd det kun én gang, men en ikke ubetydelig andel (15 %) har opplevd gjentatt vold (mer enn fem ganger). Andelen som har opplevd vold fra en forelder eller en annen voksen i familien er – ut fra dette målet – halvert fra 2007 til 2015, fra 18 til ni prosent. Nedgangen gjelder begge kjønn, men er særlig stor blant jenter.

Når vi spør om flere konkrete voldshandlinger, får vi som forventet høyere omfangstall: Om lag en av fem (21%) svarer at de har vært utsatt for minst en voldelig handling fra en forelder i løpet av oppveksten. Tilsvarende tall i 2007 var 25 prosent, eller en av fire. Videre analyser basert på spørsmålene om konkrete voldshandlinger tyder på at det er den milde volden som er redusert, og særlig mild vold utøvd av mødre. Omfanget av den grove volden – slag med knyttneve, gjenstand, juling – derimot, ser ut til å ligge stabilt – eller muligens øke litt, avhengig av hvilket mål vi bruker. Andelen som har opplevd grov vold ligger på omtrent fire prosent fra både mor og far både i 2015 og 2007 – når vi anvender konkrete voldshandlinger som mål. Vår konklusjon er at volden totalt sett ser ut til å gå ned og at dette i hvert fall gjelder den milde volden.

Hva finner så andre nyere studier i Norden?

Janson og kolleger (2011) har estimert omfanget av vold mot barn i Sverige i 2011 basert på svar fra elever i niendetrinn (15–16-åringar). De fant at 14 prosent noen gang hadde opplevd å bli slått av en forelder eller noen andre voksne i hjemmet. Tre prosent hadde blitt slått flere ganger. Vi stilte et nesten likelydende spørsmål og har også et skolebasert utvalg, noe som gjør det relevant å sammenligne omfangstallene fra Sverige med våre resultater. Våre tilsvarende tall basert på spørsmålet om man har blitt slått med vilje av en voksen i familien (se tabell 3.1) er litt lavere: ni prosent hadde en slik erfaring, og tre prosent hadde opplevd dette gjentatte ganger. Disse resultatene peker i retning av at vold mot barn har omtrent samme omfang i Norge som i Sverige. At vi finner lavere tall

kan ha med utvalget å gjøre – ungdommene som deltok i vår studie var litt eldre, og trolig forbi perioden hvor friksjonen mellom tenåringer og foreldre er størst. Det kan være at de eldre ungdommene underrapporterer hendelser fra noen år tilbake, men vi kan ikke vite sikkert om det er tilfelle. Det er imidlertid noen få år mellom undersøkelsene slik at forekomsten også kan være redusert i mellomtiden. Frafallet fra videregående skole kan også ha noe å si her – vårt utvalg er mer selektert enn det svenske utvalget.

I norsk sammenheng er studien til Myhre og kolleger (2015) ved NKVTS mest relevant å sammenligne med. Denne studien ble gjennomført i 2014 blant 16–17-åringar. Metodikken er ulik, blant annet er utvalget trukket fra telefonregisteret, svarprosenten er lavere og spørsmålene er stilt over telefon. Selve spørsmålsformuleringene er samtidig svært like. I både NKVTS og vår studie inngår et batteri av spørsmål basert på instrumentet Conflict tactics scale (CTS). En forskjell er at studien fra NKVTS har et eget spørsmål (item) om å ha blitt sparket og en annen formulering for det som i vår studie er omtalt som «noe annet voldelig» (hos NKVTS: «angrepet fysisk på en annen måte»). At «sparket» er lagt til burde øke forekomsten sammenlignet med vår studie, hvor slike erfaringer må rapporteres i det generelle itemet om «noe annet voldelig». Vår studie inneholder imidlertid «slått med gjenstand» – som ikke er inkludert hos NKVTS – og som kanskje utjewner en eventuell forskjell. NKVTS finner at om lag en av ti (9,6%) har vært utsatt for noen form for fysisk vold fra en forelder i løpet av oppveksten. Dette tallet er betydelig lavere enn vårt estimat basert på det tilsvarende batteriet av spørsmål – som er 21 prosent (tabell 3.8). Vårt estimat er med andre ord dobbelt så høyt som estimatet til NKVTS. Våre anslag for grov vold er også betydelig høyere. Blant deltakerne i NKVTS studie rapporterte ca. to prosent om grov fysisk vold fra en forelder. Tilsvarende tall i vår studie var seks prosent. Vi antar at forskjellene har med ulikheter i utvalgstrekking og frafall å gjøre. Fordi utvalget til NKVTS er selektert i flere runder, er det grunn til å tro at grupper med størst risiko for voldsutsatthet kan være mindre representert enn i vår studie. Antakelig er omfanget av grov vold underestimert i begge studier, men særlig i studien til NKVTS som vi kan regne med har (enda) større frafall blant særlig utsatte grupper enn det vår studie har.

Som redegjort for i innledningskapitlet, har NKVTS også gjennomført en tilsvarende studie som den referert over, blant voksne over 18 år og hvor

likelydende spørsmål om utsatthet for vold fra foreldre ble stilt (Thoresen & Hjemdal, 2014). I dette utvalget oppga 30 prosent at de var utsatt for mild fysisk vold minst en gang i løpet av oppveksten, mens fem prosent oppga minst ett tilfelle av grov vold fra en forelder. Andelen som har opplevd mild vold er altså betydelig høyere i denne studien enn i vår studie fra 2015, mens andelen utsatt for grov vold er omtrent lik. Totaltallene for mild vold i disse to studiene gir altså et relativt ulikt bilde av forekomst. I studien til NKVTS har forskerne beregnet forekomsten av både mild og grov vold (for kvinner og menn separat) for ulike alderskohorter i utvalget. De finner at forekomsten av mild vold er betydelig lavere i de to yngste kohortene, dvs. blant de som er født etter 1980 enn i de eldre kohortene. Blant menn er det også en betydelig forskjell mellom de som er født på 1980-tallet (30%) og de som er født mellom 1990 og 1995 (17%). Tilsvarende tall for kvinner er 23 og 21 prosent. For disse to yngste alderskohortene er andelen som har vært utsatt for mild fysisk vold relativt lik andelen vi finner i vår studie – omtrent en femtedel. Forskjellene mellom alderskohortene, som NKVTS finner, peker i samme retning som funnene fra våre to studier og mot nedgang i forekomsten av vold fra foreldre.

Alt i alt mener vi at det er grunn til å feste lit til det bildet våre funn tegner – at omfanget av fysisk vold fra foreldre er blitt mindre. At vi ikke finner noen studier som peker i motsatt retning, styrker denne konklusjonen.

Studier av vitneerfaringer: stabilitet, men få studier

Forekomsten av vitneerfaringer som gjelder fysisk partnervold er relativt lav sammenlignet med forekomsten av direkte utsatthet for vold og med forekomsten av vitneerfaringer knyttet til psykisk partnervold. Når det gjelder utviklingstrekk, er vår konklusjon at bildet preges av stabilitet, men med forbehold om at våre analyser er usikre fordi vitneerfaringer er målt på litt ulike måter på de to tidspunktene. I 2015 fant vi at syv prosent av ungdommene hadde opplevd at mor var blitt utsatt for fysisk partnervold minst en gang i løpet av oppveksten. Tilsvarende tall for far var fire prosent. I 2007 estimerte vi at syv prosent hadde opplevd partnervold mot mor og at to prosent hadde opplevd partnervold mot far. Den gangen vurderte vi dette som minimumsanslag. Som redegjort for i kapittel 4, er spørsmålene om vitneerfaringer knyttet til partnervold målt på to litt ulike måter i 2007 og 2015. Vi

konkluderer likevel med at så langt vi kan se har vitneerfaringer knyttet til partnervold verken blitt vanligere eller sjeldnere i perioden fra 2007 til 2015.

Det er få andre studier å sammenligne med når det gjelder forekomsten av vitneerfaringer som gjelder partnervold. I studien til NKVTS (Myhre et al., 2015) var spørsmålet om vitneerfaringer stilt annerledes enn hos oss. De spurte om ungdommene, som var i alderen 16–17 år, hadde sett eller hørt foreldre eller andre foresatte bruke ulike former for fysisk vold mot den andre forelderen. Om lag tre prosent av deltakerne hadde minst en slik erfaring i løpet av oppveksten. Dette tallet er en god del lavere enn det vi kom fram til da vi beregnet andelen som hadde opplevd vold mot minst en av foreldrene – som var åtte prosent (tabell 4.3). I en annen studie fra NKVTS, basert på samme metodikk som den refererte studien, men der deltakerne var voksne over 18 år (Thoresen & Hjemdal, 2014) fant forskerne imidlertid at ti prosent av deltakerne hadde opplevd fysisk voldsbruk mellom foreldrene minst en gang i løpet av oppveksten. De fant også at forekomsten av slik vold var høyere i de eldre alderskohortene enn de yngre, og diskuterer om dette betyr en reduksjon av slik vold over tid, for eksempel som følge av bedre levekår i befolkningen. I den yngste kohorten, de som var født mellom 1990 og 1995 og som var i alderen 19–24 år på undersøkelsestidspunktet, oppga ni prosent av kvinnene og åtte prosent av mennene at de hadde opplevd vold mellom foreldre i oppveksten. For kohortene født mellom 1950 og 1980 var tilsvarende andeler høyere for både kvinner og menn (mellan 13 og 15% for kvinnene og mellom 10 og 14% for mennene). Samtidig var andelen som oppga slik vold lavere blant de eldste i utvalget, de som var født på 1940-tallet. En hypotese kan være at de eldste i utvalget er mer selektert enn de yngre kohortene og at grupper med høy risiko for voldsutsatthet ikke er med.

Basert på våre funn og den forskningen som foreligger, mener vi det er grunn til å tro at ratene for vitneerfaringer ikke er vesentlig endret siden 2007. Våre analyser basert på data fra 2015 viser at det er vanligere å ha opplevd mild fysisk vold mot en forelder (7%) enn grov fysisk vold mot en forelder (1%). 2007 materialet gir ikke grunnlag for å skille mellom vitneerfaringer som gjelder mild og grov fysisk vold, derfor vet vi ikke om det har skjedd forskynninger her i retning av at mild vold relativt sett er mer vanlig enn grov vold.

Forskningen om partnervold i den norske voksenbefolkningen gir ikke grunnlag for å trekke noen konklusjoner om endringer i omfang over tid – som eventuelt kunne bekrefte funnene våre om omfanget av barns vitneerfaringer. De studiene som foreligger har benyttet ulike metoder og utvalg.

Studier av seksuell vold: gjennomgående stabilitet

Om lag en fjerdedel av ungdommene har opplevd minst en form for seksuell vold i løpet av oppveksten – både i 2015 og 2007. Det er en tendens til reduksjon i andelen som har opplevd minst en form for seksuell vold i løpet av oppveksten. Samtidig tyder analyser som skiller mellom mild og grov seksuell vold på at endringen ikke har vært betydelig. Det er derfor like riktig, etter vårt skjønn, å konkludere med stabilitet som med svak reduksjon. På begge måletidspunkt har om lag en fjerdedel jenter opplevd mild seksuell vold. Tilsvarende andeler for gutter er åtte prosent i 2007 og syv prosent i 2015. Andelen jenter som har opplevd grov seksuell vold, dvs. seksuell vold som involverer penetrering var 16 prosent i 2015, mot 15 prosent i 2007. Tilsvarende andeler for gutter var henholdsvis syv og seks prosent.

Vi har sett spesielt på hendelser som kan være voldtekt i strafferettlig forstand. Med en vid definisjon, der vi inkluderer hendelser knyttet til sex i bevisstløs tilstand, har 14 prosent av jentene og tre prosent av guttene som deltok i 2015-studien, opplevd voldtekt. Med en smalere definisjon, der disse hendelsene er utelatt, har ni prosent av jentene opplevd voldtekt, mot to prosent av guttene. Andelen som oppgir at de har blitt voldtatt på direkte spørsmål om dette, er lavere enn andelen som svarer bekreftende på handlinger som kan være voldtekt i juridisk forstand. I 2015 oppga fire prosent av jentene og en prosent av guttene voldtekt når innholdet i begrepet ikke var spesifisert. Omfanget av voldtekt, målt på denne måten, har endret seg lite fra 2007. Da svarte tre prosent av jentene og 0,4 prosent av guttene at de hadde opplevd noe de selv definerte som voldtekt.

I NKVTS ungdomsstudie (Myhre et al., 2015) ble det stilt spørsmål om seksuelle overgrep i løpet av oppveksten. Formuleringene er ikke identiske med de vi har brukt i Ungvold, og tallene er derfor ikke helt sammenlignbare. I NKVTS-studien oppga henholdsvis 13,3 prosent av jentene og 3,7 prosent av guttene minst ett tilfelle av seksuelle overgrep i løpet av oppveksten. I NKVTS

voksenstudie (Thoresen & Hjemdal, 2014) er tilsvarende tall høyere. Blant de voksne oppga 21,2 prosent av kvinnene og 7,8 prosent av mennene minst en form for seksuelt overgrep før fylte 18 år. Tallene fra voksenstudien til NKVYS er svært like tallene i vår studie fra 2015. På samme måte som for fysisk vold fra foreldre og vold mellom foreldre, har forskerne beregnet forekomsten av seksuelle overgrep i de ulike alderskohortene som deltok i studien. Disse andelene er beregnet separat for tre ulike former for seksuelle overgrep; seksuell kontakt med en voksen før fylte 13 år, voldtektsførfylte 18 år og andre seksuelle overgrep før fylte 18 år. Analysene tyder på at en nedgang i seksuell kontakt med en voksen før fylte 13 år. Tallene for voldtektsførfylte 18 år og andre seksuelle overgrep før fylte 18 år går ikke i noen bestemt utvikling – de varierer noe mellom kohortene. En tolkning er at dette tyder på stabilitet i utsatthet over tid.

Når vi sammenholder de studiene vi har omtalt her, er det vår konklusjon at omfanget av seksuell vold ser ut til å holde seg stabil over tid – når vi ser på totaltall. Bak dette bildet av stabilitet kan det være endringer – for eksempel i hva slags seksuell vold barn og unge eksponeres for. Basert på NKVTS studie kan det se ut som at barndomserfaringer med seksuell vold er blitt mindre vanlig enn før. I vår studie ser det ut til at det for gutter kan være en mulig endring i retning av økt andel alkoholrelaterte overgrep og økt andel overgrep der jenter/kvinner er i utøverrollen.

Risikofaktorer – ulik betydning for ulike typer av vold

I denne rapporten har vi også undersøkt betydningen av familierelaterte faktorer for milde og grove krenkelser av ulik art. Vi har fokusert på et sett av faktorer som er knyttet til ulike sider ved ungdommens oppvekstsituasjon.

I 2007 fant vi sterke effekter av kjente risikofaktorer for det å være utsatt for *grov* vold fra foreldre. Både innvandringsbakgrunn (ha foreldre fra land utenfor Norge/Norden, og særlig fra et ikke-vestlig land), dårlig familieøkonomi og hyppig beruselse hos foreldre, økte sannsynligheten for å ha opplevd grov vold. De samme faktorene slår ut i 2015-materialet, men effekten av innvandringsbakgrunn er lavere enn i 2007. Vi gjorde tilsvarende analyser av risiko for *mild* vold i 2015-materialet. Her fant vi at innvandringsbakgrunn ikke økte risikoen for mild vold, samt at de andre risikofaktorene hadde betydelig svakere effekter enn for den grove volden.

Vi har også undersøkt om det er sammenhenger mellom oppvekstsvilkår og det å oppleve vold *mellom* foreldre. Vi fant at risikoen for å ha vært vitne til grov vold mot mor var høyere når ungdommen rapporterte at familieøkonomien var dårlig og at mor ofte var beruset. Risikoen for å ha opplevd grov vold mot far hang særlig sammen med fars beruselsesfrekvens (men ikke med mors beruselse). For den milde volden mellom foreldre var bildet hovedsakelig det samme som for den grove volden, men størrelsene på odds ratioene var gjennomgående lavere, med andre ord økte ikke sannsynligheten like mye. For psykisk vold var størrelsene på odds ratioene enda lavere, men mønsteret var det samme. Dårlig familieøkonomi og hyppig beruselse hos foreldre fremstår som risikofaktorer både i forhold til direkte vold og vitneerfaringer, og i forhold til seksuell vold. For direkte fysisk vold og seksuell vold gjelder sammenhengen først og fremst for den grove volden, mens den gjelder vitneerfaringer generelt. Oppsummert fant vi altså at risikoen for å ha opplevd grov vold mellom foreldre øker under oppvekstsvilkår preget av dårlig økonomi og rus, og at dette også gjelder – om enn i noe mindre grad – for mild vold og psykisk vold.

Vi undersøkte også om det er noen sammenheng mellom det å oppleve vold mellom foreldre, og å selv bli utsatt for vold. Her fant vi sterke og signifikante sammenhenger. Dersom respondenten hadde vært vitne til grov vold mot mor fra far, var det 14 ganger så stor sjanse for at respondenten selv hadde blitt utsatt for grov vold fra far. Sjansen for utsatthet for grov vold fra mor dersom mor utsatte far for slik vold var 15,6 ganger så stor enn om hun ikke utsatte far for slik vold. Vi fant at den økte risikoen for vold fra forelder også gjaldt fra den forelderen som selv var utsatt for partnervolden. Dette gjaldt både når mor og far var utsatt. Vold i foreldrerelasjonen øker med andre ord risikoen for at barnet også blir utsatt for vold – fra begge foreldrene, både fra utøveren og den som er utsatt for partnervold.

Jenter hadde, som forventet, betydelig høyere risiko for å være utsatt for både grov og mild seksuell vold enn gutter. Vi undersøkte om de samme levekårsforholdene som slo ut for grov fysisk vold fra foreldre og for vitneerfaringer, hadde betydning for utsatthet for seksuell vold. Vi fant at dårlig familieøkonomi og høy beruselsesfrekvens hos foreldre var assosiert med forhøyet risiko for grov seksuell vold for begge kjønn. For mild seksuell vold slo ikke risikofaktorene ut.

Hvordan ser bildet ut for sammenhengen mellom innvanderbakgrunn – målt på den måten vi har gjort det her – og utsattet for vold og overgrep? Når det gjelder fysisk vold – både den som retter seg direkte mot barnet og den som skjer mellom foreldre – er risikoen for utsattet høyere i familier der foreldrene ikke er født i Norge/Norden. Risikoen er videre særlig høy i familier der foreldrene kommer fra ikke-vestlige land. For den direkte fysiske volden gjelder denne sammenhengen kun den grove volden, mens den for vold mellom foreldre gjelder både grov og mild vold. Det å ha foreldre med innvanderbakgrunn er imidlertid ikke en risikofaktor for seksuell vold. Risikoen for å være utsatt for grov seksuell vold er høyest for unge med foreldre født i Norge/Norden.

Samlet viser våre analyser at kjente risikofaktorer for vold slår ut forskjellig for ulike former for vold. Alt i alt finner vi at den milde volden – enten den er direkte rettet mot barnet, skjer mellom foreldrene, eller er av seksuell karakter, er relativt tilfeldig fordelt i ungdomsbefolkningen. Den skjer omrent like ofte uavhengig av om foreldrene har innvanderbakgrunn, god eller dårlig råd og uavhengig av foreldrenes alkoholkonsum. Den grove volden derimot, rammer oftere ungdom som vokser opp i familier med dårlig råd og som har sett foreldrene fulle gjentatte ganger enn ungdom i familier uten disse kjennetegnene. Å ha foreldre med innvanderbakgrunn øker også ungdommens risiko for å bli utsatt for grov fysisk vold og for å være vitne til vold mellom foreldre: For utsattet for grov direkte fysisk vold fra foreldre, var det å være vitne til vold mellom foreldre den sterkeste risikofaktoren også kontrollert for de øvrige risikofaktorene vi har belyst i rapporten.

Implikasjoner for forebygging

I Norge, som i andre land, har oppmerksomheten mot vold og overgrep som fenomen og samfunnsproblem vært økende det siste tiåret. Ikke minst ser vi dette gjennom myndighetenes styringsdokumenter på området, som stortingsmeldingen om vold i nære relasjoner (Meld. St. 15, 2012–2013) og flere handlingsplaner (En god barndom varer livet ut – Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom, 2014–2017; Et liv uten vold – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner, 2014–2017; Vendepunkt – handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011). Det har også vært en

økt satsing på forskning gjennom etableringen av NKVTS. Flere nye tiltak er også etablert, som Statens barnehus (Bakketeig, Berg, Myklebust & Stefansen, 2012; Stefansen, Gundersen & Bakketeig, 2012). Dette siste regnes som den kanskje viktigste reformen i arbeidet mot vold mot barn og unge (Johansson, 2012). Eksisterende tiltak, som krisesentrene, har dessuten fått ny status som lovpålagte oppgaver for kommunene (Bakketeig, Stang, Madsen, Smette & Stefansen, 2014).

I tillegg har myndighetene bevilget midler til en rekke forebyggende tiltak og kampanjer i regi av frivillige aktører. Disse kommer i tillegg til kampanjer og tiltak offentlige instanser selv har satt i verk, som Kriplos kampanje «Hvor lite skal du finne deg i?». Vi ser også en fornyet interesse for tematikken vold i nære relasjoner i film og litteratur.

Det har også vært omfattende diskusjoner i offentligheten om hvordan barnevernet og andre instanser skal forholde seg til mistanke og bekymringer om vold i familien. I denne debatten har det vært stemmer for at barnevernet skal ha nulltoleranse for vold. Et spørsmål som kan reises er om prinsippet om nulltoleranse for vold kan føre til at barnevernet blir overbelastet og bruker mye energi på enkeltstående tilfeller av mindre alvorlig vold mens de mest alvorlige tilfeller ikke vies nok oppmerksomhet, og dermed ikke utløser de tiltakene som slike tilfeller krever. En beslektet tematikk er diskusjoner om hvorvidt det er rimelig å snakke om systemsvikt i saker der barn er blitt alvorlig skadet eller har dødd som følge av vold, og tjenesteapparatet har, eller burde vært involvert (jf. Backe-Hansen, Smette & Vislie 2017). Regjeringen har som følge av dette nedsatt et ekspertutvalg («Barnevoldsutvalget») som blant annet skal vurdere behovet for å etablere en permanent «havarikommisjon» for slike saker.

I hvilken grad nye tiltak og den økende oppmerksomheten om vold som samfunnssproblem har betydd noe for omfanget av vold og overgrep, er et viktig og interessant spørsmål å besvare. Vi kan ikke med vårt materiale si noe om slike effekter direkte. Vi kan imidlertid bidra med kunnskap om utviklingstrekk som i sin tur kan analyseres med samfunnsmessige forhold som bakteppe. Den generelle innsatsen for å bekjempe og forebygge vold og overgrep mot barn og unge er et slikt bakteppe.

Forebygging av fysisk vold mot barn. Når det gjelder fysisk vold fra foreldre finner vi altså reduksjon i mild vold og stabilitet i grov vold. Selv om tidsrommet mellom de to undersøkelsene er kort, ser vi samme tendens også i andre studier. Vår tolkning er at nedgangen i den milde volden handler om endringer i synet på foreldres adgang til å bruke fysisk vold i oppdragelsen. Disse endringene speiler overordnede kulturelle strømninger knyttet til foreldreskap, der vold i økende grad er uforenelig med synet på godt foreldreskap. Forskere har beskrevet hvordan dagens foreldreideal er demokratiske, og rettet inn mot likeverdighet i foreldre-barn-relasjonen (f.eks. Stefansen & Aarseth, 2011). Foreldre i dag er opptatt av å ha en nært og tillitsfull relasjon til barna sine, og voldsbruk passer ikke inn i dette bildet. Myndighetenes tiltak rettet mot vold mot barn som dem vi har beskrevet ovenfor, kan forstås både som å være uttrykk for slike kulturelle endringsprosesser og som drivkrefter i disse prosessene.

Et spørsmål som melder seg i den forbindelse er mer ekstreme tilfeller av vold og omsorgssvikt i liten grad påvirkes, både av generelle forebyggende tiltak og av generelle normendringer i befolkningen. At den grove volden holder seg konstant over tid, mens den milde volden er på retur kan tyde på nettopp dette – altså at de generelle forebyggende tiltakene samfunnet har satset på, først og fremst biter på den milde volden.

En annen, og – på vegne av generelle forebyggingsstrategier – mer optimistisk fortolkning ville være at de forebyggende tiltakene virker på volden generelt, men at vi først vil se effekt på den milde volden og at effekten på den grove volden vil komme med tida. Vi vil imidlertid advare mot en slik tolkning. Det at den grove volden er så innnevævd i levekårsforhold (og antakelig med en rekke assosierede problemer knyttet til fysisk og psykisk helse, utenfor-kas med mer) kan tyde på at denne formen for vold krever særlige tiltak.

Våre resultater *kan* altså peke mot at en forståelse av grov og mild vold som ulike fenomener, slik vi også var inne på i introduksjonen, i større grad bør legges til grunn for framtidige forebyggende innsatser. Det betyr ikke at vi mener at det kun er grov vold som skal forebygges, og at mild vold er uproblematisk. Tvert imot vil det være slik at en fortsatt innsats for å informere om at forbudet mot all form for vold mot barn, samt arbeid for å endre holdninger som legitimerer vold mot barn er viktig, og bør rettes mot alle. Vi

tror likevel ikke at den grove volden vil forsvinne, selv om både kunnskap om loven og holdninger til vold mot barn endres i befolkningen generelt. Her må det antakelig mer til.

I rapporten fra 2007 (Mossige & Stefansen, 2007: 180–181) argumenterte vi ikke på samme måte for ulike forebyggingsstrategier rettet mot mild og grov vold. Den gang argumenterte vi for at forebygging av og reduksjon i mild vold på sikt trolig ville føre til reduksjon i den grove volden. Vår antagelse var at et redusert voldsnivå totalt sett ville innebære at det å bruke grov vold ble et enda større avvik, og at dette forsterkede stigmaet ved å bruke grov vold ville kunne virke forebyggende i seg selv. Analysene vi har gjort basert på det nye materialet tyder ikke på at reduksjonen i den milde volden får konsekvenser for omfanget av grov vold. Med målinger på kun to tidspunkter må vi være varsomme med å trekke for bastante konklusjoner, men vår anbefaling er at framtidige studier også ser særlig nøyne på utviklingen når det gjelder mild og grov vold hver for seg.

Vitneerfaringer og forebygging. Arbeid mot partnervold er svært viktig for å forhindre vold mot barn. Vi har vist at sannsynligheten for at barn blir utsatt for vold fra både den voldsutøvende og den voldsrammende forelderen, er svært forhøyet i familier der det forekommer vold mellom foreldrene. Dette tilsier økt innsats rettet mot å hjelpe hele familien når det har forekommet vold mellom foreldre, i tillegg til fortsatt innsats for å forebygge partnervold i seg selv. Hvordan det siste kan gjøres går vi ikke nærmere inn på her. Et forslag er imidlertid å øke innsatsen mot partnervold blant unge, såkalt kjærestevold (se for eksempel Stanley et al., 2016). Vi vet fra tidligere forskning at tidlige voldserfaringer gir forhøyet risiko for å bli utsatt senere. Å fange opp de som er utsatt i ungdomsårene, kan slik sett bidra til å forhindre vold i senere parforhold og etter familieetablering.

Seksuell vold og forebygging. Seksuell vold rammer mange unge. I ungdomsårene handler seksuell vold først og fremst om jevnalderrelaterte overgrep, og i en majoritet av hendelsene er det alkohol med i bildet. Det vanligste er at begge parter har drukket. Vi konkluderer med at det er en svak reduksjon i den seksuelle volden generelt, men at bildet overordnet er preget av stabilitet

når det gjelder omfang. Også på dette feltet er det blitt satset på forebygging, blant annet gjennom holdningskampanjer. Eksempler er politiets kampanje «Kjernekar», og årvisse kampanjer rettet mot russen.

Mønstrene vi finner tyder på at effekten av det forebyggende arbeidet har vært begrenset. Vår anbefaling når det gjelder seksuell vold er økt satsing på forskning om seksuell vold blant unge slik at det forebyggende arbeidet kan få et bedre kunnskapsmessig grunnlag. Et tema som peker seg ut er koplingen mellom ulike ungdoms- og seksualitetskulturer og seksuell vold. Mye av forskningen om seksuell vold er offeroreintert. Med tanke på forebygging, er det en behov for mer forskning med et utøverperspektiv, blant annet forskning som kan belyse hva ideer om å ha fortjent sex handler om mer spesifikt: hva har skjedd i de situasjonene der noen opplever at de har rett til å benytte seg av en annen? Et annet tema er jevnaldergruppas respons når en situasjon kan eskalere til seksuell vold. I en studie om uønsket beføling (Stefansen, Smette & Bossy, 2014) fant vi at de jevnaldrende både kan være en støtte og bidra til ytterligere påkjenninger. På den ene siden kan de jevnaldrende gripe inn, og stoppe et overgrep. På den andre siden kan de være vitner og gjennom å ikke gripe inn, bidra til at overgrepsatferden legitimeres og offeropplevelsen underkjennes. For å kunne forebygge bedre er det behov for mer kunnskap om de sosiale mekanismene som muliggjør passivitet fra vitner. Er fenomenet for eksempel koplet til den sosiale statusen til overgriperen?

Videre forskning om omfang og utviklingstrekk: Kunnskapsbehov og muligheter

I rapporten fra 2007 argumenterte vi for at forskningsinnsatsen på feltet vold og overgrep mot barn og unge burde styrkes betraktelig, og gjerne med flerårige forskningsprogrammer som kunne følge utviklingen i omfang og risikofaktorer over tid. Denne rapporten og undersøkelsen den bygger på er nettopp et resultat av en ny satsing fra myndighetenes side på forskning om vold i nære relasjoner – og hvor NOVA og NKVTS fikk midler til hvert sitt femårige forskingsprogram. Innenfor rammen av NOVAs program vil vi i årene som kommer bidra med utdypende analyser av de fenomenene som er belyst i denne rapporten, samt analyser av andre fenomener, som psykisk vold fra foreldre, poly-viktimisering og sammenhengen mellom vold, beskyttende

faktorer og ulike typer av problemutvikling. Ved NKVTS er det også igangsatt prosjekter som vil bruke de omfattende kvantitative undersøkelsene fra 2014 som grunnlag, og som vil bidra med utdypende kunnskap om risikofaktorer og utviklingstrekk. For NOVAs del vil det å følge opp undersøkelsen UngVold 2015 med en ny datainnsamling trolig ikke være mulig innenfor rammen av programmet. Til det er midlene og tida for knapp. Vi håper imidlertid at rapporten viser fram betydningen av at den samme undersøkelsen gjentas over tid – slik at det blir mulig å følge utviklingstrekkene vi har antydet her. Et ønske fra NOVAs side ville være at UngVold-undersøkelsen gjennomføres hvert femte år eller oftere – som et supplement til de femårige studiene NKVTS skal gjennomføre og hvor neste runde skal skje i 2019. Flere studier om samme problematikk gir bedre grunnlag for å forstå fenomenene det er snakk om, deres årsaker og konsekvenser. At NOVA og NKVTS benytter ulik metodikk bør dessuten utnyttes bedre i sammenliknende analyser – hvilket utslag gir det å benytte skolebaserte versus telefonregisterbaserte utvalg og elektronisk skjema versus telefonskjema?

Ungdommene som deltok i vår studie har svart retrospektivt på spørsmål om utsatthet for vold og overgrep. For overgrep i barndommen har det gått nokså lang tid – selv om våre respondenter fortsatt er unge. Frafallsproblematikken i videregående skole innebærer også at skolebaserte undersøkelser, som vår undersøkelse er et eksempel på, vil underestimere forekomsten av vold og overgrep. Å undersøke forekomsten av vold og overgrep i yngre alderskohorter enn det vi har gjort, og det NKVTS har gjort i sin studie av 16–17-åringar, er ønskelig og noe også NKVTS argumenterer for (Thoresen & Hjeddal, 2014).

NOVA har for noen år tilbake forsøkt å gjennomføre en tilsvarende studie som UngVold blant 15-åringar, men denne ble stoppet av Datatilsynet som henviste til at foreldrene – etter dagens lovgivning – måtte samtykke til at barnet kunne delta i prosjektet (Mossige & Backe-Hansen, 2013). Studien som ble stoppet skulle inngå i et Nordisk komparativt prosjekt. Undersøkelser ble gjennomført som planlagt i de andre nordiske landene, men altså ikke i Norge.

NKVTS har på oppdrag fra Bufdir nylig avsluttet et prosjekt der hensikten har vært å utrede juridiske, etiske og praktiske sider ved å gjennomføre omfangsstudier blant unge ungdommer og barn (Dyb et al, 2016). Rapporten

diskuterer dagens regelverk, som altså er til hinder for å gjennomføre undersøkelser blant ungdom under 18 år uten at foreldrene må samtykke (under 16 år hvis forskningen gjelder helse) (jf. Mossige & Backe-Hansen, 2013). Det trengs altså regelendring for å muliggjøre omfangsforskning blant yngre ungdommer uten foreldresamtykke. Forskning med foreldresamtykke har flere problematiske sider. Blant annet er det grunn til å tro at foreldre som bruker vold i større grad vil si nei til at barnet kan delta. Dersom det blir mulig å gjennomføre studier med yngre ungdommer uten foreldresamtykke vil vi helt konkret foreslå at en slik undersøkelse gjøres etter mønster fra UngVoldundersøkelsene blant 18–19-åringar – slik at man kan sammenligne voldutsatthet mellom unge i ulike aldersgrupper. En mulighet som dagens regelverk åpner for er undersøkelser blant ungdom over 16 år, dersom prosjektet har et helsefokus, og kommer inn under helselovgivningen. En slik undersøkelse kan helt klart gjennomføres slik at den blir sammenlignbar med UngVold-studiene blant 18-19-åringar. Å gjennomføre i første klasse videregående vil gi et mer representativt utvalg, siden de aller fleste unge begynner på videregående skole. Vi foreslår at en slik undersøkelsen gjennomføres.

Vi foreslår videre at UngVold blant 18-19-åringar blir en fast undersøkelse, slik at man utnytter det grunnlaget som er lagt gjennom de to undersøkelsene i 2007 og 2015 til å få på plass en lengre tidsserie. Et innspill her er å se på muligheten til å bruke NOVAs Ungdata-opplegg for å gjennomføre UngVold blant 18–19-åringar, og en ny UngVold-studie blant 16-åringar, og senere eventuelt også blant yngre ungdommer og barn. Hvor langt ned i alder en slik undersøkelse kan gjøre og hva slags støtteapparat som må være på plass er drøftet i den nevnte rapporten fra NKVTS.

Skillet mellom mild og grov vold som vi har benyttet oss av her, bør også studeres kvalitativt. Det er viktig å få fram unges egne perspektiv på den volden som rammer dem. For å forstå foreldrevoldens betydning for de som rammes bør tverrsnittsstudier i tillegg suppleres med longitudinelle studier hvor man følger opp de samme individene over tid. Dette har vi få – om noen – eksempler på i norsk sammenheng. Vi kan nevne at vår studie fra 2007 var planlagt som en longitudinell studie, og at 60 prosent av deltakerne samtykket til at vi kunne innhente opplysninger om dem fra ulike offentlige registre, blant annet om utdanning, arbeid, inntekt, trygdemottak, familieforhold og

kriminalitet. Dette materialet representerer en unik mulighet til å undersøke hvordan ulike former for og grader av voldsutsatthet kan få konsekvenser på lengre sikt, og er noe NOVA vil jobbe med å få til, men som Voldsprogrammet ikke kan dekke.

Som nevnt tidligere bør også forskningen om seksuell vold blant unge styrkes, ikke minst gjelder dette forskning med et utøverperspektiv, og forskning om hvordan seksuell vold er innvevd i ungdomskulturelle strømninger knyttet til seksualitet og intimitet.

Summary

This study reports results from a survey on young people's exposure to physical violence from parents, violence between parents (children as witnesses to violence), and sexual violence (*UngVold 2015*, conducted by NOVA). The overarching purpose of the study is to depict trends related to these three forms of violence. Knowledge about trends has been lacking in a Norwegian context. Our study adds knowledge to this field of study as it compares the results from the present survey, carried out in 2015, with the results from a survey NOVA carried out in 2007 (*Ungvold 2007*). In both surveys, the respondents were 18-19 years years old and the samples were drawn in the same manner from upper secondary schools.

Main findings 2015

- A total of 21 percent of the youth had experienced physical violence from at least one parent during childhood. The proportion of youth who had experienced severe forms of violence from at least one parent (hit with fist, hit with object, been beaten) was significantly lower: six percent.
- In total, eight percent of the youth reported that they had seen or heard one of their parents being exposed to physical partner violence at least once. The proportion who had seen or heard severe violence was lower: four percent.
- In total, 23 per cent reported that they had experienced at least one form of sexual violence during childhood. Girls are more exposed than boys.
- Rape figures are difficult to assess because rates vary significantly, depending on the ways questions are asked. This survey comprised a survey experiment to assess the effect of different ways of posing questions about rape. Based on a set of questions covering the definition of rape in the Norwegian criminal code, but not using the term rape, as many as one in ten girls may have been victims of rape. The corresponding figure for boys is two percent. When asked directly about rape, five percent of the girls and one percent of the boys reported victimization, thus a significantly lower proportion.

Main findings risk factors:

- Young people with parents born outside the Nordic countries, young people from poor families, and young people whose parents have alcohol problems have a higher probability for exposure to severe violence compared to people whose families do not have these characteristics. Risk-factors do not, or less so, significantly influence the probability of exposure to less severe forms of violence. Consequently, less severe forms of violence appear to be more incidental and randomly distributed than severe forms of violence, if when considering social background factors.
- Violence between partners increases the probability for children's exposure to direct violence from parents. The probability (odds ratio) is highest for violence from the parent performing the violence, but there is also an increased probability for direct violence from the parent who is victim of partner violence.
- Significant risk factors for witnessing severe violence against mothers are immigrant background, poor family economy/poverty and mother's frequent intoxication. For violence against fathers, father's frequent intoxication is the most significant risk factor for exposure to violence from the mother.
- For sexual violence, the impact of risk factors are different from the two other forms of violence. Poverty and parents' frequent intoxication are not significant risk factors for less severe forms of sexual violence (non-penetrating sexual acts). These risk factors are significant for severe forms of sexual violence (penetrating forms of sexual violence). Immigrant background is not a risk factor for exposure to sexual violence.

Trends 2007-2015 - main findings

- In 2015, 21 percent of the respondents reported that they had experienced physical violence from one parent. Corresponding figures from 2007 were 25 percent.
- The decrease in physical violence from parents is due to a reduction in less severe forms of violence (pull by the hair, pinch, push, hit with flat hand), particularly less severe forms of violence from the mother.
- There is stability in the proportion of respondents reporting severe forms of physical violence from parents.

- The proportion of respondents that report having seen or heard physical violence between parents is the same in 2007 and 2015.
- In 2007, 27 per cent of the respondents reported that they had been exposed to at least one form of sexual violence. In 2015, 23 per cent reported the same. The prevalence of some forms of sexual violence is reduced, whereas it has increased slightly for other forms. We therefore conclude that the overall situation is characterized by stability.

Recommendations

Society's overall efforts to prevent and uncover violence against children may appear to have resulted in a reduction of less severe forms of violence from parents. There is nevertheless still a significant share of children and young people – approximately one fifth – who experience some form of violence from parents during childhood. Actions to prevent violence should therefore be continued. Our analyses suggest, however, that more severe forms of physical violence to a lesser extent are influenced by general preventive actions: the level of severe forms of violence is largely the same in the two surveys. Our analyses also suggest that more severe forms of violence from parents occur in other family contexts than less severe forms, and are more often linked to complex family problems. How society can reach out to families where children are at risk of being exposed also to severe forms of violence is an important question that needs further exploration. One first contribution here will be the report from the public commission on Violence against Children (*Barnevoldsutvalget*).

We recommend a strengthening of research efforts in this field, particularly research on trends and changing patterns, as well as theoretically grounded descriptions severe and less severe parental violence. Valid descriptions of the phenomenon are crucial for the development of successful preventive and supportive measures. Quantitative and qualitative research and longitudinal studies is necessary in this respect.

Actions against intimate partner violence is of critical importance for the prevention of violence against children. Partner violence dramatically increases the probability for direct parental violence. The probability increases for violence both from the offending and the victimized parent. This finding calls for increased efforts targeting the whole family when intimate partner violence has been discovered.

Peer relations are the principal context for sexual violence among young people, and in many incidents, alcohol is part of this context. There has over the recent decades been initiatives aimed at prevention of sexual violence, such as public awareness campaigns. Our findings suggest that the effects of such initiatives are meagre. Our recommendation is therefore to build a better knowledge base for future preventive actions. One important subject is the relationship between youth and sexuality culture, and sexual violence.

Referanser

- Annerback, E. M., Wingren, G., Svedin, C. G. & Gustafsson, P. A. (2010). Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden – findings from a population-based youth survey. *Acta Paediatr*, 99(8), 1229–1236.
- Backe-Hansen, E., Smette, I. & Vislie, C. (forthcoming 2017). Kunnskapsoppsummering vold mot barn og systemsvikt. Notat levert Barnevoldsutvalget.
- Bakketeig, E., Berg, M., Myklebust, T. & Stefansen, K. (2012). *Barnehusevalueringen 2012, delrapport 1: Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse*. Oslo: PHS Forskning, rapport nr. 6.
- Bakketeig, E., Stang, E. G., Madsen, C., Smette, I. & Stefansen, K. (2014). *Krisesentertilbudet i kommunene. Evaluering av kommunenes implementering av krisesenterloven*. Oslo: NOVA, rapport nr. 19/14.
- Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet (2014). En god barndom varer livet ut – Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom. (2014–2017).
- Brekke, I. (2014). Long-term labour market consequences of dropping out of upper secondary school Minority disadvantages? *Acta Sociologica*, 57(1), 25–39.
- Dyb, G., Hafstad, G., Hauge, M.-I., Myhre, M., Skjørten, K., Thoresen, S. & Warp, S. (2016) Omfangsundersøkelser med barn og unge om vold og seksuelle overgrep. En drøfting av juridiske, etiske og metodiske problemstillinger ved gjennomføring av omfangsundersøkelser med barn og unge om vold og seksuelle overgrep. Oslo: NKVTS.
- Ellonen, N., Kääriäinen, J., Sariola, H., Helweg-Larsen, K. & Bøving Larsen, H. (2011). Adolescents' experiences of parental violence in Danish and Finnish families: A comparative perspective. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 12(2), 173–197.
- Eriksson, M. (2007). *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Finkelhor, D., Jones, L. M. & Shattuck, A. (2010). *Updated Trends in Child Maltreatment, 2008*. University of New Hampshire: Crimes Against Children Research Centre.
- Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H. A. & Hamby, S. L. (2014). Trends in Children's Exposure to Violence, 2003 to 2011. *JAMA pediatrics*, 168(6), 540–546.
- Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A. & Hamby, S. L. (2013). Violence, crime, and abuse exposure in a national sample of children and youth: an update. *JAMA pediatrics*, 167(7), 614–621.

- Fisher, B. S. & Cullen, F. T. (2000). Measuring the sexual victimization of women: Evolution, current controversies, and future research. *Criminal justice*, 4, 317–390.
- Follingstad, D. R. (2007). Rethinking current approaches to psychological abuse: Conceptual and methodological issues. *Aggression and Violent Behavior*, 12(4), 439–458.
- Haaland, T., Clausen, S.-E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Nibr, rapport nr. 3/2005.
- Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (2011). *Barn som lever med vold i familien: grunnlag for beskyttelse og hjelp*: Universitetsforlaget.
- Holt, S., Buckley, H. & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child abuse & neglect*, 32(8), 797–810.
- Janson, S., Jernbro, C. & Långberg, B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige*: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Johansson, S. (2012). Diffusion and Governance of ‘Barnahus’ in the Nordic Countries: Report from an On-going Project. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13(sup1), 69–84.
- Johnson, M. P. (2008). *A typology of domestic violence. Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2014). Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner. (2014–2017).
- Justis- og beredskapsdepartementet (2013). Meld. St. 15. (2012–2013). Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2008). Vendepunkt. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008–2011).
- Kelly, L. (1987): The Continuum of Sexual Violence. I: Jalna Hanmer og Mary Maynard (red.): *Women, Violence and Social Control*. Hounds mills: Macmillan.
- Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R. & Kenny, E. D. (2003). Child witnesses to domestic violence: a meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology*, 71(2), 339.
- Mossige, S., Ainsaar, M. & Svedin, C. G. (2007). *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality*. Oslo: NOVA, rapport nr. 18/2007.
- Mossige, S. & Backe-Hansen, E. (2013). For sensitivt for ungdom?, I: *Barn i forskning – Etiske dimensjoner*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA.

- Myhre, M. C., Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2015). *Vold og voldtekt i oppveksten: En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringene*. Oslo: NKVTS.
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). *Den skjulte volden. En undersøkelse om Oslobefolkingens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatiske stress.
- Rossow, I. & Bø, A.K. (2003). *Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002*. Oslo: NOVA.
- Sariola, H. & Uutela, A. (1992). The prevalence and context of family violence against children in Finland. *Child abuse & neglect*, 16(6), 823–832.
- Schou, L., Dyb, G. & Graff-Iversen, S. (2007). *Voldsutsatt ungdom i Norge: Resultater fra helseundersøkelser i seks fylker*. Oslo: NFI og NKVTS.
- Skevik, A. (2004), *Lavinntekt og levekårsproblemer – to sider av samme sak? I: Sandbæk, M. (red.) Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* Oslo: NOVA, rapport nr. 11/04.
- Sletten, M., Fløtten, T. & Bakken, A. (2004), Vennskapets pris. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(2), 55–76.
- Stanley, N., Barter, C., Wood, M., Aghaie, N., Larkins, C., Lanau, A., & Øverlien, C. (2016). Pornography, sexual coercion and abuse, and sexting in Young people's intimate relationships: A European study. *Journal of Interpersonal Violence*. doi:10.1177/0886260516633204
- Stefansen, K., Gundersen, T. & Bakketeig, E. (2012). *Barnehusevalueringen 2012, delrapport 2. En undersøkelse blant barn og pårørende, samarbeidspartnere, ledere og ansatte*. Oslo: NOVA, rapport nr. 9.
- Stefansen, K. & Smette, I. (2006). «Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep ...» Kvinners fortolkning av seksuelle overgrevsopplevelser. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(1):33–56.
- Stefansen, Kari, Ingrid Smette & Dagmara Bossy (2014): Angrep på kjønnssfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket befølging. *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 38(1):3-19.
- Stefansen, Kari & Helene Aarseth (2011). Enriching intimacy: The role of the emotional in the resourcing of middle-class children, *British Journal of Sociology of Education*, 32(3):389-405.
- Støren, L. A., Helland, H. & Grøgaard, J. B. (2007). *Og hvem stod igjen...? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999–2001*. Oslo: NIFU-STEP, rapport 14/07.
- Straus, M. A. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics (CT) scales. *Journal of Marriage and the Family*, 75–88.
- Straus, M. A., Hamby, S. L., Boney-McCoy, S. & Sugarman, D. B. (1996). The revised conflict tactics scales (CTS2) development and preliminary psychometric data. *Journal of family issues*, 17(3), 283–316.

- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: NKVTS.
- Vatnar, S. K. B. (2015). Partnerdrap i Norge 1990–2012. *En mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap*. Oslo: Oslo Universitetssykehus.
- Øverlien, C. (2012). *Vold i hjemmet: barns strategier*. Universitetsforlaget.

Vedlegg: Spørsmål om fysisk vold, vitneerfaringer og seksuell vold

Sentrale variabler brukt i kapittel 3, 4 og 5

Kapittel 3

Anvendt i tabellene: 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.12, 3.13, 3.14, 3.15, 3.16, 3.17, 3.18.

Anvendt i figurene: 3.3, 3.4, 3.5, 3.6.

Har din mor/stemor noen gang gjort noe av det følgende mot deg	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger	En gang	Aldri
Skreket til deg	☐					
Skjelt deg ut	☐					
Hånet eller ydmyket deg	☐					
Kastet, slått eller sparket til noe	☐					
Truet deg med vold	☐					
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	☐					
Lugget eller kløpet deg	☐					
Slått deg med flat hånd	☐					
Slått deg med knyttneven	☐					
Slått deg med en gjenstand	☐					
Gitt deg bank / juling	☐					
Gjort noe annet voldelig mot deg	☐					

Har din far/stefar noen gang gjort noe av det følgende mot deg	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger	En gang	Aldri
Skreket til deg	☐					
Skjelt deg ut	☐					
Hånet eller ydmyket deg	☐					
Kastet, slått eller sparket til noe	☐					
Truet deg med vold	☐					
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	☐					
Lugget eller kløpet deg	☐					
Slått deg med flat hånd	☐					
Slått deg med knyttneven	☐					
Slått deg med en gjenstand	☐					
Gitt deg bank / juling	☐					
Gjort noe annet voldelig mot deg	☐					

Kapittel 4

Anvendt i tabellene: 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13, 4.14, 4.15.

Har du hørt eller sett din mor bli utsatt for noe av dette, av din far/stefar eller hennes kjæreste/partner?	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger	En gang	Aldri
Hun er blitt skjelt ut	☐					
Hun er blitt hånet eller ydmyket	☐					
Hun er blitt truet med vold	☐					
Hun er blitt dyttet eller ristet voldsomt	☐					
Hun er blitt lugget eller kløpet	☐					
Hun er blitt slått med flat hånd	☐					
Hun er blitt slått med knyttneven	☐					
Hun er blitt slått med en gjenstand	☐					
Hun har fått bank / juling	☐					
Hun er blitt utsatt for noe annet voldelig	☐					

Har du hørt eller sett din far bli utsatt for noe av dette, av din mor/stemor eller hans kjæreste/partner?	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Noen få ganger	En gang	Aldri
Han er blitt skjelt ut	☐					
Han er blitt hånet eller ydmyket	☐					
Han er blitt truet med vold	☐					
Han er blitt dyttet eller ristet voldsomt	☐					
Han er blitt lugget eller kløpet	☐					
Han er blitt slått med flat hånd	☐					
Han er blitt slått med knyttneven	☐					
Han er blitt slått med en gjenstand	☐					
Han har fått bank / juling	☐					
Han er blitt utsatt for noe annet voldelig	☐					

Kapittel 5

Alternativ 2

Anvendt i tabellene: 5.1, 5.2, 5.3, 5.5, 5.6, 5.7.

Før du fylte 13 år, har du vært utsatt noe av dette mot din vilje ?	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Blitt befølt på en seksuell måte mot din vilje?	☐	☐	☐
Du har befølt en annen på en seksuell måte mot din vilje?	☐	☐	☐
Noen har presset deg til seksuelle handlinger mot din vilje?	☐	☐	☐
Forsøkt å tvinge deg til samleie eller munalsex	☐	☐	☐
Tvunget eller truet deg til å ha samleie	☐	☐	☐
Tvunget eller truet deg til å ha oralsex	☐	☐	☐
Tvunget eller truet deg til å ha analsex	☐	☐	☐
Puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus	☐	☐	☐
Noen har hatt sex med deg mot din vilje når du har sovet eller vært for full til å motsette deg det	☐	☐	☐

Etter at du fylte 13 år, har du vært utsatt for noe av dette mot din vilje ?	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Blitt befølt på en seksuell måte mot din vilje?	☐	☐	☐
Du har befølt en annen på en seksuell måte mot din vilje?	☐	☐	☐
Noen har presset deg til seksuelle handlinger mot din vilje?	☐	☐	☐
Forsøkt å tvinge deg til samleie eller munalsex	☐	☐	☐
Tvunget eller truet deg til å ha samleie	☐	☐	☐
Tvunget eller truet deg til å ha oralsex	☐	☐	☐
Tvunget eller truet deg til å ha analsex	☐	☐	☐
Puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus	☐	☐	☐
Noen har hatt sex med deg mot din vilje når du har sovet eller vært for full til å motsette deg det	☐	☐	☐

Alternativ 1

Anvendt i tabellene: 5.4 og 5.5.

Før du fylte 13 år, har du vært utsatt noe av dette mot din vilje ?	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Noen har blottet seg for deg	☐	☐	☐
Noen har befølt deg	☐	☐	☐
Du har befølt deg selv foran noen	☐	☐	☐
Du har befølt en annen	☐	☐	☐
Du har onanert foran noen	☐	☐	☐
Du har hatt samleie	☐	☐	☐
Du har hatt munnsex	☐	☐	☐
Du har hatt analsex	☐	☐	☐
Du har hatt annen form for sex	☐	☐	☐
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	☐	☐	☐
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	☐	☐	☐

Etter at du fylte 13 år, har du vært utsatt for noe av dette mot din vilje ?	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Noen har blottet seg for deg	☐	☐	☐
Noen har befølt deg	☐	☐	☐
Du har befølt deg selv foran noen	☐	☐	☐
Du har befølt en annen	☐	☐	☐
Du har onanert foran noen	☐	☐	☐
Du har hatt samleie	☐	☐	☐
Du har hatt munnsex	☐	☐	☐
Du har hatt analsex	☐	☐	☐
Du har hatt annen form for sex	☐	☐	☐
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	☐	☐	☐
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	☐	☐	☐